



EVROPSKA KONVENCIJA ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I POLICIJSKO DJELOVANJE



Priručnik za policajce i druge
službenike za sprovođenje zakona

Jim Murdoch
Ralph Roche

Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey

Funded
by the European Union
and the Council of Europe



EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE



CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

EVROPSKA KONVENCIJA ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I POLICIJSKO DJELOVANJE

Priručnik za policajce i druge
službenike za sprovođenje zakona

**Jim Murdoch
Ralph Roche**

Mišljenja iznesena u ovom priručniku odgovornost su autora i ne predstavljaju nužno zvanično stanovište Vijeća Evrope.

Sve zahtjeve u vezi sa reprodukovanjem ili prevođenjem cijele ili dijela publikacije treba uputiti Direktoratu za komunikacije (F-67075 Strazbur ili publishing@coe.int). Svu ostalu korespondenciju u vezi sa ovom publikacijom treba uputiti Odjelu za podršku za nacionalnu primjenu ljudskih prava, Sektoru za politiku i razvoj ljudskih prava, Direktoratu za ljudska prava, Generalnom direktoratu za ljudska prava i vladavinu prava, Vijeću Evrope.

Fotografija:

Korice i dizajn: Odjeljenje za izradu dokumenata i publikacija (SPDP), Vijeće Evrope

"Tekst je u vlasništvu, i koristi se prema odobrenju, Vijeća Evrope. Ovaj prevod je objavljen na osnovu ugovora sklopljenog sa Vijećem Evrope ali je pod isključivom odgovornošću prevodioca. "

©Vijeće Evrope, objavljeno 2013

©Vijeće Evrope, prevedeno na bosanski/srpski/hrvatski jezik 2017

Jim Murdoch

Profesor Jim Murdoch se pridružio Pravnom fakultetu Univerziteta u Glazgovu nakon što se kvalifikovao za advokatsku profesiju. Studirao je pravo u Glazgovu, a magistrirao je na Kalifornijskom univerzitetu Berkli. Između 1996. i 2000. godine bio je dekan Pravnog fakulteta. Također je predavao na univerzitetima u Majncu, Frajburgu, Hamburgu i Pariz Ovestu i bio je *profesor na obuci* u Direktoratu za ljudska prava Vijeća Evrope. Njegova specijalizacija su domaće i evropsko pravo o zaštiti ljudskih prava. Profesor Jim Murdoch je redovan učesnik u aktivnostima saradnje Vijeća Evrope sa državama centralno-istočne Evrope a ima poseban interes za mehanizme vansudskog sprovođenja mehanizama zaštite ljudskih prava.

Ralph Roche

Ralph Roche je studirao na Triniti Koledžu u Dablinu i na Univerzitetском koledžu Dablin u Irskoj. On je advokat ovlašten da postupa u Sjevernoj Irskoj i u Engleskoj i Velsu. On ima veliko iskustvo u radu na zaštiti ljudskih prava, uključujući i Dom za ljudska prava Bosne i Hercegovine i Sjeverne Irske. Bio je koautor knjige naslovljene “Komentari o Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i o načinima njene primjene u Bosni i Hercegovini i u Strazburu” 2004. godine koja je bila objavljena na engleskom jeziku i na jezicima Bosne i Hercegovine. Ralph Roche godinama radi kao konsultant Vijeća Evrope po pitanjima policijskog djelovanja i zaštite ljudskih prava širom Evrope.

— Ovaj Priručnik je štampan u okviru Zajedničkog programa Evropske unije i Vijeća Evrope naslovljenog „Jačanje mehanizama borbe protiv zlostavljanja i nekažnjivosti“.

Sadržaj

UVOD	7
POLICIJSKO DJELOVANJE I EVROPSKA KONVENCIJA ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA	10
Rad Vijeća Evrope i Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava	12
Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava - ključni principi tumačenja	13
Evropski komitet za sprečavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja	20
Zaključak	21
UPOTREBA SILE U POLICIJSKOM DJELOVANJU	22
Uvod	22
Izvršavanje obaveza policije	24
Pravo na život: Član 2, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava	25
Zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja: Član 3, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava	33
LIŠAVANJE SLOBODE	42
Lišavanje slobode i Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava	42
Zaštita slobode i bezbjednosti ljudi: Član 5, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava	43
Zaključak	63

ISTRAGA KRIVIČNIH DJELA I OBEZBJEĐIVANJE INTEGRITETA KRIVIČNOG PROCESA	64
Uvod	64
Pozitivne obaveze koje proizilaze iz Konvencije o istraživanju navoda krivičnim djelima kako bi se zaštitila prava pojedinaca	65
Sprečavanje i istraga krivičnih djela – nadzor i pribavljanje dokaza kroz pretese, itd.: član 8, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava	67
Važnost garantovanja ‘pravičnog saslušanja’: Član 6, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava	75
Istraga krivičnih djela – angažovanje policijskih službenika u tajnim operacijama, itd.: Član 6, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava	78
Ispitivanje osumnjičenih: prava pritvorenika u policijskom pritvoru	80
Pristup pravnom zastupanju: Član 6(3)(c), Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava	85
Dopuštenost nezakonito prikupljenih dokaza u kasnijem kaznenom postupku	88
Pretpostavka nevinosti: Član 6(2), Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava	91
Zaključak	92
NADZIRANJE DEMOKRATSKIH SLOBODA	93
Uvod	
Opća pitanja: povezanost sa članovima 8 - 11, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava	95
Opravdanja za uplitanje u članove 8-11, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava	100
Javna okupljanja – pitanje djelovanja policije	104
VOĐENJE PROFESIONALNE POLICIJSKE SLUŽBE	110
Kodeks policijske etike Vijeća Evrope	110
Prava policijskih službenika	112
PRILOG A: CPT STANDARDI I POLICIJA	117
PRILOG B: EVROPSKI KODEKS POLICIJSKE ETIKE	146

Uvod

Priručnik „Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i policijsko djelovanje“ je objavljena u okviru Zajedničkog programa između Evropske unije i Vijeća Evrope naslovljenog „Jačanje borbe protiv zlostavljanja i nekažnjivosti“, kao dio napora da se poboljša profesionalizam policije a u smislu širenja standarda Vijeća Evrope o policijskom djelovanju.

Osnovne svrhe policije u demokratskom društvu vođenom vladavinom prava su:

- održavanje javnog mira, zakona i reda u društvu;
- zaštita i poštovanje osnovnih ličnih prava i sloboda, posebno sadržanih u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava;
- sprečavanje i borba protiv kriminala;
- otkrivanje kriminala;
- pružanje pomoći i usluga građanstvu.¹

U interesu nezavisnog, nepristrasnog i efikasnog pružanja policijskih usluga, te s ciljem zaštite od miješanja politike, policiji je dodijeljen širok stepen diskrecionih prava u izvršavanju njenih obaveza. S ciljem izvršavanja njenih obaveza, zakon daje policiji pravo korištenja mjera prinude i policija može koristiti razumnu silu kada zakonito vrši svoja ovlaštenja. Posljednjih decenija, sa napretkom naučnog i tehnološkog znanja, povećala su se posebna ovlaštenja koja su dostupna policiji radi obavljanja njenih dužnosti, zajedno sa mogućnošću da upada u ljudske živote i ugrožava individualna ljudska prava.²

1 Preporuka Rec(2001)10 Komiteta ministara državama članicama o Evropskom kodeksu policijske etike u članu I.1.

2 Mišljenje Comm DH(2009)4 Komesara za ljudska prava koje se tiče nezavisnog i efikasnog utvrđivanja pritužbi protiv policije u stavovima 15-17.

Kao odgovor na stvarne zloupotrebe ljudskih prava od strane policije, koje su se dešavale u prošlosti i koje se, nažalost, i dalje dešavaju u ovom trenutku i u različitim zemljama, jedan od ključnih osnovnih principa Vijeća Evrope u vezi sa policijskim djelovanjem je da bi ono trebalo imati zaštitu ljudskih prava kao svoj osnovni cilj. Ne postoji sukob između efikasnog policijskog djelovanja i zaštite ljudskih prava. Naprotiv, put do efikasnog policijskog djelovanja prolazi kroz zaštitu ljudskih prava. Uzimajući u obzir da se policijske aktivnosti u velikoj mjeri obavljaju u bliskom kontaktu sa javnošću, policijska efikasnost zavisi od podrške javnosti. U isto vrijeme, povjerenje javnosti u policiju i podrška policiji su tijesno povezani sa stavom i ponašanjem pripadnika policije prema javnosti, naročito njihovo poštovanje ljudskog dostojanstva i osnovnih prava i sloboda pojedinaca.

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava utvrđuje sveobuhvatan okvir koji reguliše operativni rad policijskih službi, čije će poštovanje obezbijediti podršku javnosti. Većina slučajeva iz sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava se može koristiti u praktičnom radu sa ciljem poboljšanja stepena zaštite ljudskih prava u radu policije. Sud naročito stalno ponavlja da član 3 Konvencije sadrži jednu od najosnovnijih vrijednosti demokratskih društava. Čak i u najtežim okolnostima, kao što su borba protiv terorizma i organizovanog kriminala, Konvencija apsolutno zabranjuje mučenje i nehumano ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje. Za razliku od mnogih klauzula Konvencije, član 3 ne dozvoljava izuzetak i nikakvo odstupanje nije dozvoljeno, čak i u slučaju javne opasnosti koja prijete opstanku nacije.³

Poštovanje vladavine prava važi za policiju na isti način na koji se primjenjuje za svakog člana javnosti. Ne smije postojati pokušaj od strane policijskog službenika da prikrije, navede kao izgovor ili da opravda nezakonsku primjenu sile ili nametljivo ponašanje pozivanjem na njegovo zakonsko pravo na primjenu sile ili nametljivo ponašanje. Politička etika i pridržavanje profesionalnih standarda služe da se obezbijedi da pružanje policijskih usluga bude najvišeg kvaliteta. Ne smije postojati nekažnjivost policijskih službenika za zlostavljanje ili za nedolično ponašanje.⁴

Priručnik je izrađen na osnovu Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava, u svjetlu relevantne sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava, kao i standarda Evropskog Komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

3 *Chahal v. United Kingdom*, presuda od 15. novembra 1996. godine.

4 *Ibid.* u stavu 18.

(CPT) i drugih relevantnih standarda uspostavljenih u okviru Vijeća Evrope. Prema tome, on će postati koristan alat policiji i drugim državnim organima u sprečavanju i borbi protiv nedoličnog ponašanja ili nekažnjivosti policije i u poštivanju ljudskih prava.

Christos Giakomopoulos
Direktor Generalnog direktorata
za ljudska prava i vladavinu prava
Vijeća Evrope

Poglavlje 1

Policijsko djelovanje i Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava

Uloga policije u zaštiti sloboda pojedinaca u zajednici predstavlja poseban izazov. Da bi se u jednom demokratskom društvu podržala vladavina prava, i oni kojima je povjeren zadatak očuvanja i društva moraju sami biti predmet odgovornosti pred zakonom. Policijski službenici su u pravom smislu riječi svakodnevni zaštitnici ljudskih prava, ali da bi izvršili taj zadatak, oni često moraju da prekrše prava onih koji namjeravaju da prekrše prava drugih.

Problem postizanja odgovarajuće ravnoteže između policijskih ovlaštenja i individualnih sloboda nije nov. On se često izražava u smislu odgovornosti. *Quis custodiet ipsos custodes? (Ko će čuvati čuvare?)* je pitanje koje je odavno postavljeno. Danas, u kontekstu liberalnih demokratija, odgovor na ovaj vijekovima stari problem je obično iskazan u smislu odgovornosti prema zakonu; ali ipak, u Evropi se očekuje da usaglašenost sa zakonima ne bude samo prema domaćim zakonima već i u skladu sa evropskim standardima, a naročito sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava.

Evropski građani – i oni koji žive u granicama evropskih država – očekuju mnogo od njihovih policijskih službi, ali također sa pravom zahtijevaju da obavljanje policijskih dužnosti bude u skladu sa zakonom i još da one poštuju određene osnovne principe koji odražavaju prirodu demokratskog društva. Riječ „zakon“ se ne odnosi samo na domaće zakone, već sve više na evropsko pravo koje odražava određene „vrijednosti“ o pitanjima kao što su važnost demokratskih protesta, poštovanje privatnih života pojedinaca i zaštita od proizvoljne primjene policijskih ovlaštenja.

Ove vrijednosti su iskazane u sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava sa sjedištem u Strasbourgu. Zadatak Evropskog suda za ljudska prava je da daje praktične smjernice tumačenjem Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava kada slučaj dođe pred ovaj sud. Ovi slučajevi će uključivati konkretne činjenice zasnovane na individualnim sistemima domaćih zakona i prakse, ali u osnovi ove sudske prakse su određeni principi koji imaju univerzalnu primjenu. Na primjer, slučaj iz Turske može imati značajne posljedice za Francusku ili Veliku Britaniju, u vezi sa pristupom zakonskom zastupniku za vrijeme policijskog pritvora.⁵ Na isti način, presuda koja se odnosi na uspostavljanje reda na protestima u Austriji može imati važne posljedice za policijske službenike širom Evrope u odnosu na to kako je policija postupala sa (op.prev. protestantima koji su se suprotstavljali protestantima) kontrademonstrantima.⁶

Cilj ove publikacije je da pomogne da se policijskim službenicima objasni uticaj ključnih standarda, naročito onih odredbi Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava koje su zakonski obavezujuće, na način kako ih tumači Evropski sud za ljudska prava (Sud u Strasbourgu). Drugi evropski standardi naglašavaju važnost izbora, obuke i jačanja osjećanja za profesionalizam policijskih službenika.⁷ Diskusija koja slijedi nastoji da pomogne u razvijanju tog razumijevanja i svijesti o odgovornostima policijskih službenika s obzirom da oni štite društvo. Djelovanje policije neizbježno uključuje miješanje u ljudska prava pojedinaca, ali da li će se ovo miješanje smatrati opravdanim ili da li će biti osuđeno kao kršenje ljudskih prava često podrazumijeva i pristup samog policijskog službenika na licu mjesta. Ovaj priručnik će pomoći policijskim službenicima da usvoje pristup svom svakodnevnom poslu zasnovan na zaštiti ljudskih prava.

Ovo uvodno poglavlje je namijenjeno da pomogne policijskim službenicima da steknu uvid u pojavu evropskih standarda od važnosti za obavljanje policijske dužnosti. Poglavlje je fokusirano na Vijeće Evrope, organizaciju sa sjedištem u Strasbourgu, Francuska. Vijeće Evrope (Evropa sa 47 država članica) se razlikuje od Evropske unije (koja sada broji 28 država članica). Iako postoje aspekti policijskog djelovanja na koje utiče članstvo države članice u Evropskoj uniji, ovaj rad se odnosi isključivo na Vijeće Evrope i njegove institucije, uključujući i Evropski sud za ljudska prava.

5 Vidite *Salduz v Turkey*, presuda od 27. novembra 2008. godine, o kojoj se govori na str. 86 u nastavku

6 Vidite *Plattform Ärzte für das Leben v Austria*, presuda od 21. juna 1988. godine, o kojoj se govori na str. 103 u nastavku.

7 Vidite strane 110-116 u nastavku.

Rad Vijeća Evrope i Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava

Vijeće Evrope je međuvladina organizacija osnovana na principima pluralističke demokratije, poštovanja ljudskih prava i vladavine prava. Ona predstavlja jednu od nekoliko evropskih inicijativa koje nastoje da približe zapadne liberalne demokratije na osnovu zajedničkih vrijednosti i da pri tome daju otpor daljem širenju totalitarizma. Kao rezultat sve većeg broja zemalja članica nakon pada komunističkih režima, Vijeće Evrope sada ima 47 država članica. Aktivnosti Vijeća Evrope obuhvataju konsolidaciju demokratske stabilnosti kroz zakonodavne i ustavne reforme, kao i pronalaženje zajedničkih rješenja za savremene izazove sa kojima se kontinent suočava po pitanjima kao što su terorizam, organizovani kriminal i trgovina ljudima.

U njegovom radu postoje tri glavna pristupa: prvo, uspostavljanje standarda (naročito kroz obezbjeđivanje saglasnosti za međunarodne sporazume, ali i kroz donošenje preporuka i rezolucija, i postepene pojave standarda tokom rada tijela za monitoring); drugo, monitoring implementacije obaveza država (naročito kroz rad tijela osnovanih sporazumima kao što je Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava); i treće, saradnja sa državama članicama i nevladinim organizacijama (na primjer, u promovisanju građenja kapaciteta institucija i zakonodavnih reformi kroz obuku i studije kompatibilnosti). Svaki od ovih pristupa ima posebnu važnost za policijske službe u Evropi. Međutim, ovdje je fokus stavljen na prvi pristup, a naročito na uspostavljanje obavezujućih pravnih normi na osnovu obaveze države da pruži garancije sadržane u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava.

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava je stupila na snagu 1953. godine. U nenoj preambuli se afirmiše cilj Vijeća Evrope da postigne veće jedinstvo među državama, između ostalog kroz „očuvanje i razvijanje osnovnih ljudskih prava i sloboda“. Ova prava se smatraju „temeljem pravde i mira u svijetu, a koji se najbolje održavaju efikasnom političkom demokratijom, s jedne strane, i zajedničkim shvatanjem i poštovanjem ljudskih prava od kojih ona zavise, s druge strane“. Iako na tekst Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava snažan uticaj ima međunarodno pravo, sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava je s druge strane uticala na sudske prakse drugih međunarodnih i regionalnih sudova, pomažući da se uspostavi univerzalnost normi u odnosu na ljudska prava. Ipak, iako se na Evropsku konvenciju sada može osloniti nekih 820 miliona

Evropljana, raznolikost u lokalnim uslovima se još uvijek poštuje. Ovo se također prepoznaje u sastavu Suda kada donosi presude jer se ulažu napori da se raspoređuju sudije imenovane u odnosu na svaku državu članicu Vijeća Evrope kako bi se omogućio odgovarajući geografski balans i predstavljanje različitih pravnih tradicija koje se sreću na kontinentu.⁸ Ovim se obezbjeđuje da Sudu bude na raspolaganju šira perspektiva od one koja se glavno ili jedino zasniva na sistemu krivičnog postupka.

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava – ključni principi tumačenja

Sud u Strasbourgu godišnje donosi veliki broj presuda. On radi po sistemu „umjereni ili ograničeni presedan“, izraz koji označava da on nastoji da se nadogradi na postojećim presudama i da ih primijeni kad god se jave slični slučajevi, ali da s vremena na vrijeme može naći za shodno da se umjereno odalji od pristupa koji je usvojen u prethodnim presudama. Ključna poenta je da sudska praksa Suda daje konkretan oblik principima i garancijama Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava. Konvencija se ne može ispravno razumjeti bez proučavanja slučajeva Suda, ali sudska praksa podliježe „evolutivnom“ tumačenju od strane Suda u Strasbourgu. Veći dio teksta u nastavku obuhvata razmatranje slučajeva bitnih za policijsko djelovanje sa namjerom da se pomogne policijskim službenicima da cijene važnost Konvencije u njihovom radu. Ali, prije nego što počne detaljno razmatranje, korisno je da ukažemo na neke od ključnih koncepata koje srećemo u ovoj sudskoj praksi pomoću uvodnog objašnjenja.

Subsidijarna priroda Suda u Strasbourgu

Naglasak u ovom radu je na sudskoj praksi Suda u Strasbourgu. Međutim, također je važno da se cijeni da primarni garant prava sadržanih u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava nije Sud u Strasbourgu već su to domaće sudije, zakonodavstvo ili službenici. Ovo ima direktan značaj za policijske službenike u obavljanju njihovih dužnosti. Države preuzimaju u članu 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava da „obezbijede“ „svakome u svojoj nadležnosti“ prava sadržana u Konvenciji. U stvari, prije nego što pojedinac ili nevladina organizacija stekne pravo da podnese žalbu Sudu u Strazburu, mora dokazati da su svi domaći

⁸ Slučajeve normalno raspravlja jedno od pet sudskih vijeća, ali kada slučajevi pokreću posebno teška pitanja ili kada se zahtijeva dosljednost u odlučivanju, Sud može zasjedati kao Veliko vijeće.

pravni lijekovi (kao što je pribjegavanje domaćem zakonodavstvu) iscrpljeni.⁹ Drugim riječima, žalbeni mehanizam Suda u Strasbourgu je *subsidiaran* u odnosu na domaće uređenje. Različitost domaćeg pravnog i administrativnog uređenja se poštuje, pod uvjetom da ova uređenja ispunjavaju minimalna očekivanja Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava. Ono što radi sudska praksa Suda je davanje smjernica domaćim vlastima u 47 država članica Vijeća Evrope o tome šta se podrazumijeva pod ovim minimalnim očekivanjima. Kao posljedica toga, načelo subsidiarnosti naglašava ključnu tačku da su domaći službenici, kao što su policijski službenici, u pravom smislu riječi na prvoj liniji odbrane ljudskih prava utoliko prije što su oni najvjerojatnije prva tačka interakcije između pojedinaca i državne vlasti u mnogim situacijama. Zaštita ljudskih prava „obezbjedivanjem“ ovih prava često počinje sa policijskim službenicima.

Pozitivne i negativne obaveze

Kao što je navedeno, član 1. uređuje da države preuzimaju obavezu da „*obezbijede* svakome u svojoj nadležnosti“ prava i slobode utvrđene Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava (i njenim protokolima). Kao posljedica toga, država u uobičajenim okolnostima ima negativnu obavezu da se suzdržava od miješanja u zaštićena prava; a ta negativna obaveza se prvenstveno odražava u jeziku koji se koristi u tekstu Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava: na primjer „Niko ne smije biti namjerno lišen života ...“ (član 2); „Niko ne smije biti podvrgnut mučenju ...“ (član 3); „Niko ne smije biti lišen slobode osim ...“ (član 5); i „Svako ima pravo na slobodu izražavanja ... bez miješanja javne vlasti“ (član 10).

Ali *obezbjedivanje* prava nije ograničeno na zahtjev da se države i državni službenici suzdržavaju od miješanja u zaštićena prava, zato što također mogu postojati i obaveze za preduzimanje *pozitivnih* koraka za zaštitu prava pojedinaca. Ovo se također ogleda u tekstu Konvencije: na primjer, „pravo na život biće zaštićeno zakonom“ (član 2); i „Svako ko je optužen za krivično djelo ima ... [pravo] da dobije [pravnu pomoć] besplatno kada to nalažu interesi pravde“ (član 6). Također, sudska praksa Suda u Strazburu ukazuje na brojne situacije za koje se također mogu podrazumijevati pozitivne obaveze iz teksta kada je to neophodno da se uradi da bi se obezbijedilo da prava u skladu sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava

9 Pravila koja regulišu prihvatljivost žalbi su složena i u velikoj mjeri potpadaju izvan obima ovog rada. Za dodatne detalje vidite online vodič Suda dostupan na: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/analysis&c=#n1347458601286_pointer.

budu „praktična i efikasna“. Ovdje je ponovo naglašena ideja o policijskom službeniku kao zaštitniku ljudskih prava, zbog toga što će mnoge od ovih obaveza imati direktan uticaj na izvršenje policijskih nadležnosti. Ovo se može vidjeti i u nametanju dužnosti da se preduzmu neki pozitivni koraci izvršne ili operativne prirode, kao što je da se preduzme krivična istraga,¹⁰ ili da se interveniše u situaciji u kojoj postoji realan rizik od porodičnog nasilja,¹¹ ili gdje se može utvrditi rizik od nasilja od strane drugog lica, ili gdje su prava protestanata ugrožena od strane kontraprotestanata (op.prev. protestanata koji se suprotstavljaju protestima).¹³

Ideja o „autonomnim konceptima“ u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava

Širom Evrope, domaća pravna uređenja se u velikoj mjeri razlikuju, naročito u odnosu na krivične postupke. Važno je da se zna da se mnogi od pojmova sadržanih u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava tumače od strane Evropskog suda za ljudska prava kao pojmovi sa posebnim značenjem u kontekstu Konvencije. Ovo značenje je nezavisno od bilo kog značenja koje bi oni mogli imati u domaćim pravnim sistemima i opravdava se ne samo obezbjeđivanjem ujednačenosti tumačenja širom Evrope već i kako bi se osiguralo da efikasnost Konvencije ne može biti kompromitovana restriktivnim domaćim tumačenjima.

Jedan od primjera od posebne važnosti za policijske službenike je izraz „optužnica za krivično djelo“ iz člana 6 Konvencije. Kao što će biti razmotreno u poglavlju 4, pravo osumnjičenog na određena prava počinje u fazi kada se podiže „optužnica za krivično djelo“. Međutim, u Evropi se faza u *domaćem* pravu u kojoj se može reći da je protiv pojedinca „podignuta optužnica“ znatno razlikuje: u nekim državama policijski službenik će „podići optužnicu“ protiv pojedinca (u trenutku ulaska u formalan policijski pritvor), u drugima će to uraditi tužilac (nakon prijema i razmatranja policijskog izvještaja, i često nakon mnogo sati policijskog pritvora), dok će u drugim pravnim sistemima sudija formalno „podići optužnicu“ protiv pojedinca (obično nekoliko dana nakon početka pritvora). Prava priznata osumnjičenom u skladu sa članom 6. jasno ne mogu zavistiti od takvih razlika u krivičnom postupku. U stvari, tumačenje člana 6. od strane Suda ističe da će se smatrati da je protiv pojedinca „podignuta optužnica“ kada mu se da zvanično obavještenje da je osumnjičen za krivično djelo,

10 Na primjer, *Aydin v Turkey*, presuda od 25. septembra 1997. godine u stavovima 103-109: vidite str. 65 u nastavku.

11 Vidite dalje str. 39 u nastavku.

12 Na primjer, *Osman v the United Kingdom*, presuda od 28. oktobra 1998. godine, razmotrena na str. 65. u nastavku.

13 Na primjer, *Plattform Ärzte für das Leben v Austria*, presuda od 21. juna 1988. godine, razmotrena na str. 103 u nastavku.

situacija koja može nastati daleko prije početka pritvora (kao, na primjer, izdavanjem naloga za pretres).¹⁴ Slična pitanja se javljaju vezano za garancije protiv proizvoljnog lišavanja slobode u skladu sa članom 5., zbog toga što pitanje da li se pojedinac može smatrati lišenim slobode u smislu Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava ne zavisi od domaćeg statusa.¹⁵

Ideja o Konvenciji kao o „živom instrumentu“

Prethodno je istaknuta važnost sudske prakse Suda u Strazburu u pružanju smjernica domaćim službenicima (kao što su policijski službenici), sudovima i zakonodavcima. Međutim, ovo tumačenje nije statično zato što Sud u Strasbourgju često upućuje na Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava kao na „živi instrument koji ... se mora tumačiti u svjetlu današnjih uvjeta“.¹⁶ Drugim riječima, tekstu je dato „dinamičko“ ili „evolutivno“ tumačenje zato što Sud nastoji da odražava promjene u evropskom društvu i njegove preovlađujuće ideje, vrijednosti i standarde. Ova ideja o „umjerenom ili ograničenom presedanu“ također ima implikacije na policiju. Na primjer, sada postoji mnogo manja tolerancija prema upotrebi fizičke sile koja se ne može opravdati postupcima pritvorenog lica i veća spremnost da se određeni postupci označe kao „mučenje“ (a ne, kao ranije, samo kao „nečovječno“ postupanje).¹⁷ Iako ovo ističe i „autonomnu prirodu“ mnogih pojmova koji se sreću u Konvenciji, ona također ističe i osnovne vrijednosti i pristupe koji upravljaju presudama Suda u mnogim oblastima. Drugi primjer je izraz „neophodno u demokratskom društvu“ koji se javlja uvijek kada postoji miješanje u prava kao što su poštovanje privatnog života i pravo na okupljanje prilikom utvrđivanja da li je država u mogućnosti da pokaže da je miješanje bilo opravdano. Ovdje je "evolutivno" tumačenje tijesno povezano sa uspostavljanjem zajedničkih evropskih standarda i odražava koncepciju Suda o Konvenciji kao o „ustavnom instrumentu za obezbjeđenje javnog reda u Evropi“.¹⁸ To, na primjer, znači da će se određene operacije koje uključuju uspostavljanje reda od strane policije na javnom protestu vjerovatno posmatrati sa posebnim zanimanjem ukoliko ukazuju na malu i kontinuiranu netoleranciju prema pravima manjinskih grupa, zato što će se sada takvi stavovi vjerovatno smatrati populističkim i posljedicom slabe informisanosti.¹⁹

14 Vidite dalje, str. 77 u nastavku.

15 Vidite str. 44 u nastavku.

16 *Tyrer v United Kingdom*, presuda od 25. aprila 1978. godine, stav 31.

17 Vidite str. 36.

18 *Loizidou v Turkey* (preliminarni prigovori), presuda od 23. marta 1995. godine, stav 75.

19 Vidite *Alekseyev v Russia*, presuda od 21. oktobra 2010. godine, stavovi 68-88 i 106-110, razmatrani na str. 104 u nastavku.

Pravna sigurnost

Jednostavno rečeno, pojam pravne sigurnosti u suštini podrazumijeva mogućnost pojedinaca da djeluju u određenom okviru bez straha od proizvoljnog ili nepredvidljivog miješanja države. Kao što to formuliše Sud u Strasbourgu, od domaćeg prava se očekuje „da bude kompatibilno sa vladavinom prava, konceptom svojstvenim svim članovima Konvencije“.²⁰ Posljedice policijskih akcija koje uključuju miješanje u prava pojedinaca (na primjer, kada se vrši hapšenje ili pritvaranje prema članu 5., što zahtijeva da svako lišavanje slobode bude „zakonito“ i „u skladu sa zakonom propisanim postupkom“ ili kada se sprovodi pretres ili vrši nadzor ili preduzimaju koraci za održavanje javnog reda i mira koji uključuju miješanje sa pravima učesnika u protestima, kada policijska akcija mora biti „zakonita“ i „u skladu sa zakonom propisanim postupkom“), znače da svaka takva akcija ne samo što mora imati osnovu u domaćem pravu, već i kvalitet tog domaćeg prava mora ispunjavati zahtjeve za dostupnošću i predvidljivošću.

” Prvo, zakon mora biti adekvatno dostupan: građaninu mora biti omogućeno da dobije indicaciju koja je adekvatna u okolnostima pravnih normi primjenjivih na dati slučaj. Drugo, norma se ne može smatrati „zakonom“ ako nije formulisana dovoljno precizno da omogući građaninu da uredi svoje ponašanje: on mora biti u mogućnosti – ako je potrebno uz odgovarajući savjet - da predvidi, u mjeri u kojoj je to razumno u okolnostima, posljedice koje određeno djelovanje povlači sa sobom.²¹

Neophodnost i proporcionalnost

U tekstu Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava česta su upućivanja na potrebu da se prikaže „neophodnost“ djelovanja koje je ugrozilo prava pojedinca. Šta ovaj koncept podrazumijeva zavisi od konteksta. U jednom slučaju koji se odnosi na slobodu govora, Sud je rezimirao svoj pristup na sljedeći način:

„Sud će razmatrati miješanje koje je predmet žalbe u svjetlu slučaja kao cjeline i odlučiti da li su razlozi koje su iznijele domaće vlasti da bi ga opravdale relevantne i dovoljne i da li su sredstva koja su korištena bila proporcionalna legitimnom cilju kom se težilo. Pri tome, Sud će se morati uvjeriti da su domaći organi primijenili standarde koji su bili u saglasnosti sa utjelovljenim principima [slobodi izražavanja] i, štaviše, da li se oni zasnivaju na prihvatljivim ocjenama relevantnih činjenica.“²²

20 *Amuur v France*, presuda od 25. juna 1996. godine, stav 50.

21 *Sunday Times v the United Kingdom (No1)*, presuda od 26. aprila 1979. godine, stav 49.

22 *Jersild v Denmark*, presuda od 23. septembra 1994. godine, stav 31.

Ovo znači da „neophodnost“ djelovanja države koje se odnosi na građanske slobode (kao što je miješanje u prava učesnika na protestima) u suštini znači potragu za odgovarajućim „balansom“ između djelovanja državnih organa i individualnih prava. Sud konstatira da „neophodan ... nije sinonim sa „neminovan“ niti ima fleksibilnost izraza kao što su „prihvatljiv“, „uobičajen“, „koristan“, „razuman“ ili „poželjan“ ... on više implicira postojanje „hitne društvene potrebe“.²³ Međutim, kada se primijeni na donošenje odluka na domaćem nivou (kao što je policijsko djelovanje tokom javnih protesta), stepen ili intenzitet međunarodne kritičke analize koju pruža Sud u Strasbourgu često zavisi od specifičnih okolnosti slučaja. Na primjer, policiji može biti lakše da opravda zapljenu publikacija koje se smatraju opscenim nego zapljenu publikacija koje nastoje da prenesu političku poruku.²⁴

Jedna važna stvar je da razlozi za policijsko djelovanje koje dovodi do miješanja u građanska ili politička prava moraju biti relevantni i dovoljni. Test „dovoljnosti“ zahtijeva da ne postoji samo racionalna veza između korištenih sredstava i cilja kojem se teži, već i pravična ravnoteža između zahtjeva općeg interesa zajednice i zahtjeva za zaštitu osnovnih prava pojedinca. Prilikom vršenja ocjene, Sud je također utvrdio određene karakteristike „demokratskog društva“. To je situacija u kojoj se očekuje da odluke policije budu vođene određenim „vrijednostima“; na primjer, pluralizam, tolerantnost i slobodoumnost je Sud utvrdio kao obilježja takvog evropskog „demokratskog društva“.²⁵

Poenta oko zajedničkih evropskih vrijednosti se može širiti dalje. Kao što je rečeno prethodno, odluka da li je miješanje „neophodno u jednom demokratskom društvu“ može također uključiti i razmatranje da određeni zakon ili praksa možda nisu u skladu sa standardima koji generalno preovlađuju na drugim mjestima u evropskim državama zato što je mnogo teže da se mjera opravda kao „neophodna u demokratskom društvu“ ako velika većina država Vijeća Evrope usvaja drugačiji pristup.

Međutim, takođe je neophodno napomenuti da su druge odredbe Konvencije koje su važne za policijsko djelovanje predmet strožijih kvalifikacija. Na primjer, član 2. Konvencije garantuje pravo na život, osim kada je lišavanje života rezultat

23 *Sunday Times v the United Kingdom (No1)*, presuda od 26. aprila 1979. godine, stav 59.

24 Vidite str. 98.

25 *Handyside v the United Kingdom*, presuda od 7. decembra 1976. godine, stav 49.

upotrebe sile koja je „apsolutno nužna“. Ovdje se mora primijeniti „strožiji i ubjedljiviji test nužnosti“.²⁶ Član 5., s druge strane, dozvoljava zakonito hapšenje ili pritvor lica „kada se *opravdano smatra potrebnim* kako bi se preduprijedilo izvršenje krivičnog djela“. Ovdje, također, razlozi za ugrožavanje prava pojedinaca moraju biti relevantni i - u određenom slučaju - i dovoljni.²⁷

Princip nediskriminacije

Sam princip nediskriminacije odražava važnu evropsku vrijednost. On je izražen u članu 14. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava.

” Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbjeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

Međutim, član 14. ne postoji nezavisno (iako Protokol br. 12. sada daje posebno pravo na samostalnost koje ne smije biti diskriminisano).²⁸ Član 14. se tako može razmatrati u vezi sa jednom ili više bitnih garancija sadržanih u članovima od 2. do 12. Konvencije ili u jednom od protokola. „Diskriminacija znači različito tretiranje osoba u relevantno sličnim situacijama, bez objektivnog i razumnog opravdanja ...“.²⁹ Pojedini osnovi diskriminatornog postupanja se razmatraju sa posebnom sumnjom, i može se pokazati veoma teškim da država ubijedi Sud u Strasbourgu da je diskriminatorско postupanje bilo opravdano. Na primjer, Evropski sud za ljudska prava kaže da kada se razlika u postupanju zasniva na rasi ili etničkom porijeklu, „pojam objektivnog i razumnog opravdanja mora se tumačiti u najstrožem mogućem smislu“³⁰. Napad na Rome i uništenje njihove imovine također vodi do utvrđivanja kršenja prava.

26 *McCann and Others v the United Kingdom*, presuda od 27. septembra 1995. godine, stav 149.

27 Vidite dalje str. 46. i 52. u nastavku.

28 Protokol 12 glasi: „(1) Uživanje svih prava određenih zakonom osiguravaće se bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi kao što je pol, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili drugi status. (2) Javni organi ne smiju diskriminisati nikoga po bilo kojoj osnovi, kako je i navedeno u stavu 1“.

29 *DH and Others v Czech Republic*, presuda od 13. novembra 2007. godine, stav 175.

30 *DH and Others v Czech Republic*, presuda od 13. novembra 2007. godine, stav 176.

U slučaju *Nachova i ostali protiv Bugarske* utvrđeno je kršenje člana 14. u vezi sa članom 2. koje se odnosilo na neuspjeh da se sprovede efektivna istraga u vezi sa navodima o rasno motivisanom ubistvu. Iako nije bilo dokazano da su rasistički stavovi igrali ulogu u ubistvu, neuspjeh organa da istraže navode o rasističkom verbalnom zlostavljanju u cilju otkrivanja eventualnih rasističkih motiva u upotrebi sile protiv pripadnika jedne etničke manjine ili druge manjine bio „veoma relevantan za pitanje da li je došlo ili ne do nezakonitog, mržnjom podstaknutog nasilja“.³¹

■ U slučaju *Moldovani ostali protiv Rumunije (br 2)*, napad seoskih žitelja pomognutih policijskim službenicima doveo je do smrti tri lica i uništenja 13 domova koji su pripadali porodicama Roma. Aplikanti su bili primorani da žive u prostorijama za stoku i tek nakon deset godina domaći sudovi su naložili isplatu odštete. Utvrđeno je kršenje člana 14. u vezi sa članom 6. i članom 8.³²

Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

U tumačenju Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava, Sud u Strasbourgu također primjenjuje druge međunarodne standarde, kao što su oni koji se odnose na upotrebu vatrenog oružja od strane policijskih službenika.³³ Druge evropske inicijative su također bitne u diskusijama o djelovanju policije, uključujući i Preporuke Komiteta ministara Vijeća Evrope.³⁴ Međutim, Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) ima poseban uticaj na sudsku praksu Suda, i između ostalog je doveo do usvajanja kritičnijeg pristupa ocjeni loših materijalnih uvjeta pritvora. CPT ima mandat da posjećuje mjesta pritvora sa ciljem jačanja zaštite lica koja su lišena slobode. Komitet postiže svoj cilj ne preko sistema žalbi i konfrontacija već kroz proces vođenja dijaloga i razgovora sa državnim službenicima zasnovanim na informacijama sakupljenim tokom posjeta pritvorskih mjesta. Rad Komiteta obuhvaćen je garancijom povjerljivosti, mada države sada uvijek traže objavljivanje izvještaja i

31 *Nachova and Others v Bulgaria*, presuda od 6. jula 2005. godine, stavovi 144.-168.

32 *Moldovan and Others v Romania (No2)*, presuda od 12. jula 2005. godine, stavovi 136.-140. Vidite također slične slučajeve *Gergely v Romania*, presuda od 26. aprila 2007. godine, i *Kalanyos and Others v Romania*, presuda od 26. aprila 2007. godine.

33 Vidite dalje str. 29 u nastavku.

34 Na primjer, Preporuka Rec(2001)10 Komiteta ministara državama članicama o Evropskom kodeksu policijske etike, razmotreno na stranama 110.-112. u nastavku.

vladinog odgovora. U svom radu, CPT je također razvio standarde koje primjenjuje prilikom svojih posjeta i koji mu pomažu da ocijeni postojeću praksu i da ohrabri države da ispune njegove kriterije prihvatljivog uređenja i uvjeta. Ovi novi standardi su u većem dijelu detaljniji i zahtjevniji od onih koje srećemo u drugim međunarodnim obavezama i sada imaju određeni uticaj kroz implementaciju preporuka za uvođenje zakonodavnih, upravnih i organizacionih reformi na domaćem nivou; Komitet se bavi takvim pitanjima kao što je upotreba oružja sa električnim pražnjenjem, istraga navoda o zlostavljanju, deportacija stranih državljana avionom i pritvor od strane agencija za sprovođenje zakona.³⁶ Ključni izvodi iz CPT standarda su dati u Dodatku A, u nastavku.

Zaključak

Sve veća očekivanja od policijskih službenika su direktno izazvana većim očekivanjima od strane članova zajednice da će policijsko djelovanje odražavati određene osnovne vrijednosti i da će se pritom poštovati određeni ključni principi. Ovakve vrijednosti i principi su sadržani u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava. Iako se raznovrsnost domaćih policijskih uređenja i domaćeg krivično-pravnog sistema poštuje, sve veći broj minimalnih zahtjeva koji se postavljaju pred policiju evropskih zemalja ne treba posmatrati kao prijetnju policijskoj službi već više kao policijsko postupanje koje je u skladu sa poštovanjem ljudskih prava koje će pomoći održanju produktivnog odnosa između policije i zajednice. Postoji rizik od toga da se na pojam „ljudska prava“ može gledati kao na „povelju za kriminal“, no time se ignoriše važan razvoj sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava u Strasbourgu koja se odnosi na ljudska prava. Pojam pozitivne obaveze, na primjer, policiji nameće veće odgovornosti u pogledu zaštite žrtava eksploatacije; sve veća netolerancija zlostavljanja od strane policijskih službenika i veća spremnost da se određena zlostavljanja označe kao „mučenje“ također promovišu profesionalnost i razumijevanje važnosti vladavine zakona u okviru policijske službe.

35 Sa izuzetkom, do danas, Azerbejdžana i Ruske Federacije (nadamo se da će skorašnje odobrenje da se objavi izvještaj i odgovor o posjeti Severnom Kavkazu aprila/maja 2011. godine dovesti do stavljanja novih izvještaja na uvid javnosti). U određenim okolnostima, Komitet također može objaviti javnu izjavu o uvjetima u određenoj državi, što je bilo iskorišteno dva puta u vezi sa Turskom, tri puta u vezi sa Ruskom Federacijom, i nedavno u vezi sa Grčkom. Izvještaji (i više informacija o CPT-u) su dostupni na <http://www.cpt.coe.int>.

36 'CPT Standards', CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev.2011.

Poglavlje 2

Upotreba sile u policijskom djelovanju

„Najbolja moguća garancija protiv zlostavljanja je da njegova primjena bude nedvosmisleno odbačena od strane samih policijskih službenika.“³⁷

Uvod

U potreba sile predstavlja značajan izazov policijskim službama i policijskim službenicima pojedinačno. Policijske službe moraju osigurati da su policijski službenici obučeni i da imaju opremu koja im omogućava da obavljaju svoje zahtjevne zadatke efikasno. Osim toga, vlade moraju osigurati da pravni okviri koji regulišu upotrebu sile od strane policijskih službenika budu dovoljno jasni, kako bi se zaštitili i javnost i policijski službenici. Moraju postojati mehanizmi odgovornosti, zajedno sa dovoljnim resursima i ovlaštenjima koja ih čine efikasnim. Policijski službenici moraju imati povjerenje da će uživati podršku kada se pravilno ponašaju i da će im biti garantovan pravičan postupak u bilo kakvoj istrazi navoda o nepropisnoj upotrebi sile sa njihove strane.

Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava, kao i izvještaji tijela kao što je Evropski komitet za sprečavanje mučenja, pokazuju da je problem pretjerane i neopravdane upotrebe sile od strane policije i drugih agencija za sprovođenje zakona u cijeloj Evropi hroničan.

37 Izvještaji vladi Crne Gore nakon posjete Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) Crnoj Gori od 15. do 22. septembra 2008. godine CPT/Inf (2010) 3 u stavu 16.

U određenim evropskim državama postoji ono što je opisano kao „kultura nekažnjavanja“, gdje državni službenici mogu vršiti zlostavljanje bez straha od sankcija. Ovo je posljedica preovlađujućeg stava koji zatvara oči pred takvom praksom.³⁸ Kao posljedica, primjena rutinskog i sistematskog zlostavljanja je ukorijenjena u policijskim službama određenih država, opraštana (ako ne čak i implicitno podsticana) od strane nadređenih službenika, tužilaca i sudija, pa čak i kada se ovakva praksa otkrije male su indicije da će prekršioći biti krivično gonjeni.³⁹ Odsustvo objektivne i efikasne istrage navoda o mučenju i zlostavljanju može da stvori klimu nekažnjivosti⁴⁰.

Postupanje tokom kojeg se krše evropski standardi ni u kom slučaju nije ograničeno na određene države. U izvještaju o nedavnoj posjeti Švajcarskoj, Evropski komitet za sprečavanje mučenja je utvrdio da „sakupljene informacije ukazuju da pojava policijske brutalnosti kojima je CPT bio svjedok ranije“ i dalje postoje. Takvo zlostavljanje, koje je potvrđeno i konzistentnim medicinskim dokazima, javlja se najčešće tokom hapšenja ili tokom prevoza do policijske stanice i tokom početnog ispitivanja u policijskoj stanici.⁴¹ Ovakva klima ima negativan uticaj na podršku javnosti policiji. Međutim, situacija se može poboljšati kroz provođenje zakonom propisane obuke i drugih reformi, kao i kroz poboljšane uvjete rada policijskih službenika. Na primjer, u svom izvještaju o nedavnoj posjeti Gruziji, CPT je istakao da je „uspostavljanje jasnih pravila (u odnosu na upotrebu sile) ... također doprinijelo poboljšanju profesionalizma kod policijskih službenika i, kao rezultat, povjerenja javnosti u policiju“.⁴²

Ovo poglavlje se fokusira na upotrebu sile od strane policije. Upotreba sile od strane policije se uglavnom dešava tokom hapšenja i javnih okupljanja. Komesar za ljudska prava Vijeća Evrope prihvata da

38 *14th General Report*, CPT/Inf(2004)28, stav 25.

39 CommDH(2004)3, 'Report of the Commissioner for Human Rights on the visit to Latvia, 5-8 October 2003', stavovi 10-13 u stavu 13: „U državi u kojoj, u građanskom društvu, postoje ozbiljni problemi u vezi sa ponašanjem nekih pripadnika policije posebno je teško da se razumije kako niti jedan slučaj nije doveden direktno pred sudove“.

40 „Police Torture and other ill-treatment—It's 'just normal' in Moldova“, Amnesty International, novembar 2009. godine, dostupno na: <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR59/009/2009/en/1b2df020-bf3d-4bfb-9bb9-c7ea620d562a/eur590092009eng.pdf>.

41 Rapport au Conseil fédéral suisse relatif à la visite effectuée en Suisse par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 10 au 20 octobre 2011, CPT/Inf (2012) 26 at paragraph 10.

42 Izvještaj vladi Gruzije o posjeti Gruziji obavljenoj od strane Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) od 5. do 15. februara 2010. godine, CPT/Inf (2010) 27 u stavu 15.

u cilju izvršavanja njihovih obaveza, zakon daje policiji pravo korištenja mjera prinude i (oni) mogu koristiti razumnu silu kada zakonito vrše svoja ovlaštenja⁴³. Oba ova scenarija predstavljaju velike izazove. Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava pokazuje to. Ova sudska praksa pruža sveobuhvatan okvir, postavlja korisne smjernice za administraciju, policijske službe i policijske službenike pojedinačno koje im mogu pomoći da se pridržavaju standarda Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava.

Izvršavanje policijskih odgovornosti

Policija je najvidljiviji dio vlasti. Njene glavne dužnosti su: (i) da održavaju vladavinu prava i javni mir; (ii) da štite i poštuju osnovna prava i slobode pojedinaca; (iii) da sprečavaju i da se bore protiv kriminala; (iv) i da pružaju pomoć i usluge zajednici.

Od policijskih službenika se zahtijeva da prilikom obavljanja svojih dužnosti poštuju i štite dostojanstvo ljudi i da poštuju prava svih lica. Na osnovu svojih zahtjevnih odgovornosti, od policijskih službenika se ponekad zahtijeva da koriste silu u toku obavljanja svojih dužnosti. Do toga može doći u različitim kontekstima: na primjer, tokom hapšenja nasilne osobe; ako je neophodno da se sami zaštite od drugih; ili kako bi se spriječilo vršenje krivičnog djela. Izuzetno je važno da upotreba sile od strane policije bude svedena na neophodni minimum, da se primijeni zakonito i da se može opravdati. Ovo je slučaj, kako u pogledu osiguranja usaglašenosti sa zakonom, tako i osiguranja povjerenja javnosti u policiju.

Prihvatajući važnost ovog pitanja, upotreba sile u policiji je strogo regulisana domaćim i međunarodnim zakonima. Kao što je navedeno prethodno, Sud u Strazburgu ima veliki broj slučajeva koji se odnose na upotrebu sile od strane policije. Ova sudska praksa je okvir za razmatranje da li je upotreba sile od strane policije zakonita. Ona također pruža korisne smjernice svim policijskim službenicima, bez obzira na njihov rang.

Osnovni članovi Konvencije koji regulišu upotrebu sile od strane policije su članovi 2. i 3. Član 2. ograničava upotrebu smrtonosne ili potencijalno smrtonosne sile na veoma ograničeni broj okolnosti (u stvari, gdje je takva upotreba apsolutno neophodna za zaštitu života). Član 3. nameće apsolutnu zabranu mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Oba člana zahtijevaju da domaće zakonodavstvo spriječi postupanja koja su njima zabranjena i zahtijevaju da države preduzmu određene korake kako bi spriječile ponašanje

43 Mišljenje Komesara za ljudska prava koje se tiče nezavisnog i efikasnog utvrđivanja pritužbi protiv policije, CommDH(2009)4, 12. mart 2009. godine.

kojima se oni krše. Također, oni zahtijevaju da vjerodostojni navodi o upotrebi sile od strane državnih faktora budu predmet efikasne istrage. (Također, član 5. može biti važan zato što se upotreba sile često javlja tokom hapšenja: ovo pitanje se razmatra u sljedećem poglavlju).

Ovdje se fokusiramo na *upotrebu* sile. Jedan od najefikasnijih metoda za djelovanje u skladu sa standardima Konvencije je da se osigura da svi vjerodostojni navodi o neprimjernoj upotrebi sile budu predmet efikasne istrage. Efikasna istraga, sprovedena od strane nezavisnih tijela, pomoći će da se obezbijedi usaglašenost sa obavezom istrage iz članova 2. i 3. Konvencije (što će biti razmatrano u više detalja u nastavku).⁴⁴ Osim toga, efikasna istraga će pomoći policijskim službenicima, da sa određenim stepenom tačnosti predvide standarde kojih se trebaju pridržavati. Policijski službenici će također uživati veću zaštitu od neosnovanih ili malicioznih navoda, koje efikasna istraga eliminiše kao bez osnove.

Pravo na život: Član 2.

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava

Član 2. Konvencije štiti pravo na život. On obuhvata tri glavna zahtjeva: (i) zabranu nezakonitog ubijanja od strane državnih organa; (ii) obavezu da se sumnjiva smrt istraži; i (iii) pozitivnu obavezu, u određenim okolnostima, da se preduzmu koraci da se spriječi gubitak života koji se može izbjeći.⁴⁵

Cijeli tekst člana 2. glasi:

1. Svačije pravo na život biće zaštićeno zakonom. Niko ne smije biti namjerno lišen života, osim prilikom izvršenja sudske presude na smrtnu kaznu za krivična djela za koje je ta kazna predviđena zakonom.
2. Nije u suprotnosti s odredbama ovog člana lišenje života proizašlo iz upotrebe sile koja je bila nužno potrebna:
 - (a) prilikom odbrane bilo koje osobe od protivpravog nasilja;
 - (b) pri zakonitom hapšenju ili sprečavanju bijega osobe zakonito lišene slobode;
 - (c) radi suzbijanja pobune ili ustanka u skladu sa zakonom.

44 Vidite str. 25. (član 2) i str. 33. (član 3).

45 Jacobs, White and Ovey, *The European Convention on Human Rights*, 4 izdanje, strana 143.

Upotreba smrtonosne sile

U vezi sa upotrebom smrtonosne sile, član 2. nameće test koji zahtijeva da bilo kakva sila koju primijeni država ne smije prekoračiti silu koja je „apsolutno neophodna“. Ovo je test stroge proporcionalnosti, tako da sila mora biti strogo proporcionalna postizanju jednog od ciljeva utvrđenih članom 2.(2)(a) do (c).⁴⁶

Smrtonosna sila se definiše kao: (i) sila kojoj je namjera da bude smrtonosna i koja ima taj efekt; (ii) sila čiji je rezultat smrt lica i za koju se je razumno moglo predvidjeti da će izazvati takav efekt; i (iii) upotreba sile koja za rezultat ima ozbiljne povrede lica, pri čemu je moglo da dođe do smrti.

Član 2. „u osnovi ne definiše slučajeve kada je dozvoljeno namjerno ubistvo pojedinca, već [prije] opisuje situacije u kojima je dozvoljeno da se „koristi sila“ što može dovesti do lišavanja života kao neželjenog ishoda.“⁴⁷ Drugim riječima, činjenica da se jedno od scenarija utvrđenih članom 2.(2)

(a) do (c) može desiti ne znači da se smrtonosna sila može primjenjivati. Ovo nije prag koji, kad se ispuni, dozvoljava primjenu smrtonosne sile. Bilo kakva upotreba smrtonosne sile mora biti isključivo u legitimne svrhe. Bilo kakav drugi pristup će biti nekonzistentan sa zahtjevom da su prava zaštićena Konvencijom realna i efikasna.

Smrtonosna ili potencijalno smrtonosna sila se može primijeniti samo u zakonske svrhe. U praksi, jedini zakonski cilj, koji može opravdati upotrebu takve sile je kada je apsolutno neophodno da se zaštiti život lica, bez obzira da li je to lice koje koristi silu ili drugo lice.

■ U slučaju *McCan i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Sud u Strasbourgu je smatrao da „član 2., tumačen u cjelini, pokazuje da stav 2. u osnovi ne definiše primjere kada je dozvoljeno namjerno ubistvo pojedinca, već opisuje situacije kada je dozvoljeno da se koristi sila koja može dovesti do lišenja života kao neželjenog ishoda. Međutim, upotreba sile ne smije biti veća od onoga što je „apsolutno neophodno“ za postizanje jednog od ciljeva utvrđenih članom.“⁴⁸

Važno je da se ima na umu da uloga policije nije da kažnjava ili da na drugi način sankcioniše nezakonito postupanje. Policijski službenici, u toku obavljanja svojih dužnosti, mogu naići na pojedince čije ponašanje zaslužuje najveću kaznu. Međutim, uloga policije je da istraži kriminal i da dovede

46 *McCann and Others v the United Kingdom*, presuda od 27. septembra 1995. godine, stav 149.

47 *Ibid.* stav 18.

48 *McCann and Others v the United Kingdom*, presuda od 27. septembra 1995. godine, stav 148.

osumnjičenog pred lice odgovarajućih organa. Ako policija pokuša da kazni osumnjičenog prekršioca upotrebom sile, ugrožen je sam temelj vladavine prava. Ovo će imati krajnje negativan uticaj na društvo u cjelini, pored neuspjeha u usaglašavanju sa evropskim standardima.

Član 2. se primjenjuje na policijske službenike koji u stvarnosti koriste smrtonosnu silu i na policijske službenike koji su odgovorni za planiranje i kontrolu policijskih operacija u kojima postoji mogućnost primjene smrtonosne sile.⁴⁹ Policija ne smije izabirati taktičke opcije koje čine upotrebu smrtonosne sile neizbježnom ili veoma vjerovatnom. Od policijskih službenika odgovornih za planiranje i kontrolu operacija gdje se može koristiti sila se zahtijeva da obezbijede medicinsku pomoć.

Policijskim službenicima se moraju dati jasne smjernice (u pravnom smislu i u obuci) o tome kako i kada mogu koristiti oružje. U slučaju *Makaratzis protiv Grčke*, Evropski sud za ljudska prava je naglasio da policijski službenici ne smiju biti ostavljeni u vakuumu prilikom vršenja svojih dužnosti, bilo da je u pitanju unaprijed planirana operacija ili spontana potjera za licem koje se smatra opasnim: pravni i administrativni okvir treba da definišu ograničene okolnosti u kojima službenici za sprovođenje zakona mogu da koriste silu i vatreno oružje, u svjetlu međunarodnih standarda koji su razvijeni u tom pogledu.⁵⁰

■ U slučaju *Makaratzis protiv Grčke* Sud je bio „užasnut haotičnim načinom korištenja vatrenog oružja u datim okolnostima“. Nedefinisani broj policijskih službenika je zasuo kola aplikanta mecima iz revolvera, pištolja i automata.⁵¹ Važeće odredbe grčkog zakona nisu bile dovoljno jasne. Sud je naveo da „iako ovlaštene prema domaćem zakonu, policijske operacije moraju biti dovoljno i regulisane tim zakonom, u okviru sistema adekvatne i efikasne zaštite od proizvoljnosti i zloupotrebe sile.“⁵²

■ U slučaju *Nachova protiv Bugarske* lica osumnjičena za dezertiranje iz vojne službe su gonili policijski službenici Vojne policije Bugarske. Osumnjičeni dezertteri su bili nenaoružani i nisu primijenili silu da se odupru hapšenju. Međutim, kada su pokušali da pobjegnu preko ograde, bili su ubijeni. Sud u Strasbourgu je ispitivao da li ovdje postoji zakonita upotreba sile. Sud je smatrao da se potencijalno smrtonosna sila ne može smatrati apsolutno neophodnom kada se zna da

49 Vidite *McCann and Others v the United Kingdom*, presuda od 27. septembra 2005. godine.

50 *Makaratzis v Greece*, presuda od 20. decembra 2004 godine.

51 *Makaratzis v Greece*, presuda od 20. decembra 2004. godine, stav 67.

52 *Makaratzis v Greece*, presuda od 20. decembra 2004. godine, stav 58.

„lice koje je trebalo da se uhapsi ne predstavlja opasnost za život ili tijelo, niti je osumnjičen za nasilno djelo.“ To je stanje stvari, čak i ako to znači da će se mogućnost hvatanja bjegunca izgubiti.⁵³

Bilo kakva upotreba smrtonosne sile od strane policije biće predmetom najpažljivije analize.⁵⁴ Kao što je već prethodno razmatrano, postoji pozitivna obaveza preduzimanja efikasne istrage ukoliko je upotrebom sile oduzet život.⁵⁵ Policijske operacije, uključujući i policijsko postupanje prilikom demonstracija, mora biti planirano i kontrolisano na način da se minimizira svaki rizik po život.⁵⁶ Policijskim službenicima mora se staviti na raspolaganje različita oprema, tako da ne budu prinuđeni da pribjegavaju pravoj municiji.

■ U slučaju *Simsek protiv Turske*, Sud u Strasbourgu je smatrao da je „neprihvatljivo“ to što policija nije imala pristup raznoj opremi kako bi smirila nered. Nedostatak takve opreme znači da su policijski službenici bili prinuđeni da se oslone na smrtonosnu silu koja je za rezultat imala smrtne slučajeve, kada bi druge metode (npr. vodeni topovi ili gumeni meci) možda više odgovarale.⁵⁷

■ U slučaju *McCann i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, vlasti Ujedinjenog Kraljevstva su sprovele anti-terorističku operaciju protiv aktivne servisne jedinice Irske Republikanske Armije. Nakon što je pažljivo ispitao planiranje i kontrolu operacije, Sud je utvrdio da plan operacije nije dovoljno uzeo u obzir mogućnost pogrešne obavještajne procjene ili eventualnu mogućnost hapšenja terorista. Osim toga, raspoređivanje vojnika specijalnih vazduhoplovnih jedinica Britanske armije ("SAS"), sa njihovom vojnom obukom, je ukazalo da je planiranju i kontroli operacije nedostajao „stepen pažnje prilikom upotrebe vatrenog oružja koje se očekuje od osoblja za sprovođenje zakona u demokratskom društvu“.⁵⁸

Zahtjev da se planiranje i kontrola policijskih operacija obavljaju tako da se minimizira vjerovatnoća pribjegavanja smrtonosnoj sili je od posebne važnosti prilikom policijskog postupanja u uspostavljanju javnog reda i mira. Policija mora imati niz manje smrtonosnih taktičkih opcija na raspolaganju kako bi izašla na kraj sa neredima. Na primjer, gumeni meci, vodeni topovi, oprema za ličnu zaštitu,

53 *N Nachova v Bulgaria*, presuda od 6. jula 2005. godine, stav 107.

54 *McCann and others v the United Kingdom*, presuda od 27. septembra 1995. godine, stav 150.

55 Vidite str. 25 prethodno.

56 *Bubbins v the United Kingdom*, presuda od 17. marta 2005. godine, stav 136.

57 *Simsek v Turkey*, presuda od 26. jula 2005. godine, stav 111.

58 *McCann and Others v the United Kingdom*, presuda od 27. septembra 1995. godine, stav 212.

itd. moraju biti dostupni. Svaka upotreba ovakve opreme mora biti predmet odgovarajućih propisa i policijski službenici raspoređeni da koriste takvu opremu moraju biti odgovarajuće obučeni. Prema tome, mora da postoji komandna struktura, sa odgovarajuće obučenim i iskusnim policijskim službenicima u ključnim ulogama.⁵⁹ Ako se predvidi da će policijska operacija trajati dugo, potrebno je staviti na raspolaganje adekvatne resurse kako bi se obezbijedila fleksibilnost.⁶⁰ Osim toga, neophodno je evidentiranje svakog vida sile u cilju garantovanja transparentnosti.

Policijskim službenicima se moraju dati jasne instrukcije i obuka o tome kako i kada mogu koristiti oružje. Neregulisane i proizvoljne aktivnosti državnih faktora nisu kompatibilne sa efikasnim poštovanjem ljudskih prava⁶¹. Ovo znači da, iako su odobrene prema domaćim zakonima, policijske operacije moraju biti i dovoljno regulisane tim zakonima, u okviru sistema adekvatne i efikasne zaštite protiv proizvoljnosti i zloupotrebe sile.⁶²

Propisi koji regulišu upotrebu sile se primjenjuju u svim situacijama, čak i „na kraju dugog dana u kojima se odvijaju operacije za uspostavlja javnog reda i mira kada se agencije za sprovođenje zakona sukobljavaju sa situacijom koja se brzo razvija i nosi opasnost koja traži donošenje ključnih operativnih odluka“ .⁶³ Unutrašnja politička stabilnost ili drugi javni hitni slučajevi ne mogu opravdati odstupanje od standarda.⁶⁴ Policijski službenici moraju biti ocijenjeni u odnosu na njihovu podobnost da nose oružje. Ako država to ne uradi, ona će se smatrati odgovornom za ubistva izvršena od strane policijskog službenika, čak i ako nisu izvršena dok je policijski službenik bio na dužnosti.⁶⁵

■ U slučaju *Gorovenky i Bugara protiv v Ukrajine*, Sud je ponovio da se od „Država očekuje da postave visoke profesionalne standarde u okviru svojih sistema za sprovođenje zakona i da osiguraju da lica koja služe u ovim sistemima ispunjavaju određene kriterije ... Posebno, kada je u pitanju opremanje policijskih snaga vatrenim oružjem, ne samo što se mora sprovesti potrebna tehnička obuka već i izbor agenata kojima je dozvoljeno da nose oružje mora biti predmet posebnog nadzora.“⁶⁶

59 *Andronicou and Constantinou v Cyprus*, presuda od 9. oktobra 1997 godine.

60 *Giuliani and Gaggio v Italy*, presuda od 25. avgusta 2009. godine, stav 238.

61 *Giuliani and Gaggio v Italy*, presuda (Veliko vijeće) od 24. marta 2011. godine, stav 249.

62 *Makaratzis v Greece*, presuda od 20. decembra 2004. godine, stav 58, a također i *Wasilewska and Kalucka v Poland*, presuda od 23. februara 2010. godine, stav 45.

63 *Giuliani and Gaggio v Italy*, presuda (Veliko vijeće) od 24. marta 2011. godine, stav 238

64 Osnovni principi UN o upotrebi sile i vatrenog oružja 8

65 *Gorovenky and Bugara v Ukraine*, presuda od 12. januara 2012. godine.

66 *Gorovenky and Bugara v Ukraine*, presuda od 12. januara 2012. godine, stav 38.

Sljedeća pitanja mogu biti od koristi policijskim službenicima koji primjenjuju smrtonosnu (ili potencijalno smrtonosnu) silu, pomažući im da evidentiraju obrazloženja za to:

- ▶ Da li je upotreba sile u skladu sa zakonom?
- ▶ Da li je količina upotrijebljene sile proporcionalna okolnostima?
- ▶ Da li su razmotrene druge opcije? Ako jesu, koje su te opcije?
- ▶ Zašto su te opcije odbačene?
- ▶ Da li je metod primjene sile u skladu sa policijskim procedurama i obukom?

U specifičnom kontekstu policijskih operacija u kojima se vatreno oružje može koristiti, Sud u Strasbourgu je istakao važnost sljedećeg:

- ▶ vođenje evidencije: vođenje potpune evidencije od strane policije je naročito važno, zato što olakšava utvrđivanje odgovornosti;
- ▶ komandni lanac: treba da postoji jasan komandni lanac, sa jasno definisanim ulogama i odgovornostima;⁶⁷
- ▶ policijski službenici trebaju biti obučeni i imati iskustvo relevantno za njihovu ulogu;⁶⁸
- ▶ potrebno je da na raspolaganju stoji niz taktičkih opcija (npr. manje smrtonosna oružja, zaštitna oprema);⁶⁹
- ▶ potrebno je da na raspolaganju stoji odgovarajuća tehnička oprema (npr. osvijetljenja za opsadna stanja);
- ▶ savjetnici specijalisti (npr. savjetnik za vatreno oružje, pregovarači) trebaju biti dostupni da daju savjete i da olakšaju dosljednost u donošenju odluka;⁷⁰
- ▶ potrebno je da se daju upozorenja, osim ako je jasno da su nekorisna ili neodgovarajuća;⁷¹ i
- ▶ administrativni okvir: okvir unutrašnje politike u okviru policije treba biti jasan kako bi policijski službenici znali svoje uloge i odgovornosti.⁷²

67 *Andronicou and Constantinou v Cyprus*, presuda od 9. oktobra 1997. godine, *Makaratzis v Greece*, presuda od 20. decembra 2004. godine, *Huohvanainen v Finland*, presuda od 13. marta 2007. godine.

68 *Bubbins v the United Kingdom*, presuda od 17. marta 2005. godine.

69 *Simsek v Turkey*, presuda od 26. jula 2005. godine i *Gulec v Turkey*, presuda od 27. jula 1998. godine.

70 *Andronicou and Constantinou v Cyprus*, presuda od 9. oktobra 1997. godine *Bubbins v the United Kingdom*, presuda od 17. marta 2005. godine.

71 *Ramsahai v the Netherlands*, presuda od 15. maja 2007. godine i *Huohvanainen v Finland*, presuda od 13. marta 2007. godine.

72 *Bubbins v the United Kingdom*, presuda od 17. marta 2005. godine i *Makaratzis v Greece*, presuda od 20. decembra 2004. godine.

Pozitivna obaveza zaštite života

Jedan od elemenata prava na život uključuje i pozitivnu obavezu policije da nastoji da zaštiti život. Dužnost zaštite života ne nameće apsolutnu obavezu državi da spriječi svaki gubitak života. To nije obaveza rezultata, već načina.

Član 2. Konvencije zahtijeva da policija preduzme izvodljive operativne korake u okviru svojih mogućnosti kako bi izbjegla stvarnu i neposrednu opasnost po život koje je ona svjesna ili bi trebalo da bude svjesna.⁷³ Ovo je dvostepeni test: (i) da li postoji stvarna i neposredna opasnost po život koje bi policija trebala da bude svjesna? (ii) ako postoji, da li je policija preduzela izvodljive operativne korake da je izbjegne? Obaveza treba da se primijeni u slučaju (i) nepredvidljivosti ponašanja ljudi i (ii) potrebe da policija djeluje u okviru ograničenja člana 5. (pravo na slobodu i sigurnost ljudi) i člana 6. Konvencije (pravo na pravično suđenje).

Ova obaveza se može javiti u kontekstu bilo koje policijske aktivnosti. Na primjer, ako je policiji poznato da je javni događaj rizičan zbog napada treće strane, policija ima obavezu da preduzme izvodljive korake da spriječi taj napad. Ako, tokom javnog događaja, neka treća strana napadne osobe na javnom događaju, policija mora preduzeti korake da to zaustavi. Ovo može zahtijevati od policije da upotrebi silu, čak i smrtonosnu silu ako je to apsolutno potrebno.

■ U slučaju *Van Colle protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Evropski sud za ljudska prava razjašnjava da obaveza zaštite nije manja ili različita u slučaju da je rizik rezultat akcije koju je poduzela država. Policija je od aplikantovog sina zatražila da iznese dokaze protiv osumnjičenog u krivičnom postupku. Osumnjičeni je aplikantovog sina kasnije ubio. Aplikanti su tvrdili da, s obzirom da su sve prijetnje po život njihovog sina bile posljedica toga što se on složio da svjedoči u krivičnom postupku, prag primjenjivosti obaveze zaštite je bio niži od uobičajene „stvarne i neposredne“ opasnosti. Sud se nije složio, navodeći da „u drugim slučajevima koji se odnose na prethodne prijetnje od treće strane koje su završile ubistvom drugog lica, činjenica da je pokojnik možda pripadao kategoriji lica koja su možda bila posebno ugrožena je samo jedna od relevantnih okolnosti slučaja koja treba da se ocjenjuje, u svjetlu svih okolnosti, kako bi se ocijenilo da li postoji stvarna i neposredna opasnost.“⁷⁴

73 *Osman v the United Kingdom*, presuda od 28. oktobra 1998. godine.

74 *Van Colle v the United Kingdom*, presuda od 13. novembra 2012. godine, stav 91.

Ključno pitanje je šta se tačno traži od javnih organa da učine, da li postoji stvarna i neposredna opasnost. Ne postoji definitivni odgovor, i pitanja koja treba da se razmatraju obuhvataju: (i) raspoložive opcije; (ii) pravni okvir u dotičnoj državi; (iii) interne propise i politiku rada policije i drugih relevantnih agencija; (iv) ponašanje dotičnih pojedinaca; (v) količinu resursa koji su na raspolaganju za različite pravce djelovanja; i (vi) uloga i profil pojedinca.

Pozitivna obaveza sprovođenja efikasne istrage nakon gubitka života

U slučaju da primjena sile od strane policije ili drugih službenika države rezultira smrću neke osobe, član 2. zahtijeva da se sprovede nezavisna i efikasna istraga. Ovaj zahtjev ima pet nezavisnih komponenata: nezavisnost, efikasnost, hitnost, javni nadzor i uključenost porodice.⁷⁵

„Osnovni cilj takve istrage je da se osigura efikasna primjena domaćih zakona koji štite pravo na život i, u slučajevima koji se odnose na državne službenike ili tijela, da osigura da oni odgovaraju za smrt koja je nastala pod njihovom odgovornošću ...“⁷⁶ Osim toga, „istraga mora biti i efikasna u smislu da je u stanju da vodi do odluke o tome da li je primijenjena sila bila ili nije bila opravdana u datim okolnostima i do identifikacije i kažnjavanja odgovornih (...)“.⁷⁷

Kada je smrt rezultat sile koju je primijenila policija, istragu mora sprovesti neko ko je nezavisan od policije.⁷⁸ Ovo je neophodno kako bi se održalo „povjerenje javnosti u državni monopol u primjeni sile“.⁷⁹ Policija može preduzeti samo istražne korake koje je potrebno poduzeti odmah kako bi se sačuvali dokazi. Na primjer, ako je osoba ubijena kao rezultat primjene sile od strane policije, policijski službenici mogu preduzeti korake samo kako bi sačuvali mjesto ubistva, itd. kako se ne bi izgubile suštinski važne mogućnosti dokazivanja. Istraga mora biti brza, efikasna, transparentna i mora uključiti porodicu pokojnika u mjeri u kojoj je potrebno da bi njeni članovi zaštitili svoje interese. Zahtjev za hitnošću ne znači da postoji definisana vremenska skala, već da istraga mora biti sprovedena što je moguće prije. Zahtjev

75 Vidite, na primjer, Jacobs, White and Ovey, *The European Convention on Human Rights*, OUP 2010, 5⁻¹⁰ izdanje, na stranama od 156. do 162.

76 *Nachova and Others v Bulgaria*, presuda od 6. jula 2005. godine, stav 110.

77 *Nachova and Others v Bulgaria*, presuda od 6. jula 2005. godine, stav 113.

78 *Ramsahai v the Netherlands*, presuda od 15. maja 2007. godine.

79 *Ramsahai v the Netherlands*, presuda od 15. maja 2007. godine, stav 325.

za efikasnošću znači da istražni organ mora imati ovlaštenja da zaplijeni dokaze, vrši pretres po potrebi, hapsi, itd.

Ako podaci o događajima koji su doveli do smrti osobe leže u potpunosti, ili uglavnom, u okviru znanja države ili njenih činilaca, u vezi sa takvim događajima nastaje snažne pretpostavke o činjenicama. Teret dokazivanja, u odnosu na objašnjenje ovih događaja, može pasti na državu.⁸⁰ Naročito, sve povrede na tijelu pokojnika će zahtijevati detaljno objašnjenje.⁸¹

Komesar za ljudska prava Vijeća Evrope stavlja značenje istražne obaveze policije iz članova 2. i 3. u kontekst. U Mišljenju o nezavisnom i efikasnom utvrđivanju pritužbi protiv policije⁸², on navodi da postoje „dva glavna cilja pet [Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava] efikasnih principa istrage pritužbi na policiju. S jedne strane, oni su bili razvijeni kako bi obezbijedili da pojedinac ima efikasan pravni lijek za navodno kršenje člana 2. ili 3. Konvencije. S druge strane, principi imaju za cilj štititi od kršenja ovih osnovnih prava pružanjem okvira za istragu koji je efikasan i omogućava da se prekršioци izvedu pred lice pravde.“

Zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja: Član 3., Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava

Član 3. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava zabranjuje mučenje i nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje. Tekst člana je sažet:

”Niko ne smije biti podvrgnut mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.

Garancija se izražava u apsolutnom smislu. Sud stalno ponavlja da član 3. sadži jednu od najosnovnijih vrijednosti demokratskih društava. Član 3. zabranjuje mučenje i nečovječno i ponižavajuće postupanje i kažnjavanje u svim okolnostima. Kao što je prethodno navedeno u vezi sa članom 2., čak i oduzimanje života može biti opravdano u određenim, veoma ograničenim okolnostima: nasuprot tome ne postoje okolnosti u kojima se ponašanje zabranjeno članom 3. može tolerisati, čak ni u kontekstu borbe protiv terorizma⁸³

80 *Salman v Turkey*, presuda od 27. juna 2000. godine, stav 100.

81 *Velikova v Bulgaria*, presuda od 18. maja 2000. godine.

82 CommDH(2009)4, 12. mart 2009. godine, stav 31.

83 *Tomasi v France*, presuda od 27. avgusta 1992. godine.

ili organizovanog kriminala.⁸⁴ Ovo nije u vezi sa ponašanjem osobe. Za razliku od većine odredbi Konvencije, član 3. ne uključuje izuzetke i nisu dozvoljena nikakva odstupanja od njega, čak ni u slučaju javne opasnosti koja prijete opstanku nacije.⁸⁵ U slučaju *Gäfgen protiv Njemačke*, Sud u Strasbourgu je rekao da „filozofska osnova koja podupire apsolutnu prirodu prava iz člana 3. ne dozvoljava bilo kakav izuzetak ili faktore opravdavanja ili balansiranje interesa, bez obzira na ponašanje dotične osobe i prirodu krivičnog djela koje je u pitanju.“⁸⁶

Postoje jasne implikacije za policiju u kontekstu primjene sile. Evropski Sud za ljudska prava je jasno stavio na znanje da, u vezi sa bilo kojom osobom, „bilo kakvo pribjegavanje fizičkoj sili koje nije bilo strogo neophodno radi njegovog ličnog ponašanja umanjuje dignitet ljudi i u principu predstavlja kršenje člana 3.“⁸⁷ Prema tumačenju Suda, ova odredba uključuje (kao i kod člana 2.) ne samo obavezu država da se uzdrže od vršenja zlostavljanja, već i pozitivne obaveze da zaštite lica i da efikasno istraže navode kršenja garancija. Zlostavljanje od strane policije je, na žalost, uobičajena karakteristika života u mnogim evropskim državama. Kao što je navedeno u uvodu ovog poglavlja, ono se javlja u bogatim i u siromašnim državama i, kako u novim tako i u uspostavljenim demokratijama. Jedna interesantna karakteristika pojave je da prikazuje slične karakteristike, bez obzira na državu u kojoj se javlja. U Albaniji, navodi o zlostavljanju koje je dobio CPT „ukazuju da se ono uglavnom sastoji od šamara, udaraca, šutiranja i udaraca palicom, a odnosi se uglavnom na ... vrijeme ispitivanja...“⁸⁸ U odnosu na Irsku, CPT je utvrdio da se „navodno zlostavljanje sastojalo uglavnom od šutiranja, udaraca i udaraca palicom po raznim dijelovima tijela.“⁸⁹

Kada se primjenjuje član 3.?

Da bi određeno ponašanje potpalo pod opseg člana 3., ono mora da „postigne minimalni nivo surovosti“.⁹⁰ Ovo u potpunosti zavisi od individualnih činjenica i okolnosti svakog slučaja (na primjer, prinuđivanje pritvorenika da stoji tri sata se ne mora smatrati nečovječnim ponašanjem ako je dotično lice fizički jaka i zdrava osoba iako treba da postoji dobar razlog

84 *Selmouni v France*, presuda od 28. jula 1999. godine.

85 *Chahal v the United Kingdom*, presuda od 15. novembra 1996. godine.

86 *Gäfgen v Germany*, presuda od 1. juna 2010. godine, stav 107.

87 *Ribitsch v Austria*, presuda od 4. decembra 1995. godine, stav 38.

88 CPT/Inf (2012) 11 u stavu 13.

89 CPT/Inf (2011) 3 u stavu 14.

90 *Ireland v the United Kingdom*, presuda od 18. januara 1978. godine, stav 162.

da se od nekoga zahtijeva da stoji ovoliko vremena; ali ako je osoba stara ili pati od neke bolesti, stajanje u trajanju od tri sata može predstavljati nečovječno postupanje). Osim toga, važan je i motiv za takvo postupanje. Nepotrebno korištenje lisica ili drugih sredstava fizičkog obuzdavanja može, u određenim okolnostima, predstavljati nečovječno ili ponižavajuće postupanje.⁹¹ Primjer predstavlja kada se starijoj ili bolesnoj osobi, koja sigurno ne predstavlja prijetnju za nasilje ili bjekstvo, stave lisice zato što je to generalna politika rada.

Zabrana mučenja ili zlostavljanja se također može pretvoriti u prijetnju. U slučaju *Gäfgen protiv Njemačke*, licu u policijskom pritvoru se prijetilo „nepodnišljivom boli“ ako ne otkrije lokaciju nestalog djeteta. Sud je smatrao da ova prijetnja, iako nije ispunjena, predstavlja nečovječno postupanje.⁹²

Primjena člana 3. u bilo kojem konkretnom scenariju uključuje dva konkretna pitanja. Prvo pitanje je da li određeni postupak ili kažnjavanje ispunjava minimalni nivo patnje koji se zahtijeva da potpadne pod obim člana 3. Ako je odgovor pozitivan, drugo pitanje je koje je odgovarajuće obilježje koje treba da se primijeni na postupanje ili kažnjavanje?

Prvo pitanje treba pažljivo razmotriti. Kažnjavanje ili postupanje koje je predmet pritužbe mora sadržati minimalni nivo surovosti. Ovo se ocjenjuje upućivanjem na sve okolnosti „postupanja“ ili kažnjavanja, uključujući i njihovo trajanje i fizičke i mentalne posljedice, kao i pol, starost i zdravstveno stanje žrtve.⁹³ Ovaj prag mora biti prekoračen, a da li je to postignuto ocjenjuje se u svjetlu preovlađujućih okolnosti.⁹⁴ Dokazi o sigurnoj namjeri da se ponizi ili osramoti pojedinac nisu striktno potrebni za utvrđivanje kršenja člana 3.⁹⁵

„Mučenje“ je rezervisano za najozbiljnije oblike kršenja člana 3. Evropski sud za ljudska prava je definisao mučenje kao „namjerno nečovječno postupanje koje izaziva veoma ozbiljnu i okrutnu patnju“.⁹⁶ Nasuprot tome, „nečovječno“ postupanje ili kažnjavanje uključuje nanošenje intenzivne fizičke i mentalne patnje. Pretjerana upotreba sile tokom hapšenja ili ispitivanja može predstavljati nečovječno postupanje,⁹⁷ pa čak i mučenje.

91 *Henaf v France*, presuda od 27. novembra 2003. godine.

92 *Gäfgen v Germany*, presuda od 1. juna 2010. godine, stav 107 i 108.

93 *Jalloh v Germany*, presuda od 11. jula 2006. godine, stav 95.

94 *Tyler v United Kingdom*, presuda od 25. aprila 1978. godine, stavovi 31 i 38.

95 *Peers v Greece*, presuda od 19. aprila 2001. godine, stav 74.

96 *Ireland v the United Kingdom*, presuda od 18. januara 1978. godine, stav 167.

97 *Ribitsch v Austria*, presuda od 4. decembra 1995. godine.

— *Aksoy protiv Turske* je bio prvi slučaj u kojem je Evropski sud za ljudska prava utvrdio da je lice bilo podvrgnuto „mučenju“. Policijski službenici su svukli aplikanta golog. Zatim je bio obješen za ruke, koje su mu bile vezane na leđima. Zbog toga je aplikant trpio velike bolove i privremenu paralizu obje ruke. Sud je utvrdio da je namjerno postupanje također zahtijevalo „određenu količinu pripreme i napora“ od strane službenih lica a cilj je bio da se izvuku informacije ili priznanje od aplikanta.⁹⁸

Zlostavljanje s predumišljajem ili za određenu svrhu, kao što je da se izvuče priznanje ili informacije, će se smatrati otežavajućom okolnošću. Prema tome, u utvrđivanju da li je postupanje „ponižavajuće“, Sud će „uzeti u obzir da li je cilj da se ponizi ili osramoti dotična osoba i da li, što se tiče posljedica, to negativno utiče na njenu ličnost na način nekompatibilan sa članom 3.“⁹⁹

” „Ponižavajuće“ postupanje ili kažnjavanje je „namijenjeno da kod žrtava izazove osjećanje straha, bola i inferiornosti koji su u stanju da ih ponize i osramote i vjerovatno slome njihov fizički ili moralan otpor“.¹⁰⁰

Kada je neki pojedinac odveden u policijski pritvor u dobrom zdravstvenom stanju ali se prilikom puštanja na slobodu utvrdi da je povrijeđen, na državi je da dâ prihvatljivo objašnjenje kako je došlo do tih povreda, a propust da se to uradi otvara jasno pitanje prema članu 3. Konvencije.¹⁰¹ Nakratko, kada je lice odvedeno u pritvor u dobrom zdravstvenom stanju a pretrpi povrede, na državi je teret da objasni te povrede.¹⁰² Osim toga, kada se se tvrdi da je pritvoreno lice povrijeđeno prije njegovog pritvaranja, policija treba da osigura da ga ispita ljekar prilikom ili odmah nakon njegovog dolaska u policijsku stanicu. U slučaju protiv Moldavije¹⁰³, utvrdilo se da prema pritvoreniku bio prekršen član 3. kada ga nije pregledao ljekar i nije mu bio omogućen medicinski tretman povreda dok je bio u policijskom pritvoru.

98 *Aksoy v Turkey*, presuda od 18. decembra 1996. godine, stav 64.

99 *Keenan v the United Kingdom*, presuda od 3. aprila 2001. godine, stav 111; vidite također *Raninen v Finland*, presuda od 16. decembra 1997, stav 55.

100 Vidite *Tomasi v France*, presuda od 27. avgusta 1992. godine, i *Ribitsch v Austria*, presuda od 4. decembra 1995. godine.

101 See *Tomasi v France*, presuda od 27 August 1992, and the *Ribitsch v Austria* presuda od 4 Prosinca 1995.

102 *Ciorap v Moldova*, presuda od 19. juna 2007. godine, stavovi od 60.-71. i *Istrati and others v Moldova (Istrai i ostali protiv Moldavije)*, presuda od 27. marta 2007. godine, stavovi od 68.-72.

103 *Lipencov v Moldova*, presuda od 25 januara 2011. godine.

Primjena bilo kakve sile protiv nekog lica od strane policije koja nije bila izazvana njihovim ponašanjem će pokrenuti pitanje iz člana 3. Kada policija planira operaciju hapšenja, od nje se zahtijeva da ocijeni moguće rizike i da preduzme sve neophodne mjere za ispravno hapšenje. Ovo uključuje i obavezu da se vjerovatnoća pribjegavanja upotrebi sile svede na minimum. Mora se preduzeti adekvatno planiranje i moraju postojati procedure da bi se postupalo u skladu sa ovom obavezom.

■ U slučaju *Rehbock protiv Slovenije*, policijski službenik je želio da uhapsi njemačkog bodi-bildera, osumnjičenog za ilegalan uvoz droge u Sloveniju. On se opirao hapšenju i tokom borbe pretrpio je ozbiljnu povredu vilice. Sud je smatrao da su u takvoj unaprijed planiranoj operaciji, standardi koji se zahtijevaju od policije viši nego u spontanijama. U nedostatku vjerodostojnih argumenata koji bi opravdali ponašanje policije, Sud je utvrdio da je gospodin Rehbock bio žrtva kršenja člana 3. jer je bio izložen nečovječnom postupanju.¹⁰⁴

Ako udio u postupanju državnih službenika sa pritvorenim licima imaju i diskriminatorni postupci, tada će važan biti i član 14. u vezi sa članom 3. Ova pojava je, nažalost, uobičajena širom Evrope i nedavno ju je dokumentovao Komesar Vijeća Evrope za ljudska prava. U izvještaju o posjeti Slovačkoj, on se osvrće na slučaj kada su policijski službenici prinudili grupu romskih dječaka da „svuku svoju odjeću, stanu goli uza zid i da udaraju u ljube jedan drugoga dok su policijski službenici izvikivali anti-Romske parole.“ Policajci su snimili incident i postavili video na internet. Također postoje navodi da su napunjenim pištoljima prijetili dječacima.¹⁰⁵ Komesar za ljudska prava¹⁰⁶ i Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI) su također priznali da rasizam može uticati na izvršenje policijskih zadataka, npr. kroz pretjeranu upotrebu sile ili zlostavljanje pritvorenika ili kroz proizvoljno lišavanje slobode..¹⁰⁷ Međutim, moraju postojati određeni dokazi koji podržavaju navode o postojanju diskriminacije.

104 *Rehbock v Slovenia (Rehbock protiv Slovenija)*, presuda od 28. novembra 2000. godine.

105 Izvještaj Thomasa Hammamberga, Komesara za ljudska prava Vijeća Evrope, nakon njegove posjete Slovačkoj, od 26. do 27. septembra 2011. godine. Strazbur, 20, decembar 2011. godine, CommDH(2011)4 u stavu 37.

106 Vidite na primjer CommDH (2004) 2, „Izvještaj Komesara za ljudska prava o posjeti Kipru, juni 2003. Godine“, u stavu 34.

107 Vidite, na primjer, European Commission against Racism and Intolerance, *ECRI's Country-by-Country Approach: Compilation of Second Round Reports 1999-2003*, Council of Europe, Strazbur, 2004: ova pitanja su između ostalog bila utvrđena u Albaniji (str. 4), Austriji (str. 30), Belgiji (str. 48), Bugarskoj (str. 56), Gruziji (str. 130), Mađarskoj (str. 155-156), Italiji (str. 183),

■ U slučaju *Balogh protiv Mađarske* iako je Sud utvrdio kršenje člana 3. u odnosu na zlostavljanje jednog Roma tokom policijskog ispitivanja i neadekvatnosti istrage, on je utvrdio da nije bilo potvrde tvrdnji aplikanta da je bio podložen diskriminatorskom postupanju.¹⁰⁸

Problem u ovakvim primjerima je jasan: često je jednostavnije utvrditi stvarno zlostavljanje nego da se pokaže da je do zlostavljanja došlo zbog pripadnosti žrtve manjinskoj grupi, čak i kada se može prepoznati da diskriminatorsko postupanje odražava ukorijenjene stavove koji preovlađuju u policijskoj službi.

Pitanje koje stvara ozbiljnu zabrinutost je pojava otmica i nestanaka koje počinje policijski ili vojni službenici. Ove pojave se sada prvenstveno povezuju sa konfliktima u jugoistočnoj Turskoj i Čečeniji u Rusiji. Komesar za ljudska prava Vijeća Evrope, u izvještaju koji se odnosi na Rusiju, navodi da:

” Želi da naglasi još jednom da nestanak neke osobe predstavlja ozbiljno kršenje ljudskih prava. Štaviše, štetni efekti takve tragedije dosežu daleko. Nestanci imaju dubok uticaj na cijelo društvo, počev od najuže porodice pojedinca i njegovih prijatelja, koji pate zbog neznanja i osjećaja da vlasti ignorišu njihovu nevolju. Nedostatak informacija može da nanese onima kojih se nestanak tiče trajnu bol, što će ih lišiti mogućnosti da vode normalan život.¹⁰⁹

Kao što je prethodno navedeno, zlostavljanje je uobičajeno tokom hapšenja ili početne istrage u procesu policijskog pritvora. Jedan od razloga je možda što se većina policijskih službi umnogome oslanja na priznanja da bi se spriječila i otkrila krivična djela. Dosljedna i potpuna primjena proceduralnih prava pritvorenika¹¹⁰ će pomoći smanjenju zlostavljanja. Osim toga, „veći naglasak treba staviti na moderne

Portugal (str. 273), Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija, (str. 359), Turska (str. 366) i Ukrajina (str. 376). Većina ovih referenci se tiče postupanja sa Romina/Ciganima. Tokom trećeg kruga posjete državama koji je bio fokusiran na implementaciju, EKRI je ponovo utvrdila da je neophodno izvjestiti o kontinuiranom zlostavljanju manjinskih grupa kao što su Romi i nedržavljeni: vidite *Third Report on Greece (Treći izvještaj o Grčkoj)*, CRI (2004) 24, stav 105; i *Treći izvještaj o Mađarskoj*, CRI (2004) 25, stav 88.

108 *Balogh v Hungary*, presuda od 20. jula 2004. godine, stav 79. Ali uporedite i slučaj *Nachova i ostali protiv Bugarske*, presuda od 6. jula 2005. godine, koja je razmotrena na strani 20. (u vezi sa gubitkom života).

109 Izvještaj Thomasa Hammamberga, Komesara za ljudska prava Vijeća Evrope, nakon njegove posjete Ruskoj Federaciji od 12. do 21. maja 2011. godine Strazbur, 6. septembar 2011, CommDG(2011)21.

110 Vidite poglavlje 4. ovog Priručnika.

naučne metode krivične istrage, kroz odgovarajuće investiranje u opremu i obučene ljudske resurse, kako bi se smanjila zavisnost od priznanja u osiguranju krivične osude.“ Osim toga, „elektronsko snimanje policijskih razgovora je u interesu osobe koja je bila zlostavljana od strane policije, ali i u interesu policijskih službenika koji se suočavaju sa tvrdnjom da su učesnici u fizičkom zlostavljanju.“¹¹¹

Uslovi pritvora također mogu dovesti do kršenja člana 3. Dostupnost hrane, vode, privatnosti, prostora, medicinske pomoći i rekreativnih sadržaja može pokrenuti pitanja u tom smislu.¹¹²

Pozitivne obaveze

Član 3. također uključuje pozitivne obaveze policije da preduzme mjere u nastojanju da spriječi mučenje ili zlostavljanje koje vrše privatna lica ili grupe.¹¹³ U slučaju da policija ima informaciju koja ukazuje da je lice trenutno podložno ili da će biti podložno postupku koji predstavlja kršenje člana 3., ona mora preduzeti izvodljive operativne mjere u okviru svojih nadležnosti da to spriječi. Primjeri takvih mjera uključuju istragu ovakvih tvrdnji i hapšenje osumnjičenog kada za to postoje osnove. Na primjer, Sud u Strazburgu je presudio da postoji pozitivna obaveza da se istraže navodi za silovanje. Obaveza države u tom kontekstu je da ima zakonski okvir koji pruža odgovarajuću zaštitu žrtvama seksualnih prestupa, uključujući i silovanje.¹¹⁴

Ova zaštita, prema tome, zahtijeva da vlasti preduzmu razumne i efikasne mjere, uključujući i u odnosu na djecu i druge ranjive pojedince, kako bi se spriječilo zlostavljanje o kojem su vlasti imale, ili su trebale imati saznanja.¹¹⁵ Mora se posvetiti posebna pažnja kako bi navodi žrtve porodičnog nasilja bili propisno istraženi i da se preduzmu koraci njihove zaštite od daljih opasnosti.¹¹⁶

■ U slučaju *Gldani protiv Gruzije*, Sud u Strazburgu je razmatrao da li je reakcija gruzijske policije na zlostavljanje koje je grupa pravoslavnih hrišćanskih esktrēmista izvršila nad Jehovinim svjedocima bila u saglasnosti sa

111 CPT/Inf (2012) 11 u stavovima 17. i 28. [Albanija].

112 *Ciorap v Moldova*, presuda od 19. juna 2007. godine, stavovi 60. do 71.

113 Napominjemo da će se država smatrati direktno odgovornom za silovanja koja su izvršili državni službenici.

Maslova and Nalbandov v Russia, presuda od 24. januara 2008. godine

114 *MC v Bulgaria*, presuda od 4. decembra 2003. godine, stavovi 148.-187. (u smislu članova 3 i 8).

115 *Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v Belgium*, presuda od 12. oktobra 2006. godine.

116 Vidite *Opuz v Turkey*), presuda od 9. juna 2009. godine, razmatrano na str. 66. u nastavku.

pozitivnom obavezom. Ovo zlostavljanje je obuhvatilo udaranje palicama i krstovima, štipanje i nanošenje ozbiljnih tjelesnih povreda. Policija, kada bi joj neka od žrtava pristupila, nije pružila pomoć. Šef lokalne stanice je navodno izjavio da bi ih on tu kongregaciju tukao još više. Policija nije preduzela nikakve korake da spriječi dalje zlostavljanje i nije sprovedena efikasna istraga niti su preduzete preventivne mjere protiv grupe ekstremista koja je bila odgovorna za ovo. Sud u Strasbourgu je utvrdio da policija i druge relevantne vlasti nisu uspjele ispuniti svoje pozitivne obaveze iz člana 3.¹¹⁷

Istraga vjerodostojnih navoda o zlostavljanju

Dalje, član 3. Konvencije utvrđuje pozitivnu obavezu da se sprovede zvanična istraga o vjerodostojnim navodima o zlostavljanju.¹¹⁸ Ova obaveza, u principu, nije ograničena samo na slučajeve zlostavljanja od strane državnih službenika.¹¹⁹ To znači da vlasti imaju obavezu da preduzmu mjere čim je podnesena zvanična pritužba.¹²⁰ Čak i u odsustvu konkretne pritužbe, istragu treba sprovesti ako postoje druge dovoljno jasne indikacije da su se mučenje ili zlostavljanje vjerovatno desili. U ovom kontekstu je sadržan uslov pravovremenosti i razumne ekspeditivnosti. Brz odgovor vlasti u vezi sa istragom navoda o zlostavljanju može se generalno smatrati suštinskim u osiguranju povjerenja javnosti u njihovu podršku vladavini prava i sprečavanje bilo kakvog dosluha ili tolerancije nezakonitog djelovanja. Tolerancija ovakvog čina može samo podriti povjerenje javnosti u principe zakonitosti i vladavinu prava u državi.

U slučaju da se utvrdi da je policijski službenik ili drugi državni službenik izazvao postupanje koje krši član 3., on mora biti sankcionisan. Prava priroda sankcija je pitanje domaćeg zakona, ali one moraju odražavati ozbiljnost ove situacije.

■ U slučaju *Paduret protiv Moldavije*, utvrđeno je da je policijski službenik ozbiljno napao pripadnika javnosti. Međutim, tretman aplikanta je bio surov i, prema Sudu u Strasbourgu, treba ga klasifikovati kao mučenje. Policijski službenik bi trebao, kaže Sud, biti optužen za ozbiljnije krivično djelo

117 *Gldani v Georgia*, presuda od 3. maja 2007. godine.

118 *Assenov and Others v Bulgaria*, presuda od 28. oktobra 1998. godine.

119 *MC v Bulgaria*, presuda od 4. decembra 2003. godine, stav 151.

120 *Lipencov v Moldova*, presuda od 25 januara 2011. godine.

mučenja, u skladu sa članom 101. stavom 1. Krivičnog zakona. Propust da se to učini, i činjenica da je policijskom službeniku bilo dozvoljeno da nastavi da radi kao policajac i nakon izricanja presude, znači da je došlo do povrede člana 3. Sud u Strazburgu je bio naročito zabrinut zbog tvrdnje vlade Moldavije da se mučenje „smatralo „prosječnim krivičnim djelom“, koje treba da se razlikuje od ozbiljnijih oblika krivičnih djela čime se opravdava blaža kazna.“ Sud kaže da je „ovakav stav apsolutno nekompatibilan sa obavezama koje proizilaze iz člana 3. Konvencije, s obzirom na krajnju ozbiljnost krivičnog djela mučenja“.¹²¹

121 *Paduret v Moldova*, presuda od 5. januara 2010. godine, stavovi 58. i 77.

Poglavlje 3

Lišavanje slobode

Lišavanje slobode i Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava

Član 5. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava („Konvencija“) reguliše okolnosti u kojima lice može biti lišeno slobode, minimalna prava koja mu sljeduju kada je lišeno slobode, daje pravo da sud ispita pritvaranje i pravo odštete u slučaju nezakonitog lišavanja slobode.

Policijskim službenicima su data značajna diskreciona ovlaštenja u sprečavanju i istrazi krivičnih djela. Ovo je potpuno ispravno jer, da bi štitili prava drugih da žive u zajednici slobodno i bez prijetnji i zastrašivanja, nasilja ili krađe imovine, policijski službenici se moraju nužno miješati u prava onih za koje se sumnja da predstavljaju takav rizik. Ipak, nesputana vlast ne ide zajedno sa vladavinom prava. Demokratsko društvo zahtijeva ograničenje ovakvih diskrecionih ovlaštenja i odgovornost za njihovo sprovođenje. Tu leži suština zadatka Evropskog suda za ljudska prava: da obezbijedi odgovarajući balans između državne moći i individualnih prava kako bi se osiguralo da policijski službenici koriste svoja ovlaštenja na način koji nije proizvoljan.

Najznačajniji oblik miješanja u prava pojedinaca (osim smrtnog slučaja ili mučenja) je vjerovatno ovlaštenje da se pojedinac liši slobode. Gubitak slobode sa sobom povlači značajne implikacije za pojedinca. U stvari, Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) smatra da je period odmah nakon lišavanja slobode period kada je lice najranjivije.¹²² Ovo je očigledno samo po sebi. Komunikacija sa spoljnim svijetom je značajno ograničena jednim pozivom (i može u stvari obuhvatiti samo pravo obavještenja drugih o gubitku slobode ili konsultaciju sa advokatom). Ovaj osjećaj ranjivosti je pogoršan mogućnošću produženog pritvora sa posljedičnim uticajem na reputaciju, porodični život, pa čak i na finansijske interese.

122 Vidite 6th General Report [CPT/Inf (96) 21], stav 15. Relevantni citati su reprodukovani u Dodatku A u nastavku.

Lišavanje slobode je prema tome važan alat policijskih službenika koji nastoje odgovoriti na rizike koje pojedinci predstavljaju za zajednicu. U vrijeme ozbiljnih prijetnji po život zajednice, ono može zaista postati osnovno sredstvo za prvu reakciju.¹²³ Oni koji podstiču druge da učestvuju u neredima ili ozbiljnom narušavanju reda i mira mogu biti rasprostranjeni, ali često nastoje da se pregrupišu. Ali svako lišavanje slobode mora biti procijenjeno po vlastitim odlikama. Naravno, ne obuhvataju svi slučajevi policijskog pritvora sumnju o počinjenoj povredi krivičnih ili administrativnih zakona. Od policijskih službenika se može zahtijevati da djeluju kao zaštitnici interesa lica koje je lišeno slobode. Malo dijete koje luta ulicom samo ili pijano lice koje zbog svoje intoksikacije predstavlja rizik samo po sebe, također zahtijevaju intervenciju policijskog službenika.

Ovo poglavlje razmatra vodeće slučajeve Suda u Strazburgu i relevantne evropske standarde koje je utvrdio CPT u odnosu na pritvor i povezanih prava koja pojedinci koji su lišeni slobode trebaju uživati. Ovo poglavlje se fokusira na ovlaštenja da se neki pojedinac liši slobode, ali tu se javljaju i druga pitanja (obuhvaćena ovim poglavljem): na primjer, uslovi pritvora u policijskim ćelijama ili prijetnje ili neopravdana sila (poglavlje 2) ili način na koji se osumnjičeni ispituje (poglavlje 4). Ovdje se diskusija koja slijedi fokusira na primjenu lišavanja slobode, pa prema tome razmatra opštu strukturu i načela koja primjenjuje Evropski sud za ljudska prava u tumačenju člana 5. Konvencije.

Zaštita slobode i bezbjednosti lica:

Član 5., Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava

Prva bitna garancija Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava uređuje zaštitu fizičkog i psihološkog integriteta pojedinca. Pravo na život (član 2.), zabrana zlostavljanja (član 3.) i zabrana ropstva i prinudnog rada (uključujući i trgovinu ljudima) (član 4.) praćena su detaljnijim tekstualnim okvirom koji reguliše lišavanje slobode u članu 5., koji kaže da policijski službenici moraju imati ovlaštenja da pritvore pojedince, ali da se ta ovlaštenja moraju sprovoditi uz ograničenja.

123 Kada postoji ozbiljna opasnost za dobrobit zajednice „u vrijeme rata ili druge javne opasnosti koja prijete opstanku nacije“, država ima pravo da suspenduje privremeno (putem „odstupanja“) određena individualna prava iz Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava na osnovu člana 15. Primjeri upotrebe ovlaštenja na odstupanje neizbježno obuhvataju odstupanje od obaveza iz člana 5., te to što je sudska praksa ispitala da li je takva situacija postojala i da li je ostvarivanje prava na odstupanje ispunilo uvjet „u najnužnijoj mjeri koju iziskuje hitnost situacije“.

Tekst člana 5. glasi:

1. Svako ima pravo na slobodu i ličnu sigurnost. Niko se ne smije lišiti slobode osim u sljedećim slučajevima i u postupku propisanom zakonom:
 - (a) ako je zatvoren u skladu sa zakonom nakon presude nadležnog suda;
 - (b) ako je zakonito uhapšen ili pritvoren zbog nepoštovanja zakonitog sudskog naloga radi osiguranja izvršenja neke zakonom propisane obaveze;
 - (c) ako je zakonito uhapšen ili pritvoren radi dovođenja nadležnoj sudskoj vlasti kad postoji osnovana sumnja da je počinio krivično djelo ili kada je razumno vjerovati da je to nužno radi spečavanja izvršenja krivičnog djela ili bijega nakon njegovog počinjenja;
 - (d) ako se radi o zakonitom zatvaranja maloljetnika radi izricanja vaspitne mjere nadzora ili o njegovu zakonitom pritvoru radi dovođenja nadležnoj sudskoj vlasti;
 - (e) ako se radi o zakonitom lišavanju slobode osoba radi sprečavanja širenja zaraznih bolesti, o pritvaranju umobolnika, alkoholičara, ovisnika o drogi ili skitnica;
 - (f) ako se radi o zakonitom hapšenju ili pritvaranju neke osobe kako bi je se spriječilo da neovlašteno uđe u zemlju ili lica protiv koga je u toku postupak protjerivanja ili izručenja.
2. Svako ko je uhapšen mora u najkraćem roku biti obaviješten, na jeziku koji razumije, o razlozima toga hapšenja i o svakoj optužbi protiv sebe.
3. Svako ko je uhapšen ili pritvoren shodno odredbama iz stava 1(c) ovog člana mora se u najkraćem roku izvesti pred sudiju, ili pred zakonom određeno tijelo sudske vlasti, i ima pravo da mu se sudi u razumnom roku ili da bude pušten na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se usloviti davanjem garancija da će se lice pojaviti na suđenju.
4. Svako ko je lišen slobode hapšenjem ili pritvaranjem ima pravo da pokrene sudski postupak u kome će se brzo odlučiti o zakonitosti njegovog pritvaranja ili o njegovom puštanju na slobodu ako je pritvaranje bilo nezakonito.
5. Svako ko je bio žrtva hapšenja ili pritvaranja u suprotnosti sa odredbama ovog člana ima izvršivo pravo na odštetu.

Ključno pitanje koje nameće član 5. može biti sažeto na sljedeći način: da li je gubitak slobode u skladu sa zakonom? Ali ovo nije pitanje koje se odnosi samo na domaće zakone, zato što se postavlja i pitanje da li je pritvor u skladu sa članom 5. koji se u suštini odnosi na to da li je pritvor *proizvoljan* u svim okolnostima. Kazano jednostavno, da li se može dokazati da na

raspolaganju nisu postojale blaže alternative (odnosno, alternative koje ne uključuju gubitak slobode)? Osim toga, na ovo pitanje treba odgovarati periodično, zato što početno opravdanje može uskoro prestati da postoji.

Prema tome, član 5. nameće odgovornost za djelovanje policijskih službenika koji su lišili pojedinca slobode kroz analizu zakonitosti kako prve odluke o pritvoru, tako i odluke o produžetku lišavanja slobode.

Član 5. se bavi „slobodom i sigurnošću lica“. Ali riječi „i sigurnošću“ su u suštini suvišne, jer se član 5. bavi gubitkom lične slobode kroz pritvor, odnosno „slobode od proizvoljnog hapšenja ili pritvora“.¹²⁴ (Ipak, pojam lične „sigurnosti“ nije potpuno odsutan, jer određeni prihvaćeni osnovi za lišavanje slobode u stvari konkretno obuhvataju pritvor opravdan za dobrobit pojedinca kao što je slučaj sa pritvorom mentalno bolesnih osoba ili alkoholičara ili ovisnika o drogi, dok ostale garancije zahtijevaju od policijskih službenika da obezbijede zaštitu od realnih i neposrednih prijetnji od strane pojedinaca¹²⁵ ili protestanata koji se protive protestima (kontra-demonstranata),¹²⁶ ili da osiguraju efikasno funkcionisanje krivičnih sankcija kako bi odvratili napade.¹²⁷)

Član 5. definiše okolnosti u kojima može nastati lišenje slobode, a također pruža i dopunska prava koja osiguravaju kroz nezavisnu sudsku kontrolu da je pritvor zaista opravdan.

■ Prvo, svako lišenje slobode mora biti zakonito ili u skladu sa zakonom, i dalje, mora potpasti pod jednu od okolnosti propisanih u šest podstavova stava 1. Ovo čini odredbe za oko 15 posebnih osnova koje opravdavaju pritvor, osnova koje tekst „osim u sljedećim slučajevima“ čini jasnim i iscrpnim.¹²⁸ Međutim, neće sve osnove biti od važnosti za policijske službenike jer je tekst izrađen tako da pokriva cijeli niz okolnosti u kojima se državni službenici mogu smatrati primoranim da liše lice slobode. Kao što je već razmatrano, određene odredbe dozvoljavaju gubitak slobode sa ciljem zaštite javnosti i u isto vrijeme unapređenja interesa ranjivih pojedinaca (uključujući pritvor maloljetnika u svrhu vaspitnog nadzora, da bi se spriječilo širenje zaraznih bolesti,

124 Vidite *Mentes and Others v Turkey*, presuda od 28. novembra 1997. godine, stavovi 78.-82. (aplikanti su povukli svoju tužbu da im je prekršeno pravo na sigurnost na osnovu djelovanja države kojom se zahtijevalo da oni napuste svoje domove nakon što je bilo utvrđeno da nisu bili lišeni slobode).

125 Na primjer, *Osman v the United Kingdom*, presuda od 28. oktobra 1998. godine, stavovi 116.-121.

126 *Plattform Ärzte für das Leben v Austria*, presuda od 21. juna 1988. godine u stavovima 32.-34.

127 Vidite, na primjer, *A v the United Kingdom*, presuda od 18. septembra 1997. godine, stavovi 20.-24.

128 *Ireland v the United Kingdom*, presuda od 18. januara 1978. godine, stav 194.

i pritvor skitnica ili duševno poremećenih lica ili alkoholičara ili ovisnika o drogi). Jedan podstav prihvata upotrebu pritvora sa ciljem kontrole imigracije. Ali sa tačke gledišta policijskih službenika, najrelevantnija svakodnevna ovlaštenja će biti ona za pritvaranje pojedinaca koji se sumnjiče da su počinili krivično djelo ili sprečavanje kršenja krivičnog zakona.

■ Drugo, preostali dio teksta člana 5. dalje pruža mogućnosti i tehnike za provjeru da li postoji dovoljan razlog za gubitak slobode. Tako stavovi od 2. do 4. zahtijevaju sudsku odluku o zakonitosti lišenja slobode kako bi se osiguralo da je pritvor opravdan i da ostaje opravdan, u smislu barem jedne od tri osnove: stav 2. zahtijeva navođenje razloga nakon lišavanja slobode, stav 3. uređuje određenu dodatnu zaštitu (uključujući hitno izvođenje pred sudske vlasti) osobama pritvorenim pod sumnjom da su počinili krivično djelo ili za koje postoji vjerovatnoća da će učiniti krivično djelo ili pobjeći od zakona, te stav 4. uređuje da pojedinci imaju pravo da pokrenu „brzi“ postupak da bi se utvrdilo da li je pritvor i dalje opravdan. Da ponovimo, dosta od ovoga će biti važno policijskim službenicima: ovdje će vjerovatno primarna pitanja biti navođenje razloga za gubitak slobode, te pitanje da li pritvor *ostaje* opravdan čak i ako je bio opravdan na početku.

■ Postoji također i treći i dopunski aspekt garancije, jer stav 5. predviđa da u slučaju nezakonitog pritvora ili propusta da se pritvoreniku daju ova proceduralna prava, lice mora imati izvršivo pravo na odštetu prema domaćim zakonima.

Sa tačke gledišta policijskog službenika, član 5. zahtijeva da se uzmu u obzir četiri odvojena pitanja:

- Prvo, da li činjenice pokazuju da je postojalo „lišavanje slobode“?
- Drugo, da li je lišavanje slobode bilo „u skladu sa procedurama propisanim zakonom“, na osnovu zakonskih odredi i bez proizvoljnosti?
- Treće, da li pritvor potpada pod jednu (ili više) od šest dozvoljenih kategorija navedenih u članu 5.?
- Četvrto, da li je obezbijeđena proceduralna zaštita predviđena stavovima od 2. do 4. (posebno, da li su razlozi za gubitak slobode prijavljeni?)

Sud u Strasbourgu je generisao veliki broj slučajeva u svojoj praksi, pa je prema tome moguće da se razgovara sa izvjesnom sigurnošću o implikacijama koje član 5. ima na policijske službenike. Ovo je tako čak i ako specifični slučajevi mogu biti zasnovani na veoma različitim sistemima krivičnog prava jer je moguće izvući određene principe za opštu primjenu.

Pitanje 1: da li činjenice pokazuju da je postojalo „lišavanje slobode“?

Tekst člana 5. ne samo što se odnosi na „lišavanje slobode“ već kasnije i na „hapšenje“ i „pritvor“. Na samom početku je važno da napomenemo da se ove riječi ili fraze u Konvenciji nazivaju *autonomnim konceptima*, odnosno, da se njihovo tumačenje ne zasniva na domaćem pravu već na tome kako ih čita Strasbourg: oni ne zavise od domaće pravne klasifikacije, a nijanse da li domaći pravni sistem smatra pojedinca uhapšenim ili samo pritvorenim ili čak tehnički i na slobodi nije odlučujuće za član 5. Prema tome, ne postoje značajne razlike između ovih konceptata.

S druge strane, član 5. se ne bavi samo ograničenjima kretanja. Ukratko, prije nego što nastupe garancije člana 5., činjenice moraju podržati zaključak da je došlo do „lišavanja slobode“. Ovo mora biti naglašeno. Da li je pojedinac bio lišen slobode pa se prema tome može pozvati na garancije iz člana 5. zavisi od činjenica svakog slučaja posebno. U nekim slučajevima to može biti očigledno samo po sebi. Jasno je da je pojedinac koji je smješten u zaključanu policijsku ćeliju i kome je rečeno da je osumnjičen za izvršenje krivičnog djela lišen slobode. Međutim, ima mnogo situacija u kojima razlika između slobode i pritvora nije toliko jasno definisana. Policijski službenici uvijek uživaju određena prava koja proizilaze iz njihove nadležnosti za otkrivanje krivičnih djela, kao što su ovlaštenja da zaustave i pretresaju osumnjičene ili da zahtijevaju da svjedok ostane sa policijskim službenikom dok se utvrđuju njegovi podaci; iako mogu da postoje i situacije u kojima se osumnjičeni slaže da prati policijskog službenika do policijske stanice da bi mu pomogao da istraži kršenje zakona i u kojim osumnjičeni tehnički postaje dobrovoljac (iako on u stvarnosti djeluje pod pogrešnim ubjeđenjem u odnosu na svoja prava ili pod nekim osjećajem prinude). Prema tome, pitanje da li postoji lišavanje slobode u okviru značenja člana 5. nije uvijek jednostavno.

Sud u Strasbourgu je pokušao da iskristališe određene principe, iako postoje prirodne poteškoće u uspostavljanju linije razgraničenja između lišavanja slobode i pukog miješanja u slobodu kretanja jer je

„razlika između lišenja i ograničenja slobode ... samo u stepenu ili intenzitetu i ne predstavlja razliku u prirodi ili suštini.“¹²⁹ U svakom slučaju, početna tačka je „konkretna situacija aplikanta a mora se uzeti u obzir cijeli niz kriterija kao što su tip, trajanje, efekti i način implementacije predmetnih mjera.“¹³⁰ Ukratko, stepen bilo kakve prisile ili prinude će biti od velike važnosti,¹³¹ pa tako vlastita procjena pojedinca da li je bio lišen slobode ili ne možda neće biti odlučujuća.

■ U slučaju *X protiv Federalne Republike Njemačke* 10-godišnja djevojčica je bila odvedena iz škole u policijsku stanicu sa još dvoje drugova radi ispitivanja o nekim krađama i tu je bila zadržana dva sata, s time što je dio vremena provela u nezaključanoj ćeliji. S obzirom da predmet policijskog djelovanja sigurno nije bio da liši malu djevojčicu slobode već jedino da dobije informacije od nje, bilo je odlučeno da ne postoji lišavanje slobode.¹³²

■ U slučaju *Raninen protiv Finske*, postavlja se pitanje kakav je bio pravni status lica u periodu između njegovog dolaska u vojnu bolnicu gdje je bio odveden sa liscama na rukama i prije njegovog ponovnog hapšenja u bolnici sljedećeg jutra. Tvrdilo se da se osoba složila da je odvedu u bolnicu, ali on je izjavio da je tokom tog vremena bio držan protiv svoje volje i da nije bio slobodan da ode. Sud je odbio da zaključi da je bilo utvrđeno da postoji „lišavanje slobode“.¹³³ Ovaj slučaj također ilustruje da pojedinac može ponovo steći svoju slobodu nakratko, nakon jednog perioda pritvora a prije drugog.

Prema tome, određeni broj zasebnih elemenata, kao što je veličina prostora u kojem je osoba zatvorena, dužina tog držanja u zatvoru i stepen upotrebe mjera prinude zahtijeva ocjenu, ali su i priroda, dužina, efekti i pravi osnov gubitka slobode također važni. Privremeni pritvor kako bi se pretresla osoba neće predstavljati „lišavanje slobode“. Ali ako su osobi stavljene lisice, ako je stavljena u policijsko vozilo i zatim odvedena u policijsku stanicu, postojaće „lišavanje slobode“.

129 *Guzzardi v Italy*, presuda od 6. novembra 1980. godine, stav 93.

130 Ibid. u stavu 92.

131 *Riera Blume and Others v Spain*, presuda od 14. oktobra 1999. godine, stav 30.

132 Aplikacija br. 8819/79, *X v Federal Republic of Germany*, Odluka Komisije od 19. marta 1981. godine. U rješavanju pitanja da li je nastao problem u vezi sa članom 3, Komisija naglašava da je aplikantica bila u stanici samo kratko vrijeme, nije dokazano da je ovo iskustvo na nju uticalo ni na kakav način, nije bilo nepravilnosti u policijskom postupanju i ona je bila u društvu dva prijatelja.

133 *Raninen v Finland*, presuda od 16. decembra 1997, stav 47.

Problem odlučivanja šta se misli pod „lišavanjem slobode“ u kontekstu policijskog djelovanja koje *ne* obuhvata pritvor osumnjičenog lica već druge aspekte policijskog djelovanja može biti ilustrovan kroz tri primjera u kojima su okolnosti bile atipične, ali u kojima se osnovni pristup tumačenju lako uočava.

■ U slučaju *Riera Blume i ostali protiv Španije*, umiješanost policije u pritvaranje grupe mladih ljudi s ciljem njihovog „de-programiranja“ nakon što su proveli određeno vrijeme živeći kao članovi religiozne sekte, smatralo se „lišavanjem slobode“. Ispitujući da li je umiješanost države bila „toliko odlučujuća da bez nje ne bi došlo do lišavanja slobode“, Sud je smatrao da iako je „direktna i neposredna“ odgovornost za pritvor sa ciljem „de-programiranja“ bila na porodicama tinejdžera, podjednako je „tačno da se bez aktivne saradnje sa [državnim] organima lišavanje slobode ne bi desilo“. Policijski službenici su prvo odveli mlade u hotel, a kasnije su ispitivali aplikante u prisustvu advokata. Policijski službenici su bili svjesni da su lica zadržana protiv svoje volje (umjesto da budu podloženi „de-programiranju“ na dobrovoljnoj osnovi kao što je ukazao sudija) i nisu uradili ništa da pomognu u njihovom oslobađanju. Prema tome, „krajnja odgovornost za predmet tužbe leži na dotičnim orgnima“ (i s obzirom da nije postojao nikakav zakonski osnov za pritvor, Sud je zaključio da postoji kršenje člana 5.).¹³⁴

■ S druge strane, u slučaju *Nielsen protiv Danske*, Sud u Strazburgu je odlučio da ne postoji „lišavanje slobode“ u okviru tumačenja člana 5. Dvanaestogodišnji dječak je bio primljen u psihijatrijsku bolnicu radi liječenja neuroze po odluci njegove majke. Iako su policijski službenici dječaka jednom prilikom kada je nestao našli i vratili u bolnicu, ovo ne predstavlja slučaj koji potpada pod obim člana 5. jer je ključno pitanje bilo to da je hospitalizacija izvršena u skladu sa pravima koja pripadaju roditeljima.¹³⁵

■ U slučaju *Guenat protiv Švicarske*, policijski službenici su pozvali osobu za koju se mislilo da se ponaša nenormalno da ih prati od njegove kuće do policijske stanice. Nakon nekoliko neuspješnih pokušaja da kontaktiraju doktore na klinici na kojoj je aplikant bio liječen, psihijatar je organizovao njegov obavezan pritvor u bolnici za mentalno zdravlje. Aplikant je tvrdio da je bio uhapšen proizvoljno i zadržan oko

134 *Riera Blume and Others v Spain*, presuda od 14. oktobra 1999. godine, stavovi 31. - 35.

135 *Nielsen v Denmark*, presuda od 28. novembra 1988. godine, stavovi 58.-73.

tri sata u policijskoj stanici, a da mu pri tome nije dato nikakvo objašnjenje u vezi njegovog hapšenja, ali većina članova Komisije je smatrala da nije postojalo lišavanje slobode zato što je djelovanje policije bilo podstaknuto humanitarnim razlozima, nije primijenjena fizička sila i aplikant je bio slobodan da ode iz policijske stanice.¹³⁶

Pitanje 2: da li je lišavanje slobode bilo „zakonito“ i „u skladu sa procedurama propisanim zakonom“?

Svako lišavanje slobode mora biti u skladu sa zakonom. Tekst člana 5. ovo jasno stavlja na znanje, prvo zahtijevajući da svako pritvaranje mora biti „u skladu sa zakonom propisanim postupkom“ i drugo, bližim određivanjem svakog od podstavova u stavu 1. u kojima su istaknuti opravdani osnovi za lišavanje slobode u smislu da svako hapšenje ili pritvaranje mora biti „zakonito“.

Bitno je da se zna da se zakonitost svakog lišavanja slobode ispituje u odnosu na domaće pravo i evropska očekivanja koja zahtijevaju da se domaće pravo ne primjenjuje proizvoljno, jer je „sama svrha člana 5. da zaštititi pojedince od proizvoljnog pritvaranja“.¹³⁷ Također mora postojati i usaglašenost sa procedurama utvrđenim domaćim zakonom zbog toga što će propust pridržavanja proceduralnih koraka ili zaštite utvrđenih u domaćem pravu rezultirati utvrđivanjem kršenja člana 5., te neće biti moguće retroaktivno popraviti proceduralne nepravilnosti u lišavanju slobode. Što se tiče domaćih procedura, važnost propisno vođene evidencije o pritvoru je ključna. Policijski službenici moraju biti u mogućnosti da pokažu kroz dokumentaciju ili kroz druge načine da su hapšenje i kasniji pritvor bili u skladu sa domaćim procedurama.¹³⁸

Korisno je dodatno razmotriti pitanje „zakonitosti“ lišavanja slobode.¹³⁹ Kao što je već navedeno, domaći zakoni će neminovno dati široka ovlaštenja policijskim službenicima,

136 *Guenat v Switzerland*, odluka Komisije od 10. aprila 1995. godine ((1995) DR 81, 130 i 134).

137 *Akdeniz and Others v Turkey*, presuda od 31. maja 2001. godine, stav 106.

138 Prema tome, član 5. nameće obavezu država da osiguraju precizno administrativno evidentiranje pojedinosti i osnove pritvora: *Çakıcı v Turkey*, presuda od 8. jula 1999. godine, stav 105. Vidite također *Timurtaş v Turkey*, presuda od 13. juna 2000. godine, stavovi 99.-106 (nestanak aplikantovog sina tokom neprijavljenog pritvora otkriva naročito tešku povredu člana 5., naročito zbog nedostatka brze i efikasne istrage o okolnostima nestanka i nedostatka precizne i pouzdane evidencije o pritvaranjima lica od strane policijskih službenika).

139 Pitanje „zakonitosti“ lišavanja slobode također može obuhvatiti i analizu pitanja da li je dovođenje osumnjičenog u državu iz druge države učinjeno pod okolnostima koje sugerišu primjenu nepropisnih procedura, ali to je izvan obima ove diskusije.

ali Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava zahtijeva da ova ovlaštenja budu primjenjivana savjesno i od slučaja do slučaja kako bi postojala zaštita od proizvoljnosti u primjeni zakona. Prema tome, i sami domaći zakoni moraju biti definisani sa dovoljnom preciznošću da bi pružili zaštitu od proizvoljne primjene ovlaštenja za pritvor od strane policije, pa tako materijalne odredbe domaćeg prava ne samo što moraju biti „adekvatno pristupačne“ već i „formulisane sa dovoljnom preciznošću“ kako bi omogućile pojedincima da prilagode svoje ponašanje shodno tome.¹⁴⁰ Posebnu važnost za policijske službenike ima to što se mora pokazati da je svako lišavanje slobode strogo opravdano u konkretnim okolnostima i da je učinjeno u dobroj vjeri.

Kao prvo, i najočiglednije, kršenje člana 5. će postojati kada je do pritvora došlo bez pravne osnove u domaćem pravu, na primjer, kada policijski službenici nisu poštovali granice svojih ovlaštenja prilikom pritvaranja nekog lica (ali manje greške u pisanju naloga za pritvor ne moraju nužno da učine period pritvora nezakonitim dok god se pritvor zasniva na sudskoj odluci).¹⁴¹

■ U slučaju *K.-F. protiv Njemačke*, maksimalan period za držanje lica u pritvoru da bi se provjerio njegov identitet je dvadeset i četiri časa. Međutim, lice je bilo oslobođeno nekih četrdeset i pet minuta nakon isteka ovog vremena. To je rezultiralo kršenjem člana 5.: Sud u Strasbourgu je uzeo u obzir da je dozvoljena dužina pritvora nametnula policijskim službenicima dužnost da preduzmu sve neophodne mjere predostrožnosti kako bi obezbijedili usaglašenost sa zakonom.¹⁴²

Drugo, policijski službenici ne mogu lišiti određeno lice slobode navodno zbog jedne svrhe, a da je stvarna svrha drugačija i nepropisna.

■ U slučaju *Bozano protiv Francuske*, aplikant je bio osuđen u odsustvu na doživotnu kaznu zatvora u Italiji na osnovu optužbi za otmicu i ubistvo. On je kasnije bio uhapšen u Francuskoj za jedno drugo krivično djelo. Francuski sudovi su odbili zahtjev za izručenje zbog toga što se suđenje u odsustvu smatra suprotno propisima francuske javne politike. Oko mjesec dana nakon toga

Vidite *Sanchez Ramirez v France*, Odluka Komisije od 24. juna 1996. godine (koja se odnosi na „Karlosa Šakala“) i *Öcalan v Turkey*, presuda od 12. maja 2005. godine (koja se odnosi na lidera RPK-a).

140 *Steel and Others v the United Kingdom*, presuda od 23. septembra 1998. godine, stav 75.

141 *Ječius v Lithuania*, presuda od 31. jula 2000. godine, stavovi 65.-69. (bez obzira na moguće greške u tekstu naloga, njegovo značenje je sigurno bilo jasno aplikantu). Ali, manje greške u pisanju naloga za pritvor, itd. se u određenim okolnostima mogu previdjeti: *Douiyeb v the Netherlands*, presuda od 4. avgusta 1999. godine, stavovi 39.-55.

142 *K.-F. v Germany*, presuda od 27. novembra 1997. godine, stavovi 71.-73.

nakon što je bio oslobođen uz kauciju u odnosu na druge optužbe, uhapsila ga je francuska policija sa tvrdnjom da se izvršava nalog za protjerivanje i odveden na unaprijed dogovoreni sastanak sa švajcarskom policijom na granici. Švajcarski sudovi su ga nakon toga izručili u Italiju gdje je počeo da služi svoju kaznu. Sud je presudio da se aktivnosti francuskih vlasti u pritvaranju aplikanta ne mogu podvesti u okvir člana 5. u smislu tajnosti koja je obuhvatala hapšenje i načina hapšenja. „Zakonitost“, kaže Sud, podrazumijeva odsustvo proizvoljnosti. U ovom slučaju je pritvor bio „maskirani oblik izručivanja“ isplaniran kako bi se zaobišle nepovoljne odluke suda i prema tome ne predstavlja pritvor „u smislu redovnih aktivnosti ... preduzetih sa ciljem protjerivanja.“¹⁴³

Treće, policijski službenici moraju pokazati ne samo da je lišavanje slobode odobreno i u skladu sa domaćim pravom, već i da je bilo neophodno u datim uvjetima. Lišavanje slobode „je opravdano samo kada su bile razmotrene druge, lakše mjere i kada je utvrđeno da su one nedovoljne kako bi se zaštitio individualni i javni interes koji može zahtijevati da dotično lice bude zadržano u pritvoru“. ¹⁴⁴Ovo je od suštinskog značaja kako bi se osiguralo da u primjeni zakona nema proizvoljnosti.

■ U slučaju *Vitold Litwa protiv Poljske*, pritvor aplikanta u centru za „triježnjenje“ je bio u skladu sa poljskim domaćim procedurama. Međutim, Sud u Strazburu je ipak utvrdio kršenje člana 5. zbog značajne sumnje da aplikant predstavlja opasnost za sebe ili za druge. U svakom slučaju, nije bila razmotrena primjena drugih alternativa, a policija je mogla da odvede aplikanta ili u ustanovu za javnu njegu ili kući. Drugim riječima, iako je pritvor odobren domaćim zakonima, to je bila najekstremnija mjera od svih dostupnih mjera za rješavanje situacije sa intoksiranom osobom.¹⁴⁵

Pitanje 3: da li lišavanje slobode potpada pod jedan od priznatih osnova koji opravdavaju gubitak slobode?

Član 5. priznaje određeni broj osnova koje mogu opravdati lišavanje slobode. Nekoliko osnova imaju značaj za policijske službenike i razmotreni su ovdje. Mnogi opravdavaju upotrebu pritvora sa ciljem da se obezbijedi

143 *Bozano v France*, presuda od 18. decembra 1986. godine, stav 60.

144 *Witold Litwa v Poland*, presuda od 4. aprila 2000. godine, stav 78; vidite također *Varbanov v Bulgaria*, presuda od 5. oktobra 2000. godine, stav 46.

145 *Witold Litwa v Poland*, presuda od 4. aprila 2000. godine, stavovi 72.-80.

postupanje pojedinaca u skladu sa zakonskim obavezama, a naročito u odnosu na poštovanje krivičnog zakona. Međutim, pritvor također može biti koristan za dobrobit pojedinaca koji su ugroženi ili u opasnosti, kao što je slučaj sa pritvorom u cilju vaspitnog nadzora maloljetnika ili skitnica, umobolnika, alkoholičara ili ovisnika o drogi.

U cilju obezbjeđivanja ispunjenja propisanih zakonskih obaveza (član 5(1)(b))

Ova obaveza će vjerovatno imati značaj u slučajevima kada se od policijskih službenika zahtijeva da liše nekoga slobode na kratak vremenski period kako bi, na primjer, izvršili pretres lica ili provjerili njihov identitet.¹⁴⁶ Ali ovom osnovu se ne može dati prelabavo tumačenje zato što to može potkopati cilj Konvencije da štiti od proizvoljnog gubitka slobode, pa tako svaka ovakva obaveza mora imati „specifičnu i konkretnu prirodu.“¹⁴⁷

■ U slučaju *Novotka protiv Slovačke*, nije se smatralo da pritvor aplikanta u trajanju od jednog sata nakon njegovog odbijanja da pokaže ličnu kartu policijskim službenicima (što bi omogućilo da se provjeri njegov identitet) otvara pitanja koja bi mogla predstavljati kršenje člana 5., iako je on tvrdio da su njegov identitet potvrdila dva susjeda.¹⁴⁸

■ U slučaju *McVeigh, O'Neill i Evans protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, bilo je prihvaćeno da obaveza koju nameće britanski zakon o borbi protiv terorizma da „se podvrgne daljem ispitivanju“ znači specifičnu i konkretnu obavezu za dostavljanje informacija sa ciljem da se omogući državnim službenicima da utvrde status prilikom ulaska u Ujedinjeno Kraljevstvo, a ne (kao što su tvrdili aplikanti) u suštini samo obaveza smještaja u pritvor.¹⁴⁹

Međutim, lišavanje slobode mora također biti proporcionalan odgovor na situaciju. Na primjer, iako zadržavanje radi utvrđivanja identiteta određene osobe može potpasti u okvir ovog naslova kada domaći zakoni nalažu obavezu nošenja lične karte i njeno pokazivanje

146 Ali vidite i Harris, O'Boyle and Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights* (2nd ed., 2009), at p 142: „[Ovaj dio] pruža načine kojima se opravdavaju razna ovlaštenja za privremeno zadržavanje koje primjenjuje policija: (npr. alko-test po slučajnom izboru, prepreke na putu radi kontrole, ovlaštenje za zaustavljanje i pretres) u cilju sprovođenja obaveza iz krivičnog zakona na koje se član 5(1)(c) ne odnosi“.

147 *Lawless v Ireland (No3)* presuda od 1. jula 1961. godine, stav 9.

148 *Novotka v Slovakia*, Sudska odluka od 4. novembra 2003 godine.

149 *McVeigh and Others v the United Kingdom*, odluka Komisije od 18. marta 1981. godine, stavovi 168.-175.

kada se to zahtijeva, produženo lišavanje slobode lica će vjerovatno predstavljati proizvoljno lišavanje slobode.

— U slučaju *Vasileva protiv Danske*, zadržavanje u policijskoj stanici starije putnice autobusa duže od 13 sati nakon što je odbila da otkrije svoj identitet kontroli karata tokom rasprave oko važenja karte, smatralo se neproporcionalnim odgovorom na situaciju.¹⁵⁰

Hapšenje ili pritvor lica osumnjičenog za kršenje krivičnog zakona: Član 5.(1)(c)

Ovaj osnov za lišavanje slobode je očigledno značajan policijskim službenicima. Tekst kaže da policijski službenik može lišiti lice slobode „radi privođenja lica pred nadležnu sudsku vlast zbog opravdane sumnje da je izvršilo krivično djelo“. Prema tome, ova odredba ima značaj u početnoj fazi krivičnog postupka i mora se čitati zajedno sa pravom iz člana 5.(3) da bude „u najkraćem roku izveden pred sudiju ili drugo zakonom određeno tijelo sudske vlasti i ... pravo da mu se sudi u razumnom roku ili da bude pušten na slobodu do suđenja“.

Ključna pitanja u odnosu na tumačenje su sljedeća:

- ▶ pritvor se može zasnivati na sudskom ovlaštenju, ali policija također ima ovlaštenja da hapsi i pritvara lica bez sudskog naloga. (Krivično) djelo može biti djelo u skladu sa krivičnim zakonikom ili administrativnim zakonom.
- ▶ „(krivično) djelo“ mora predstavljati krivično djelo u vrijeme kada se navodno desilo.
- ▶ svrha pritvora u ovakvim slučajevima je da se pomogne u potvrđivanju ili odbacivanju sumnje da je lice izvršilo krivično djelo ili nezakonito djelo, pa tako pritvor mora biti isključivo za ovu svrhu a ne za bilo kakav nerelevantan cilj (kao što je vršenje moralnog pritiska na pritvorenika).¹⁵¹
- ▶ policijski službenik mora uvijek biti u stanju da dokaže da je postojala „opravdana sumnja“. Ovo pretpostavlja postojanje činjenica ili informacija koje bi zadovoljile objektivnog posmatrača da je uhapšeno lice izvršilo krivično djelo.¹⁵²

150 *Vasileva v Denmark*, presuda od 25. septembra 2003. godine, stavovi 32-43.

151 *Giorgi Nikolaishvili v Georgia*, presuda od 13. januara 2009. godine, stavovi 60.-67.

152 *Fox, Campbell and Hartley v the United Kingdom*, presuda od 30. avgusta 1990. godine, stavovi 32.-36.

- šta se može smatrati „opravdanom sumnjom“ će zavisiti od svih okolnosti. „Prema tome može postojati fina linija između onih slučajeva u kojima sumnja koja je u osnovi hapšenja nije dovoljno zasnovana na objektivnim činjenicama i slučajeva gdje jeste.“¹⁵³ Da je sumnja **iskrena** nije dovoljno za zadovoljavanje ovog standarda: sumnja mora biti „opravdana“, ali ne treba biti ništa više u ovoj fazi istrage: „činjenice koje izazivaju sumnju ne treba da budu na istom nivou kao one koje su neophodne da bi se opravdala presuda, pa čak i one za podizanje optužnice, što dolazi u sljedećoj fazi procesa krivične istrage.“¹⁵⁴
- pritvor treba prestati čim sumnja prestane biti „opravdana“.¹⁵⁵ Ovim se osigurava da *produžetak* lišavanja slobode nije proizvoljan. Iz ovoga proizilazi da činjenica što lice koje je zadržano u pritvoru na osnovu „opravdane sumnje“ nije izvedeno pred sudiju ili nije predmet krivične optužbe ne stavlja pritvor izvan obima ovog podstava dokle god je relevantni nivo sumnje postojao na početku pritvora.

Hapšenje ili pritvor lica kako bi se spriječilo vršenje (krivičnog) djela: Član 5.(1)(c)

Ova svrha se tumači restriktivno i primjenjuje se samo na pritvor kako bi se spriječilo vršenje „konkretnog i specifičnog (krivičnog) djela“,¹⁵⁶ jer bi preširoko tumačenje značilo da „svako na koga se sumnja da ima namjeru da počini krivično djelo može biti uhapšen i zadržan u pritvoru neograničeni vremenski period samo na osnovu izvršne odluke“.¹⁵⁷

■ U slučaju *Ječius protiv Litvanije*, domaći zakon dopušta pritvor sa ciljem sprečavanja vršenja krivičnih djela. Aplikant je bio zadržan u pritvoru kako bi se spriječila njegova umiješanost u tri konkretna krivična djela, „banditizam“, zločinačko udruživanje i teroriziranje lica. Mjesec dana kasnije, on je ponovo bio optužen za ubistvo, optužba koja je kasnije bila odbačena. Sud u Strasbourgu

153 *O'Hara v the United Kingdom*, presuda od 16. oktobra 2001. godine, stav 41.

154 *Murray v the United Kingdom*, presuda od 28. oktobra 1994. godine, stav 55.

155 *Stögmüller v Austria*, presuda od 10. novembra 1969. godine, stav 4; vidite *DeJong, Baljet and Van den Brink v the Netherlands*, presuda od 22. maja 1984.godina, stav 44: "da li je samo dosljedna sumnja dovoljna da opravda produženje zakonski naloženog vraćanja u pritvor je pokriveno ne samo ovim [podstavom] kao takvim, već i članom 5(3), koji čini cjelinu sa članom 5(1)(c) ... da se zahtijeva privremeno oslobođenje čim pritvor prestane da bude opravdan ..."

156 *Guzzardi v Italy*, presuda od 6. novembra 1980. godine, stav 102.

157 *Lawless v Ireland (No3) (Br. 3)*, presuda od 1. jula 1961. godine, stav 14.

je smatrao da pritvor u skladu sa podstavom može biti samo u kontekstu krivičnog postupka za navodna prethodna djela, pa tako preventivni pritvor takve prirode koji je bio primijenjen na aplikanta nije u skladu sa članom 5.¹⁵⁸

■ U slučaju *Eriksen protiv Norveške*, aplikant je razvio sklonost ka agresiji nakon pretrpljenog oštećenja mozga i tokom godina je bio zatvaran u zatvor ili u umobolnicu. Kratko vrijeme nakon isteka ovlaštenja datog od strane prvostepenog suda da koristi „mjere sigurnosti“ i da pritvori aplikanta, policija je tražila i dobila odobrenje da ga čuva u pritvoru još nekoliko dodatnih nedjelja kako bi se omogućilo dobijanje najnovijeg medicinskog izvještaja. Sud je prihvatio da ovaj period pritvora potpadne u obim oba podstava (a) i (c). Prvi naslov se primijenio jer je produženje bilo direktno povezano sa prvobitnom presudom i izricanjem „mjera sigurnosti“ zbog rizika da će aplikant vjerovatno ponoviti djelo, čak i ako je ovlaštenje za ovo isteklo. Podstav (c) je isto tako opravdao pritvor zbog ranije historije mentalne bolesti aplikanta i evidencije o napadima, što je obezbijedilo materijalne razloge za uverenje da bi on mogao izvršiti nova krivična djela ako bude pušten na slobodu.¹⁵⁹

Hapšenje ili pritvor lica kako bi se spriječilo bjekstvo osumnjičenog za krivično djelo, Član 5.(1)(c)

Policijski službenici također mogu zadržati lice kako bi ga spriječili da pobjegne nakon što je izvršio (krivično) djelo. Opasnost od bjekstva se mora razmotriti pažljivo u svakom slučaju: sve činjenice kao što su jednostavnost napuštanja jurisdikcije, mogućnost teške kazne i nepostojanje porodičnih veza će biti relevantne u procjeni vjerovatnoće i na taj način „opravdanosti“ svakog pritvora u državi.¹⁶⁰

Pritvor maloljetnih lica u cilju vaspitnog nadzora ili radi njihovog privođenja nadležnome organu: Član 5.(1)(d)

Ovi osnovi za pritvor su generirali skromnu sudsku praksu. Ovo su dvije različite svrhe, a upućivanje maloljetnih lica u pritvor „na osnovu zakonite odluke

158 *Ječius v Lithuania*, presuda od 31. jula 2000. godine, stavovi 50.-52.

159 *Eriksen v Norway*, presuda od 27. maja 1997. godine, stavovi 78.-87.

160 *Vidite Wemhoff v Germany*, presuda od 27. juna 1968. godine, stavovi 13.-15. Ali vidite i Harris, O'Boyle and Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights* (2. izdanje, 2009.), str. 147. "treća osnova člana 5.(1)(c) je suvišna zato što lice koje "bježi nakon" što je izvršilo djelo može u svakom slučaju biti uhapšeno u skladu sa prvim djelom ovog člana.

...radi njegovog privođenja nadležnom organu“ ukazuju na odobrenje domaćih proceduraprema kojima se maloljetna lica preusmjeravaju sa uobičajenih krivičnih procesa.¹⁶¹

Pritvor duševno poremećenih lica, skitnica, alkoholičara, ovisnika o drogi, itd.: Član 5.(1)(e)

Ovaj naslov opravdava lišavanje slobode kako na osnovu potrebe da se zaštiti sigurnost u zajednici, tako i za dalju dobrobit lica koja su pritvorena. Ipak određene garancije od proizvoljnog pritvaranja su implicitne. Na primjer, definisanje „skitnice“ je prvenstveno stvar domaćeg zakonodavstva, sve dok odražava generalno prihvaćeno značenje termina za potrebe Konvencije.¹⁶² Pritvor povezan sa mentalnim zdravljem se ne može smatrati opravdanim ako nije traženo mišljenje medicinskih stručnjaka, iako se u slučaju hitnosti ovakvo mišljenje može dobiti i nakon početka gubitka slobode.¹⁶³ U vezi sa policijskim djelovanjem, pritvor „alkoholičara“ i „ovisnika o drogi“ može dovesti do konkretnih razmatranja.

— U slučaju *Witold Litwa protiv Poljske*, aplikant koji se ponašao uvredljivo tokom pijanstva je bio odveden u centar za „triježnjenje“ gdje je bio zadržan šest i po sati. Iako normalno značenje riječi "alkoholičar" podrazumijeva zavisnost od alkohola, Sud pojašnjava da je termin upotrijebljen u članu 5.(1)(e) u kontekstu koji uključuje upućivanje na druge kategorije pojedinaca koji mogu biti lišeni slobode radi zaštite javnog interesa i radi njihovog vlastitog interesa, pa se tako termin „alkoholičar“ ne može ograničiti samo na lica koja su tako medicinski dijagnosticirana, već mora obuhvatiti i pritvor lica „čije ponašanje pod uticajem alkohola predstavlja opasnost za javni red i za njih same“ i gdje pritvor služi „za zaštitu javnosti ili za zaštitu njihovog vlastitog interesa, kao što je njihovo zdravlje i lična bezbjednost.“¹⁶⁴

— U slučaju *Hilda Hafsteinsdottir protiv Islanda*, aplikantkinja je bila uhapšena i držana u pritvoru preko noći šest puta na račun intoksikacije, raspravljanja i agresivnog ponašanja prema policijskim službenicima. Iako je Sud prihvatio da su boravci u pritvoru bili obuhvaćeni ovim podstavom jer je njeno ponašanje bilo pod jakim uticajem alkohola i opravdano se moglo

161 *Bouamar v Belgium*, presuda od 29. februara 1988. godine, stav 48.

162 *De Wilde, Ooms and Versyp v Belgium* ("Vagrancy cases") („Slučajevi skitnica“ presuda od 18. juna 1971. godine, stav 68.

163 Na primjer, *Herz v Germany* presuda od 12. juna 2003. godine, stavovi 43.-56.

164 *Witold Litwa v Poland*, presuda od 4. aprila 2000. godine, stavovi 60.-63.

smatrati da predstavlja prijetnju javnom redu, kvalitet domaćeg zakonodavstva se smatrao nedovoljnim da ispuni ovaj test člana 5. Domaći zakoni nisu bili dovoljno precizni u vezi sa mjerama koje policija smije preduzeti u odnosu na pritvorenike, niti je bilo precizirano maksimalno odobreno vrijeme trajanja pritvora. Iako interna policijska uputstva razrađuju detaljnije diskreciono pravo koje policijski službenici imaju u određivanju pritvora, uputstva nisu dozvoljavala pritvor u slučajevima čiste intoksikacije ako se je mogla primijeniti alternativna mjera. Ključno pitanje je bilo da li su korištenje diskrecionog prava od strane policije i trajanje pritvora time bili regulisani administrativnom praksom prije nego utvrđenim zakonskim okvirom. Kao rezultat, zakon nije bio dovoljno precizan niti dovoljno pristupačan da se izbjegne rizik proizvoljnosti, pa prema tome lišavanje slobode aplikantkinje nije bilo „zakonito“.¹⁶⁵

Ilegalna imigracija, protjerivanje i izručenje: Član 5.(1)(f)

Član 5.(1)(f) uređuje „zakonito hapšenje ili lišenje slobode lica kako bi se spriječio njegov neovlašteni ulazak u zemlju ili lica protiv koga se preduzimaju mjere sa ciljem protjerivanja ili izručenja“. Tako postoje dva „dijela“ ove odredbe. Mora se dokazati da lišenje slobode potpada ili pod prvi dio (odnosno, neovlašteni ulazak) ili pod drugi dio (protjerivanje ili izručenje), a ne samo da bi se spriječilo bjekstvo ili bilo koja druga tajna namjera.¹⁶⁶

Pitanje 4: da li je pritvorenom licu pružena potrebna proceduralna zaštita?

Preostali dio teksta člana 5. utvrđuje niz garancija kako bi se osiguralo da lice može osporiti zakonitost svog gubitka slobode, a samim tim i da se zaštititi od proizvoljnog gubitka slobode. Ključno pitanje je to što oni traže da policijski službenici preduzmu određene pozitivne mjere, uključujući opšti zahtjev za zaštitu od neopravdanog lišenja slobode, tako što se osigurava da je *produžetak* pritvora u svakom momentu opravdan.

Ključni aspekt garancije je dostupnost proceduralne zaštite kao što je pravo obavještenja o razlozima koje su vlasti iznijele i početak postupka kako bi se ispitao zakonski osnov pritvora. Kada lišenje slobode uključuje sumnju o počinjenom krivičnom dijelu ili kada se lišenje slobode opravdano smatra neophodnim kako bi se spriječilo izvršenje

165 *Hilda Hafsteinsdóttir v Iceland*, presuda od 8. juna 2004. godine, stavovi 51.-56.

166 *Bozano v France*, presuda od 18. decembra 1986. godine, stavovi 52.-60.

krivičnog djela ili bjekstvo počinioca, član dodatno garantuje pravo da lice bude izvedeno bez odlaganja pred sudiju ili drugo zakonom određeno tijelo sudske vlasti, koji mora razmotriti da li postoje razlozi koji bi prije opravdali produženje pritvora umjesto puštanja na slobodu uz kauciju; ako se odbije puštanje na slobodu do početka suđenja, pritvorenik ima pravo naknadno osporiti produženje pritvora i, u konačnici, zahtijevati suđenje u razumnom roku. Ova prava su pozitivna prava koja državni organi moraju posebno obezbijediti, bez obzira da li pritvoreno lice to traži.¹⁶⁷

Pravo na obavještenje o razlozima pritvaranja bez odlaganja: Član 5.(2)

Kada je lice stavljeno u pritvor, član 5.(2) predviđa da uhapšeno lice mora biti „odmah i na jeziku koji razumije obaviješteno o razlozima za njegovo hapšenje i o svakoj optužbi protiv njega.“ Ovo na prvi pogled izgleda kao preklapanje sa odredbom člana 6.(3)(a) koja predviđa da lice optuženo za krivično djelo mora biti „u najkraćem mogućem roku, podrobno i na jeziku koji razumije, obaviješteno o prirodi i razlozima za optužbu protiv njega“. Ali na tumačenje svake odredbe utiče njen konkretan cilj; a s obzirom da je krajnja svrha člana 5. zaštita od proizvoljnog gubitka slobode,¹⁶⁸ član 5.(2) zahtijeva da se dozvoli da bude ispitana zakonitost lišenja slobode (umjesto kao što je slučaj sa članom 6.(3)(a) koji zahtijeva da se pritvoreniku daju „dovoljne informacije koje su mu neophodne da u potpunosti razumije optužbe protiv njega sa ciljem pripreme odgovarajuće odbrane“).¹⁶⁹

- važno je da se shvati da riječi koje koriste autori dokumenta imaju značenje koje ne zavisi od domaćeg zakona: termin „hapšenje“ se odnosi na sva lišenja slobode a ne samo na lica osumnjičena za vršenje krivičnog djela.¹⁷⁰
- davanje informacija mora se ocijeniti nezavisno od korisnosti tih informacija: drugim riječima, sama činjenica da informacija u praksi nije dovoljna da omogući aplikantu da podnese žalbu, ne znači da zahtjevi iz stava 2 nisu zadovoljeni.¹⁷¹

167 *Aquilina v Malta*, presuda od 29. aprila 1999. godine, stav 47.

168 *K.-F.v Germany*, presuda od 27. novembra 1997. godine, stav 63; i *Erkalo v the Netherlands*, presuda od 2. septembra 1998. godine, stav 56.

169 *Mattoccia v Italy*, presuda od 25. jula 2000. godine, stav 60.

170 *X v the United Kingdom*, presuda od 5. novembra 1981. godine, stav 66.

171 *Čonka and Others v Belgium*, presuda od 5. februara 2002. godine, stavovi 50.-52.

Sadržaj, način i vrijeme obavještanja su važni. Zakonski osnov za pritvor, zajedno sa osnovnim činjenicama od značaja za zakonitost odluke moraju biti dati na „jednostavnom jeziku koji nije stručan“ koji pojedinac može da razumije.¹⁷² Ovi zahtjevi se ne mogu zanemariti samo zato što se smatra da pojedinac nije u stanju ili da je nepodesan da primi informacije, a u tom slučaju, pojedinosti se moraju dati njegovom predstavniku, kao što je njegov advokat ili staratelj.¹⁷³

- u vezi sa lišavanjem slobode na osnovu sumnje o umiješanosti u krivično djelo, pojedincu se mora dati više od same indikacije o zakonskom osnovu za njegov boravak u pritvoru,¹⁷⁴ iako stav 2. ne podrazumijeva nikakvu obavezu da se pojedinac obavijesti o osnovama sumnje.¹⁷⁵

Iako se informacije moraju dostaviti odmah, „policijski službenik koji vrši hapšenje ne mora dati cijelu informaciju u samom trenutku hapšenja“.¹⁷⁶ Diskusije o sudskoj praksi Suda u Strasbourgu ukazuju na situacije do kojih može doći:

■ U slučaju *Delcourt protiv Belgije*, hapšenje osobe čiji je maternji jezik francuski na osnovu naloga na flamanskom nije se smatralo kršenjem ovog uvjeta zato što je kasniji razgovor vođen na francuskom jeziku a moglo se pretpostaviti da je razlog hapšenja poznat aplikantu.¹⁷⁷

■ U slučaju *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, sljedeći instrukcije date vojnim policajcima, pritvorenci nisu bili informisani o osnovama lišenja slobode već su samo bili obaviješteni da se drže u pritvoru u skladu sa odredbama zakona za hitne slučajeve. To nije bilo dovoljno da ispuni zahtjeve člana 5.¹⁷⁸

■ Nasuprot tome, u slučaju *Fox, Campbell i Hartley*, pritvorenicima su bile date najminimalnije informacije koje su se odnosile na zakonski osnov njihovog pritvaranja, ali su oni u roku od nekoliko sati bili ispitivani dugo vremena o njihovoj eventualnoj povezanosti

172 *Fox, Campbell and Hartley v the United Kingdom*, presuda od 30. avgusta 1990. godine, stav 40.

173 *X v the United Kingdom*, Izvještaj Komisije od 16. jula 1980. godine, stavovi 102.-108.

174 *Murray v the United Kingdom*, presuda od 28. oktobra 1994. godine, stav 76.

175 *McVeigh, O'Neill and Evans*, Izvještaj Komisije, 18. mart 1981. godine, DR25, str. 15.

176 *Fox, Campbell and Hartley v the United Kingdom*, presuda od 30. avgusta 1990. godine.

177 *Vidite Egmez v Cyprus*, presuda od 21. decembra 2000. godine, stav 85 (pritvaranje lica čiji je maternji jezik turski koji je razumio i grčki, pod sumnjom trgovine drogom od strane službenih lica kojima je maternji jezik grčki, koji je bio uhapšen na djelu, izričito je bio obaviješten o sumnjama protiv njega u barem dvije prilike dok je bio u bolnici, kao i od strane policijskog službenika koji su ga ispitivali, od kojih je jedan govorio turski: nema kršenja člana).

178 *Ireland v the United Kingdom*, presuda od 18. januara 1978. godine, stav 198.

sa zabranjenim terorističkim organizacijama. Sud je utvrdio da je u datim okolnostima razlog pritvaranja bio dat na znanje aplikantima u okviru „hitnosti“.¹⁷⁹

■ U slučaju *Dikme protiv Turske*, Sud je smatrao da je prijetnja upućena aplikantu na početku njegovog ispitivanja u datim okolnostima bila dovoljna da zadovolji član 5.(2) zato što je sadržala „relativno preciznu indikaciju“ sumnje o kriminalnoj aktivnosti.¹⁸⁰

Pravo osumnjičenog da bude izveden pred sudiju „bez odlaganja“: Član 5.(3)

Zahtjev da lice koje je pritvoreno bude izvedeno pred sudiju „bez odlaganja“¹⁸¹ ima dvije svrhe. Prvo, ovo se smatra neophodnim kako bi se ocijenila zakonitost pritvora i donijela odluka da li lice treba biti zadržano u pritvoru dok čeka odluku da li je krivo ili nevino.¹⁸² Drugo, brzo pojavljivanje u sudu također pomaže u zaštiti od izolacionog pritvora i, generalnije, pomaže da se spriječi zlostavljanje tokom policijskog pritvora. Kao što je već diskutovano, interes člana 5. za slobodu i sigurnost lica koncentriše se na pitanje da li je gubitak slobode zakonit i da li nastavlja da bude zakonit, te se na ovaj način nastoji zaštititi pojedince od proizvoljnog lišavanja slobode. Pitanja koja se odnose na ličnu sigurnost i dobrobit pritvorenika su više stvar člana 3. koji zabranjuje mučenje, nečovječno i ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, i na kraju člana 2. koji zahtijeva poštovanje prava na život. Međutim, prema priznanju Suda, postoji tijesna veza između svrhe svake od ovih tri garancije:

” „Brza sudska intervencija može dovesti do otkrivanja i sprečavanja mjera koje ugrožavaju život ili do ozbiljnog zlostavljanja koje krši osnovne garancije sadržane u članovima 2. i 3. Konvencije. ... Ono što je u pitanju je zaštita fizičke slobode pojedinaca, kao i njihova lična sigurnost u kontekstu koji, u odsustvu zaštite, može rezultirati

179 *Fox, Campbell and Hartley v the United Kingdom*, presuda od 30. avgusta 1990. godine, stav 40.

180 *Dikme v Turkey*, presuda od 11. jula 2000. godine, stavovi 55.-57. („Vi pripadate *Devrimci Sol* [ilegalna organizacija] i ako nam ne date informacije koje su nam potrebne, napustićete ovu prostoriju sa nogama naprijed!“).

181 Tumačenje garancije nije bilo bez teškoća jer dok tekst člana 5., stava 3., na engleskom jeziku koristi termin „promptly“ (brzo), u tekstu na francuskom jeziku upotrebljen je termin „aussitôt“ što u bukvalnom prevodu znači „odmah“.

182 *Brogan and Others v the United Kingdom*, presuda od 29. novembra 1988. godine, stav 58.

subverzijom vladavine prava i stavljanjem pritvorenika izvan domašaja najosnovnijih oblika pravne zaštite.“¹⁸³

Ispunjavanje prava ne može biti zavisno od specifičnih zahtjeva osumnjičene osobe već mora biti preneseno po automatizmu.¹⁸⁴

Iako mnogi pravni sistemi garantuju da će pritvorenik biti izveden pred sudiju, propisano vrijeme za izvođenje osumnjičenog pritvorenika pred sudiju može biti različito u različitim pravnim sistemima. Sudska praksa Suda ukazuje da se pojavljivanje pred sudijom mora desiti u roku od četiri dana (osim u potpuno izuzetnim slučajevima, period duži od 96 sati prije nego se pritvorenik oslobodi ili izvede ispred sudskog službenika može se smatrati opravdanim, na primjer, na osnovu zdravstvenog stanja pritvorenika ili geografskih aspekata). Međutim, s obzirom da je cilj zahtjeva da obezbijedi efikasnu sudsku kontrolu protiv proizvoljnog lišavanja slobode, u određenim slučajevima kao posljedica može postojati obaveza da se obezbijedi pojavljivanje pritvorenika pred sudijom u periodu kraćem od 96 sati.

■ U slučaju *Ipek i ostali protiv Turske*, bila su uhapšena maloljetna lica kao dio istrage o terorističkim aktima, a oni su bili držani u pritvoru dva dana pre nego što će biti ispitivani. Nije bila ponuđena pomoć advokata zato što djelo potpada pod jurisdikciju sudova državne bezbjednosti. Tri dana i devet sati nakon hapšenja oni su bili izvedeni pred sudiju. Naglašavajući da vlasti ne uživaju neograničena prava u skladu sa članom 5. da hapse osumnjičene za ispitivanje bez efikasne kontrole domaćih sudova, godina starosti osumnjičenih, odlaganja ispitivanja i odsustva pravne pomoći su podržali zaključak da aplikant nije bio izveden „brzo“ pred sudiju.¹⁸⁵

Kašnjenja do kojih dolazi u slučajevima u kojim policijski službenici odbiju pristup pritvorenika sudu, na primjer kako bi reagovali na prijetnju od terorizma, vjerovatno neće biti prihvatljiva.

■ U slučaju *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, nije se uključio nijedan predstavnik sudske vlasti, a kamoli da se to desi „brzo“: u ovom slučaju, domaći zakon dozvoljavao pritvor do sedam dana kako bi se omogućila istraga povezanosti sa terorističkim aktivnostima. Tek na kraju tog perioda pritvorenik bi imao pravo da bude izveden pred sudiju ili da bude oslobođen. Ovo se smatralo kršenjem člana 5.(3).¹⁸⁶

183 *Kurt v Turkey*, presuda od 25. maja 1998. godine, stav 123.

184 *Aquilina v Malta*, presuda od 29. aprila 1999. godine, stav 49.

185 *Ipek and Others v Turkey*, presuda od 3. februara 2009. godine, stav 34.

186 *Ireland v the United Kingdom*, presuda od 18. januara 1978. godine, stav 199.

Zaključak

Najnametljivije miješanje u individualne slobode najvjerojatnije je lišavanje slobode. Da lišavanje slobode može biti neophodno kako bi se pomoglo istrazi krivičnih djela ili zaštititi javnosti i samog pojedinca je očigledno samo po sebi, ali legitimni interesi države ne mogu biti korišteni za opravdanje nespутane policijske moći. Garancije protiv upotrebe samovoljnog lišavanja slobode su sadržane u članu 5., i iako sudska praksa generisana ovom odredbom djelimično odražava razne sisteme krivičnog prava koji se sreću na cijelom kontinentu, osnovna načela ove sudske prakse pokazuju dosljednost u naglašavanju potrebe da se obezbijedi da gubitak slobode u svakom slučaju bude zakonit, da se nastoji da se dostigne dozvoljeni kraj, te da ne bude duži nego što je to neophodno. Lišavanje slobode treba primjenjivati samo kada je opravdano okolnostima, a pritvor koji je prestao biti opravdan mora završiti puštanjem lica na slobodu. Ova zabrinutost da se minimizira rizik od neopravdanog i produženog lišavanja slobode dopunjava zaštitu datu drugim garancijama, najprimjetnije u članu 3. u odnosu na rizik od zlostavljanja tokom pritvora. Rizik od zlostavljanja i rizik od neopravdanog lišavanja slobode su od posebnog značenja za lica koja su pritvorena pod sumnjom da su izvršila krivično djelo. Kao rezultat, ovo izaziva zabrinutost koja utiče na istragu policijskih službenika o izvršenim krivičnim djelima, te se sada pažnja logično usmjerava na to pitanje.

Poglavlje 4

Istraga krivičnih djela i osiguranje integriteta krivičnog postupka

Uvod

Policijski službenici imaju ključnu ulogu u istrazi navoda o kriminalnom ponašanju. Bez obzira da li oni to čine pod generalnim nadzorom ili prema specifičnim smjernicama tužioca ili sudije ili po vlastitoj procjeni, uključenost policijskih službenika u početnim fazama krivičnih postupaka će vjerovatno biti značajna. U tom cilju, domaći zakoni će prenijeti značajna ovlaštenja na policijske službenike da ispituju osumnjičene i svjedoke, da vrše pretrase, nadzor, te generalno da obezbijede dokaze. Veliki dio ovih ovlaštenja mogu postati veoma nametljivi, naročito pravo da se zadrži osumnjičeni i da se traže stvarni dokazi. Međutim, u određenim okolnostima policija ima posebnu odgovornost da interveniše kako bi zaštitila prava drugih, a neuspjeh da preduzme odgovarajuće akcije može zaista predstavljati kršenje Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava.

Veći dio ovog poglavlja nastoji analizirati ključna razmatranja policijskih službenika u obezbjeđivanju integriteta krivičnog postupka dok istražuju navode o kriminalu. Pa tako, istraga može pokrenuti mnoga pitanja sadržana u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava. Najočiglednije, lišavanje slobode lica opravdano osumnjičenog za vršenje krivičnog djela pokreće pitanje usaglašenosti pritvora sa članom 5. (što je razmatrano u poglavlju 3). Međutim, također su važne i druge garancije sadržane u Konvenciji. Član 8. će posebno biti korišten uvijek kada se vrši pretres ili nadzor zato što to obuhvata miješanje u poštovanje privatnog života, doma i prepiske. Ispitivanje osumnjičenih koje obuhvata i zlostavljanje ili prijetnju zlostavljanjem također može pokrenuti pitanja sadržana u članu 3. (što je razmotreno u poglavlju 2). Ali ovi aspekti policijske istražne prakse također imaju i drugu dimenziju, s obzirom da se dešavaju u okviru konteksta krivičnog postupka i mogu imati značajan uticaj na pravičnost krivičnog postupka iz člana 6.

Pozitivne obaveze koje proističu iz Konvencije u istrazi navoda o kriminalnoj aktivnosti radi zaštite prava pojedinaca

Kao što je navedeno u prethodnim poglavljima, u određenim okolnostima policijski službenici imaju pozitivnu obavezu da istraže ponašanje koje može predstavljati krivično djelo. Ovo je jedan od aspekata odgovornosti da se zaštite pojedinci od ponašanja koje može predstavljati zlostavljanje u svim slučajevima kada policijski službenici imaju saznanje o zlostavljanju (ili treba da imaju takvo saznanje).¹⁸⁷ Slična odgovornost proizilazi iz člana 2. o zaštiti života pojedinaca od utvrđenih prijetnji, pri čemu se mogu preduzeti razumni koraci, a također i iz člana 8. prema kome je neophodno obezbijediti poštovanje privatnog i porodičnog života. Dužnost obezbjeđenja brige i zaštite pravitvorenih lica se tako proširuje na preuzimanje koraka na zaštiti pojedinaca od prijetnji nasiljem od strane drugih zatvorenika,¹⁸⁸ ali još važnije, također se odnosi i na preuzimanje razumnih koraka za zaštitu ranjivih lica od rizika od zlostavljanja u situacijama kao što je ona kada se sumnja na porodično nasilje.

■ U slučaju *Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, aplikant je tvrdio da policija nije preduzela zadovoljavajuće mjere da obezbijedi zaštitu od prijetnji nasiljem od strane nestabilnog nastavnika kod koga se razvila nezdrava privlačnost prema učeniku. O posebnim činjenicama slučaja (što uključuje nastavnikovo pucanje u dječaka i njegovog oca, pri čemu je otac ubijen), Sud je na kraju zaključio da se ne može pretpostaviti da je policija znala za bilo kakav stvaran i neposredan rizik po život preminulog. Također, ona nije mogla opravdano pretpostaviti da bi eventualna akcija preduzeta od strane policije neutralizirala takav rizik. Prema tome, u datim okolnostima nije utvrđeno nikakvo kršenje Konvencije. Međutim Sud je potvrdio da član 2. nameće pozitivnu obavezu državama da reaguju efikasno na situacije za koje su vlasti znale (ili su u datom trenutku trebale znati) „da postoji stvarna i neposredna opasnost po život identifikovane osobe ili pojedinaca od

187 *PF and EF v the United Kingdom (PF i EF protiv Ujedinjenog Kraljevstva)*, odluka od 23. novembra 2010. godine (unaprijed planirani sektaški protest u trajanju od dva mjeseca čiji je cilj bio da zastraši mlade učenike i njihove roditelje: minimalni nivo okrutnosti potrebne da potpadne pod obim člana 3. je postignut, čime se aktivirala pozitivna obaveza policije da preduzme preventivne mjere; ali prilikom odlučivanja da li su preduzeti pozitivni koraci, potreban je određeni stepen diskrecije: u ovom slučaju, imajući u vidu teškoće sa kojima se suočava policija u Sjevernoj Irskoj radi napetih sukoba među zajednicama, aplikanti nisu uspjeli da dokažu da je policija podbacila da uradi sve ono što bi se opravdano od nje očekivalo: nedopustivo).

188 Vidite *Pantea v Romania (Pantea protiv Rumunije)*, presuda od 3 juna 2003. godine, stavovi 177.-196.

krivičnog djela treće strane”, gdje može biti utvrđeno da „oni nisu preduzeli mjere u okviru svojih nadležnosti kojima bi se, kao rezultat razumnog prosuđivanja, moglo očekivati da se izbjegne taj rizik“.¹⁸⁹

■ U slučaju *Opuz protiv Turske*, vlasti su bile svjesne incidenata sa ozbiljnim nasiljem i prijetnjama koje je suprug aplikantkinje upućivao njoj i njenoj majci, ali vlasti su smatrale da je incident „porodična stvar“ i samo jedan incident je rezultirao uspješnim krivičnim postupkom prije nego je njen suprug ubio majku aplikantkinje. Uporni zahtjevi žene za zaštitom su bili ignorisani. Sud je presudio da je postojalo kršenje člana 2. zato što smrtonosni napad ne samo što je bio moguć već se je mogao i predvidjeti u svjetlu istorije nasilja. Reakcija vlasti da zaštiti aplikantkinju je bila očigledno neadekvatna. Ključno je i to što su okolnosti otkrile i kršenje člana 14. u vezi sa članovima 2. i 3. u svjetlu međunarodnih pravnih standarda koji podržavaju načelo da propust (čak i nenamjeran) da se zaštiti žena od porodičnog nasilja krši pravo žene na jednaku zaštitu pred zakonom. Pasivnost koju su pokazale vlasti u Turskoj je stvorila klimu koja pogoduje porodičnom nasilju, rodnom nasilju, što je u posljedici predstavljalo oblik diskriminacije protiv žena.¹⁹⁰

U posljednje vrijeme se dužnost da se interveniše proširila. Mnoge evropske države kao države porijekla, tranzitne države ili određene države su sada pogođene trgovinom, uglavnom žena i maloljetnih lica. Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima koja je stupila na snagu 2008. godine ima za cilj da spriječi trgovinu ljudima, da obezbijedi zaštitu žrtvama trgovine ljudima i da krivično goni izvršioce trgovine. Odgovornosti država prati nezavisna Grupa eksperata Vijeća Evrope za borbu protiv trgovine ljudima (GRETA) sa Komitetom strana (koji čine predstavnici država), koji ima ovlaštenja da usvaja preporuke državama o mjerama koje treba preduzeti kako bi se implementirali zaključci GRETA-e. Kada se žrtve trgovine ljudima drže u ropstvu ili su prinuđene na rad u okviru tumačenja člana 4. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava, mora postojati efikasan odgovor agencija krivičnog pravosuđa, uključujući i policiju. Ovo je primjer pozitivne obaveze koja proizilazi iz potrebe da se osigura da prava budu „praktična i efikasna“.

189 *Osman v the United Kingdom*, presuda od 28. oktobra 1998. godine, stavovi 116., 199.-121.

190 *Opuz v Turkey*, presuda od 9. juna 2009. godine, stavovi 184.-202.

— U slučaju *Rantsev protiv Kipra i Rusije*, Sud je naglasio da pozitivna obaveza sprečavanja i zaštite može nastati (u kontekstu prekogranične trgovine ljudima) u državi porijekla i u odredišnoj državi (i potencijalno i u bilo kojoj tranzitnoj državi). U ovom slučaju mlada žena iz Rusije je umrla u nerazjašnjenim okolnostima nakon što je pala kroz prozor stambenog bloka na Kipru gdje je otišla da radi sa vizom za umjetnike. Smrt je nastupila jedan sat nakon što je policija zatražila od menadžera kabarea u kome je ona radila tri dana prije bjekstva da dođe da je preuzme iz policijske stanice. Istraga je utvrdila da je ona umrla u pokušaju da pobjegne iz stana u okolnostima koje liče na nesrećni slučaj, ali da nema nikakvih dokaza koji ukazuju na krivičnu odgovornost za smrt. U okolnostima kada postoje izvještaji koji ukazuju na učestalost trgovine ljudima na Kipru sa ciljem komercijalne seksualne eksploatacije i na ulogu kabaretske „industrije“ i „umjetničkih“ viza koji olakšavaju ovu trgovinu, otac žene je uspješno tvrdio da kiparska policija nije uspjela zaštititi njegovu kćerku od trgovine ljudima i da kazni one koji su bili odgovorni za njenu smrt, a također i da ruske vlasti nisu uspjele istražiti trgovinu njegove kćerke i da preduzmu korake da je zaštite od rizika trgovine.¹⁹¹

Sprečavanje istrage krivičnih djela – praćenje i pribavljanje dokaza kroz pretrese, itd.: Član 8., Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava

Odluka da se izvrši pretres lica ili prostorija ili da se počne sa praćenjem, tako što će se presretati prepiska ili elektronska pošta ili će se postaviti elektronski uređaji za prisluškivanje u kući ili automobilu, dovodi do miješanja u pravo na poštovanje privatnog ili porodičnog života, doma ili prepiske u smislu člana 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava. Njegov tekst glasi:

1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.
2. Javna vlast se neće miješati u ostvarivanje ovog prava osim ako to nije u skladu sa zakonom i ako je to u demokratskom društvu nužno radi interesa državne bezbjednosti, javnog reda i mira ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

191 *Rantsev v Cyprus and Russia*, presuda od 7. januara 2010. godine, članovi 272.-309.

„Privatan život“ je „širok termin koji nije podložan iscrpnoj definiciji“: on obuhvata takve stvari kao što je prisluškivanje telefona i elektronski nadzor, davanje slika medijima od strane policije, zadržavanje podataka od strane policije i prisilni ljekarski pregled. Širok spektar smještaja može predstavljati „dom“ za potrebe člana 8., i u stvari „dom“ se može proširiti izvan granica domaće sfere na poslovne prostorije (pa tako pretres kancelarija i prostorija kompanije također spada u opseg člana 8.).¹⁹²

■ Slučaj *Niemietz protiv Njemačke* se odnosio na pretres advokatske kancelarije po odobrenju suda. Prilikom odlučivanja da u određenim okolnostima poslovne prostorije mogu da potpadnu u okvir „doma“, Sud je napomenuo da bi bilo teško da se napravi precizna razlika između kancelarije i doma „jer se aktivnosti koje se odnose na profesiju ili posao mogu voditi i iz privatne rezidencije, a aktivnosti koje se ne odnose na posao se mogu obavljati u kancelariji ili komercijalnim prostorijama“.¹⁹³

Sticanje, zadržavanje, korištenje ili objelodanjivanje ličnih informacija od strane policije predstavlja miješanje prema članu 8.¹⁹⁴ Poštovanje „doma“ može otvoriti pitanja kao što su fizički upad u dom da bi se izvršio pretres i mogući nefizički upad preko prisluškivanja telefona.¹⁹⁵ „Prepiska“ je očigledno tijesno povezana sa „privatnim životom“ i sa „porodičnim životom“ i dovoljno je široka da obuhvati većinu sredstava komunikacije. Tako se niz tehnika koje se koriste u sprečavanju ili istragama kriminala kao što su presretanje komunikacije,¹⁹⁶ upotreba elektronskih uređaja za prisluškivanje,¹⁹⁷ nadzor elektronske pošte¹⁹⁸ i korištenje GPS uređaja za praćenje,¹⁹⁹ povezuje sa miješanjem u prava prema članu 8., čak i ako

192 *Stés Colas Est and Others v France*, presuda od 16. aprila 2002. godine, stavovi 40.-50.

193 *Niemietz v Germany*, presuda od 16. decembra 1992. godine, stavovi 30.-31.

194 *Rotaru v Romania*, presuda od 4. maja 2000. godine.

195 *Klass v Germany*, presuda od 6. septembra 1978. godine, stav 41 (predmet pokrenut ali nije riješen).

196 *Malone v the United Kingdom*, presuda od 2. avgusta 1984. godine, stav 64 (telefonsko prisluškivanje)

197 Na primjer, *Khan v the United Kingdom*, presuda od 12. maja 2000. godine, stav 25 (dokazi dobijeni snimanjem razgovora); *PG and JH v the United Kingdom*, presuda od 25. septembra 2001. godine, stavovi 37. i 42. (vizuelan nadzor, tajni uređaji za prisluškivanje i pribavljanje detalja o telefonskim razgovorima).

198 *Copland v the United Kingdom*, presuda od 3. aprila 2007. godine, stavovi 41.-42.

199 *Uzun v Germany*, presuda od 2. septembra 2010. godine, stavovi 49.-53. (nadzor preko GPS uređaja za praćenje).

dobijeni podaci nisu nikada kasnije iskorišteni.²⁰⁰ Međutim, u vezi sa prikupljanjem obavještajnih podataka pomoću vizuelnog praćenja na javnim mjestima, član 8. se samo primjenjuje ako aktivnosti države prekoračuju obično posmatranje i primjenjuju aktivno praćenje lica.²⁰¹ Pretresi lica, uključujući i intimne pretrese, mogu spadati u opseg člana 8. kada je tu uključen određen stepen prinude jer dobrovoljno prihvatanje pretresa (na primjer, na aerodromu) neće predstavljati „miješanje“.²⁰² Uzimanje i zadržavanje otisaka prstiju i DNK uzoraka bez saglasnosti će predstavljati miješanje u odnosu na privatni život zato što otisci prsta sadrže jedinstvene informacije o pojedincu i njihovo zadržavanje se ne može smatrati neutralnim ili nebitnim, dok uzorci ćelija sadrže značajnu količinu ličnih informacija, a DNK profili obezbjeđuju sredstva za identifikaciju genetske veze i omogućavaju donošenje zaključaka u vezi sa etničkim porijeklom.²⁰³

Utvrđivanje da li je miješanje u prava prema članu 8. opravdano

Miješanje u prava iz člana 8. mora biti u saglasnosti sa nizom uvjeta ako treba da se opravda prema Konvenciji za zaštitu ljudskih prava. Ovi uvjeti su: (i) miješanje mora imati legitiman cilj; (ii) ono mora biti u skladu sa zakonom; i (iii) ono mora biti neophodno u demokratskom društvu. Ako država ne može da zadovolji neki od ovih uvjeta, doći će se do zaključka o *kršenju* garancije.

Opravdanja koja daje država u vezi mjera za nadzor neminovno će uključiti jedan od propisanih razloga iz teksta člana 8. kao što je nacionalna bezbjednost, javna bezbjednost ili sprečavanje nereda ili kriminala. U principu država neće imati problema da ispuni ovaj uvjet. Prema tome, prvo bitno pitanje prilikom analize da li je miješanje opravdano će biti da se utvrdi da li je miješanje „u skladu sa zakonom“.

200 *Kopp v Switzerland*, presuda od 25. marta 1998. godine, stavovi 51.-53.

201 *Peck v the United Kingdom*, presuda od 28. januara 2003. godine, stavovi 57.-63.

202 *Gillan and Quinton v the United Kingdom*, presuda od 12. januara 2010. godine, stavovi 61.-66. (aplikacija u vezi sa ovlaštenjima za pretres prema Zakonu o terorizmu 2000, str. 44.-47.: koji dozvoljava da pojedinci budu zaustavljeni bilo gdje i u bilo koje vrijeme bez najave ili izbora da se slože pri čemu se pretres ne može uporediti da pretresima putnika na aerodromima ili posjetioca u javnim zgradama jer je tu uključena saglasnost na pretres time što se bira prevozno sredstvo ili posjeta).

203 *S i Harper v the United Kingdom*, presuda od 4. decembra 2008. godine, stavovi 68.-86.

„U skladu sa zakonom“

Najočiglednije, neovlašteno presretanje komunikacija, koje se dešava bez zakonskog osnova, predstavlja kršenje člana 8.²⁰⁴ Međutim, postoji očekivanje da će domaći zakoni također obezbijediti dovoljno pravnih propisa za zaštitu protiv samovoljnog miješanja: odnosno, zakon mora također ispuniti test pristupnosti i predvidljivosti.²⁰⁵ Ovlaštenja za pretres i zapljenu, te podložnost pojedinaca nadzoru, moraju imati jasnu osnovu u domaćem zakonu. Administrativna praksa, čak i kada se poštuje, nije dovoljna.²⁰⁶ To je neophodno kako bi se osiguralo da opseg i način primjene bilo kog diskrecionog prava budu adekvatno jasni. Opća ovlaštenja da se preduzmu koraci koji su neophodni za istragu krivičnih djela nisu dovoljna osnova za konkretne mjere, kao što je presretanje komunikacija.²⁰⁷ Neophodno je da zakon sadrži odredbe koje se odnose na tačne okolnosti u kojima se mogu presretati komunikacije, u koje svrhe se može koristiti snimljeni razgovori i koliko dugo se mogu zadržati.²⁰⁸ Također, on služi i da obezbijedi da osobe budu u položaju da predvide, sa određenim stepenom tačnosti, okolnosti u kojima mogu biti podložni ostvarivanju tih ovlaštenja.²⁰⁹

■ U slučaju *Malone protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da opseg i način na koji se ovlaštenja da se presreta komunikacija mogu ispuniti nisu propisani sa dovoljnom sigurnošću, te ponavlja da se izraz „u skladu sa zakonom“ ne odnosi samo na postojanje domaćeg zakona već i na njegov kvalitet, koji treba da bude kompatibilan sa pojmom vladavine prava. Prema tome, domaći zakon mora sa dovoljnom jasnoćom utvrditi opseg diskrecionih ovlaštenja koja su prenesena i način na koji se ona mogu ostvarivati.²¹⁰

■ U slučaju *Perry protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, tajno snimanje aplikanta prilikom njegovog dolaska u policijsku stanicu nije bilo „u skladu sa zakonom“ jer policija nije poštovala procedure utvrđene u etičkom kodeksu,

204 *MM v the Netherlands*, presuda od 8. aprila 2003. godine, stavovi 44.-46. (snimanje telefonskih razgovora od strane jedne strane uz pomoć policije ali u odsustvu preliminarne sudske istrage i naloga istražnog sudije kao što zahtijeva zakon: kršenje Konvencije).

205 Vidite str. 17 gore.

206 *Malone v the United Kingdom*, presuda od 2. avgusta 1984. godine, stav 79.

207 *Kruslin v France*, presuda od 24. aprila 1990. godine, stav 17.

208 Ibid. u stavu 34.

209 *Kahn v the United Kingdom*, presuda od 12. maja 2000. godine, stav 26.

210 *Malone v the United Kingdom*, presuda od 2. avgusta 1984. godine, stavovi 67.-68.

Sud, napominjući da iako normalna upotreba sigurnosnih kamera u prostorijama kao što su policijske stanice gdje one služe legitimnim i predvidljivim ciljevima samo po sebi ne pokreće pitanja iz člana 8., situacija je različita kada njihova upotreba nadilazi normalnu ili očekivanu upotrebu sigurnosnih kamera: kao kada policijski službenici nastoje da dobiju jasnu sliku osobe kako bi je pokazali svjedoku i kada ne postoje očekivanja da je osumnjičeni snimljen radi identifikacije.²¹¹

— U slučaju *Gillan i Quinton protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, policija je pretresla dvije osobe koje su pokušale prisustvovati protestu protiv sajma oružja. Statut dozvoljava da stariji policijski službenici ovlaste uniformisane policajce, ako to smatraju „svrsishodnim za sprečavanje terorističkih akata“, da zaustavljaju i pretresaju ljude i vozila, čak i ako ne postoji neka opravdana sumnja da su ti ljudi uradili nešto pogrešno. Sud je lako utvrdio da je upotreba prinude da se zahtijeva od ljudi da se podvrgnu detaljnom pretresu predstavlja jasno miješanje u pravo poštovanja privatnog života. Prilikom donošenja svoje odluke, Sud je smatrao da element poniženja i neprijatnosti koji leži u javnoj prirodi pretresa, može, u određenim slučajevima, imati potencijal da poveća težinu miješanja. Iako primjena ovlaštenja za zaustavljanje i pretres ima osnovu u statutu kombinovanom sa Etičkim kodeksom, utvrđeno je da kvalitet odredbi ne nudi adekvatnu zaštitu od samovoljnog miješanja i nije u redu po dva osnova. Prvo, ovlaštenje koje imaju policijski službenici da zaustave i pretresaju ako smatraju da je to „svrsishodno“ umjesto „neophodno“ da bi se spriječio teroristički akt znači da ne postoji zahtjev za ocjenom proporcionalnosti ovlaštenja i različita sredstva dizajnirani da kontrolišu ili revidiraju ovlaštenje su bila ili neadekvatna ili nikada nisu bili primijenjena u praksi. Drugo, ovlaštenja pojedinih policijskih službenika su imala veoma širok opseg i nisu zahtijevala pokazivanje opravdane sumnje. Umjesto toga, ovlaštenje je moglo da se primijeni samo na osnovu „nagovještaja“ ili „profesionalne intuicije“, pri čemu je jedini uvjet bio da je cilj pretresa da se traže predmeti koji bi se mogli iskoristiti u vezi sa terorizmom, što predstavlja široku kategoriju koja pokriva brojne proizvode koje se obično sreću na ulici. Zaključak je bio da se takav širok okvir ovlaštenja može zloupotrijebiti, ne samo protiv demonstranata (protestanata) i učesnika na protestima, već i protiv (kao što pokazuje statistika) etničkih manjina. Oni su na taj način bili nedovoljno ograničeni i nisu bili predmet odgovarajuće zakonske zaštite protiv zloupotrebe da bi se zadovoljio test „u skladu sa zakonom“.²¹²

211 *Perry v the United Kingdom*, presuda od 17. jula 2003. godine, stavovi 44.-49.

212 *Gillan and Quinton v the United Kingdom*, presuda od 12. januara 2010. godine, stavovi 76.-87.

Zadržavanje informacija koje se odnose na lica od strane policije mora imati osnovu u domaćem zakonu. Karakteristika mnogih totalitarnih režima u centralnoj i istočnoj Evropi je bilo to što su podvrgli veliki broj ljudi nadzoru i snimili ogroman broj privatnih informacija, često iz čisto političkih razloga.

■ U slučaju *Rotaru protiv Rumunije*, aplikant je imao dosije koji je kreirala rumunska obavještajna služba koji je sadržavao veliki broj informacija o njemu. Sud je smatrao da „s obzirom da u praksi implementacija mjera tajnog nadzora komunikacija nije podložna kontroli ..., bilo bi suprotno vladavini prava da legalno diskreciono pravo dodijeljeno izvršnim organima bude izraženo kao neograničena vlast. Prema tome, zakon mora da ukaže na opseg svakog takvog diskrecionog prava... dovoljno jasno, imajući u vidu legitiman cilj predmetne mjere, kako bi dao pojedincima odgovarajuću zaštitu od samovoljnog miješanja.“²¹³

„Neophodno u demokratskom društvu“

Drugo pitanje će biti da se utvrdi da li su nadzor, prikupljanje podataka ili presretanje komunikacija „potrebni u demokratskom društvu“. Tokom istrage ili drugih poslova, policija može primjenjivati ovlaštenja u skladu sa domaćim zakonima kako bi dobila otiske prstiju i druge lične informacije koje se tiču pojedinaca. Informacije ove vrste spadaju u opseg zaštite utvrđene članom 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i prema tome njihovo sticanje, zadržavanje i upotreba podliježu tom članu. Prema tome, zakoni koji se odnose na ova pitanja ne smiju ići dalje od „neophodno u demokratskom društvu“.

Sa tačke gledišta policije, važno je da se obezbijedi da postoje adekvatne mjere kojima se obezbjeđuje usaglašenost sa domaćim zakonom i sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava. Na primjer, ako domaći zakon dozvoljava primjenu policijskih ovlaštenja u velikom spektru scenarija, policijski službenik odgovoran za njihovu primjenu treba osigurati da oni koriste ova ovlaštenja samo kada postoji jasno iskazana potreba, i to za pravilne ciljeve. Ovo će pomoći da se smanji vjerovatnoća uspješnih pravnih postupaka, bilo pred domaćim sudovima ili u Strasbourgu.

Da ponovimo, dovoljnost domaćih garancija za zaštitu od svojevoljne primjene ovlaštenja je važna, jer neophodnost od miješanja

213 *Rotaru v Romania*, presuda od 4. maja 2000. godine, stav 55.

najbolje mogu utvrditi domaće vlasti, a Sud će se fokusirati na to da li su postojale „odgovarajuće i efikasne garancije protiv zloupotrebe“ u svakom od slučajeva.²¹⁴ Potrebno je također da se vodi pisana evidencija o donesenim odlukama, zajedno sa osnovom po kome su one donesene, kako bi se olakšala odgovornost i transparentnost.

Ocjena postojanja i efikasnosti zaštitnih mjera kojima se zabranjuje zloupotreba omogućuje Sudu da se uvjeri da su domaći donosioci odluka riješili postojanje hitnih socijalnih potreba. Prema tome, ocjena Suda u Strazburgu u odnosu na važnost i dovoljnost razloga za presretanje komunikacije ili nadzor, normalno će biti dobijena ispitivanjem kvaliteta domaćih garancija a naročito da li su domaći kreatori odluka uzeli u obzir okolnosti kao što su „priroda, opseg i trajanje mogućih mjera, osnovi koji su potrebni za nalažanje ovakvih mjera, organi koji su ovlašteni da dozvole, sprovedu i nadziru ovakve mjere, te vrsta pravnog lijeka koji predviđa domaći zakon.“²¹⁵ Stepem miješanja je relevantan jer, iako se na određene oblike nadzora primjenjuju dosta strogi standardi, kao što je nadzor putem telekomunikacija, ovi zahtjevi su manje zahtjevni kada su mjere manje invazivne, kao što je slučaj sa nadzorom kretanja na javnim mjestima²¹⁶ Ali pažljiva analiza razloga koji se navode za miješanje je uvijek potrebna, kako bi se osiguralo da razlozi zaista budu proporcionalni i relevantni, naročito ako je povjerljivost nadzora kasnije kompromitovana.

■ U slučaju *Peck protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, aplikant nije bio svjestan da je snimljen pomoću video nadzora na mjestu gdje je namjeravao izvršiti samoubistvo u napuštenoj javnoj ulici, ali snimak je omogućio policiji da potraži medicinsku pomoć. Kasnije je lokalna administracija nakon dobijanja kopija trake objavila fotografije i video snimke odmah nakon incidenta u pokušaju da predstavi prednosti video nadzora. Ovaj materijal se pojavio u novinama i na televiziji i omogućio utvrđivanje identiteta aplikanta. Za Sud u Strazburgu, iako nadzor pomoću fotografske opreme aktivnosti pojedinaca na javnom mjestu samo po sebi ne bi predstavljalo miješanje u privatni život, sistemsko i trajno snimanje podataka može da predstavlja miješanje. U ovom slučaju, na incident se gledalo u mjeri koja daleko nadmašuje izloženost prolaznika ili posmatranje iz sigurnosnih razloga, te

214 *Kennedy v the United Kingdom*, presuda od 18. maja 2010. godine, stavovi 155.-170.

215 *Klass and Others v Germany*, presuda od 6. septembra 1978. godine, stav 50.

216 *Uzun v Germany*, presuda od 2. septembra 2010. godine, stavovi 49.-53., 64.-74., i 77.-81.

je u određenoj mjeri bilo prekoračeno ono što bi aplikant mogao razumno predvidjeti. Otkrivanje je na taj način značilo ozbiljno miješanje u pravo na poštovanje privatnog života, a u tim okolnostima je također predstavljalo kršenje člana 8. jer nisu postojali relevantni i dovoljni razlozi da se opravda direktno objelodanjivanje materijala a da se pri tome ne dobije saglasnost aplikanta ili da se maskira njegov identitet.²¹⁷

— U slučaju *S i Marper protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, uzimanje otisaka prstiju i DNK uzoraka od dvojice aplikanta koji su bili osumnjičeni, ali nikad osuđeni za krivična djela, predstavljalo je kršenje člana 8. Podaci su trebali biti zadržani bez propisanog vremenskog ograničenja. Jedan od aplikanta je bio 11-godišnje maloljetno lice kada su uzeti podaci. Odmah je bilo prihvaćeno da zadržavanje podataka služi legitimnom cilju sprečavanja krivičnih djela pomažući da se identifikuju budući prestupnici (i da je proširenje baze podataka zaista pomoglo otkrivanju i prevenciji krivičnih djela). Osnovan propust je bio u odnosu na proporcionalnost mjere. U slučaju dvojice aplikanta koji su bili samo osumnjičeni i nikada osuđeni za određeno krivično djelo nije moglo da se zaključi da je zadržavanje njihovih otisaka prstiju, primjeraka ćelije i DNK profila moglo biti opravdano. Konsenzus u drugim evropskim zakonima i praksi zahtijeva da zadržavanje podataka bude proporcionalno cilju prikupljanja, a također ograničava i vrijeme. Postojao je realan rizik od stigmatizacije jer su lica koja nisu bila osuđena za neko krivično djelo (i koja su u svakom slučaju imala pravo na pretpostavku nevinosti) bila tretirana na isti način kao oni osuđeni za krivično djelo. U stvari, u odnosu na mlađu osobu, zadržavanje ovakvih podataka može biti naročito štetno sa tačke gledišta važnosti njegovog budućeg razvoja i integracije u društvo. U slučaju *S i Marper protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, relevantne zakonske odredbe su dozvoljavale uzimanje DNK uzoraka i otisaka prstiju za sva lica koja su uhapšena pod sumnjom za neko krivično djelo. Ove informacije su se mogle čuvati neograničeno, bez obzira da li je osoba osuđena ili ne. Uzorci i otisci prstiju se mogu koristiti za špekulativne istrage u vezi sa neriješenim krivičnim slučajevima, Sud je smatrao da „generalna i indiskrimirajuća priroda“ ovih ovlaštenja nije uspjela „da postavi pravičnu ravnotežu između suprotnih interesa javnog i privatnog ...“ Miješanje u pravo na poštovanje privatnog života je prema tome bilo disproportionalno i predstavlja kršenje člana 8.²¹⁸

217 *Peck v the United Kingdom*, presuda od 28. januara 2003. godine, stavovi 76.-87.

218 *S and Marper v the United Kingdom*, presuda od 4. decembra 2008. godine, stvovi 95.-99. i 105.-126.

— U slučaju *Keegan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Sud je utvrdio da postoji kršenje člana 8. zato što policija nije uspjela da sprovede adekvatnu verifikaciju trenutnih stanara jedne kuće. Policijski službenici su na silu ušli u dom aplikanta i izvršili pretres prostorija sa pogrešnim uverenjem da u kući živi oružani lopov. Iako je Sud bio voljan prihvatiti da su postojali relevantni razlozi za pretres, nije mogao prihvatiti da su razlozi u ovom slučaju bili dovoljni s obzirom na neuspjeh da se preduzmu pravilne mjere predostrožnosti prije izvršenja pretresa. A nije bilo ni relevantno što policija nije djelovala iz zlobe u svjetlu važnosti zaštite pojedinaca od zloupotrebe moći.²¹⁹

Značaj garancija za „pošteno saslušanje“: Član 6., Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava

Član 6. je odredba Konvencije koja generiše najveći obim sudske prakse u Strasbourgu. Veliki broj ovih slučajeva je povezan sa slabostima u domaćim sistemima, a naročito sa neobezbjeđivanjem „suđenja u razumnom roku“ od strane Država. Većina ovih identifikovanih slabosti direktno ne uključuje djelovanje ili nedjelovanje policije (i naime, fokusira se na sistemske nedostatke sudskog sistema), ali određene oblasti sudske prakse imaju značajne implikacije za policijsku praksu.

Tekst člana 6 glasi:

1. Radi utvrđivanja svojih građanskih prava i obaveza ili u slučaju podizanja optužnice za krivično djelo protiv njega, svako ima pravo na pošteno i javno saslušanje u razumnom roku, od strane zakonski uspostavljenog neovisnog i nepristrasnog suda. Presuda se mora izreći javno, ali se mediji i javnost mogu isključiti sa cijelog toka suđenja ili sa jednog njegovog dijela u interesu očuvanja morala, javnog reda ili državne bezbjednosti u demokratskom društvu, kad to interesi maloljetnika ili privatnog života stranaka zahtijevaju, ili u mjeri koja je po mišljenju Suda bezuvjetno potrebna u posebnim okolnostima gdje bi javnost mogla biti štetna interesima pravde.
2. Svako optužen za krivično djelo smatraće se nevinim sve dok mu se ne dokaže krivica u skladu sa zakonom.
3. Svako ko je optužen za krivično djelo ima najmanje sljedeća prava:
 - (a) da u najkraćem roku bude obaviješten, potanko i na jeziku koji razumije, bude obaviješten o prirodi i razlozima optužbe koja se podiže protiv njega;

219 *Keegan v the United Kingdom*, presuda od 18. jula 2006. godine u stavovima 29-36.

- (b) da ima dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje svoje odbrane;
- (c) da se brani sam ili uz branitelja po vlastitom izboru, a ako nema dovoljno sredstava platiti branitelja, ima pravo na besplatnog branitelja, kada to nalažu interesi pravde;
- (d) da ispituje ili dadne ispitivati svjedoke optužbe i ima pravo na ispitivanje svjedoka odbrane pod istim uslovima kao i svjedoka optužbe;
- (e) da ima besplatnu pomoć prevodioca ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava u sudu.

Članu 6. je dato cjelishodno tumačenje koje unapređuje princip pravičnosti u primjeni pravde, zbog toga što u demokratskom društvu zasnovanom na vladavini prava „pravo na pravičnu primjenu pravde ima toliko istaknuto mjesto da restriktivno tumačenje...ne bi odgovaralo cilju i svrsi te odredbe“.²²⁰ Prema tome, garancija koja se daje osumnjičenom da neće biti krivično gonjen za određena krivična djela može učiniti nepravičnim kasnije krivične postupke ukoliko se vlasti ne pridržavaju garancije.²²¹ Osnovni i sveprisutni pojam koji prožima član 6. je „pravičnost“, što se ogleda u stavu (1) koji upućuje na pravo na:

- „pravično i javno saslušanje“;
- „u razumnom roku“;
- „pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, uspostavljenim na osnovu zakona“; i
- koji izriče svoju presudu javno osim u definisanim i tijesno tumačenim okolnostima.

Također, osoba osumnjičena za krivično djelo stiče dalja minimalna prava koja joj se dodeljuju u stavovima (2) i (3), uključujući prava:

- da se smatra nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica;
- da bude obaviještena o prirodi i razlozima optužbe koja se podiže protiv nje;
- da ima dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane;
- da se brani lično ili da ima branioca;
- da ispituje (i ispitivao je) svjedoke; i
- da besplatno koristi usluge prevodioca.

220 *Delcourt v Belgium*, presuda od 17. januara 1970. u stavu 25.

221 *Mustafa (Abu Hamza) v the United Kingdom*, odluka od 18. januara 2011.

U svakom slučaju, krajnje pitanje u skladu sa članom 6. je da li su krivični postupci u cjelini pravični, odnosno, „šta je zahtijevala propisna primjena pravde“ u određenim okolnostima.²²² Generalno se može navesti da „pravičnost“ uključuje četiri glavna sastavna elementa: postupci koji su akuzatorni po njihovoj prirodi; pravična pravila o dokazivanju; pravna izvjesnost; i donošenje osnovane presude. Zahtjevi za „pravičnim suđenjem“ u utvrđivanju krivičnih optužbi su zahtjevniji nego u odnosu na građanski postupak s obzirom da tekst odredbe stavlja do znanja da se u krivičnim slučajevima primjenjuju dodatne garancije (sadržane u stavovima (2) i (3)).²²³

Iako se pojedinac može odreći svojih prava u saglasnosti sa članom 6. (na primjer, odbijajući usluge advokata tokom ispitivanja), ovo se može dogoditi samo pod uvjetom da on to uradi „po svojoj slobodnoj volji na nedvosmislen način“ i sve dok nije uključeno pitanje javnog interesa.²²⁴

Kada se primjenjuje član 6.?

Član 6. se primjenjuje za sve „optužbe za krivična djela“. Ovome se daje autonomno tumačenje tako da ono ne zavisi od domaće klasifikacije. Postoje dva glavna pitanja: prvo, faza tokom krivične istrage u kojoj se može reći da postoji „optužba za krivično djelo“; i drugo, okolnosti u kojima se pitanje koje domaće pravo smatra samo disciplinarnim ili izvršnim preko administrativne kazne, ipak, smatra „optužbom za krivično djelo“ za svrhu garancije.

Prvo pitanje je važno za identifikovanje faze u kojoj se pojavljuju prava sa aspekta člana 6. Koncept „optužbe“ ne zavisi od domaćeg zakona. On obuhvata da „nadležni organ zvanično obavijesti osobu o tvrdnji da je izvršila krivično djelo“, odnosno da li je na situaciju osumnjičenog materijalno uticano“.²²⁵ Moguće je da se prava iz člana 6. primjenjuju čak i ako osoba nije bila formalno optužena za krivično djelo prema domaćem zakonu. Ovo znači da prvobitni postupci na početku krivičnog postupka mogu potpasti pod polje djelovanja člana 6., na primjer, hapšenjem osobe;²²⁶ izdavanjem naloga za hapšenje ili pretres;²²⁷ uvođenjem zahtjeva za dostavljanje

222 *Vaudelle v France*, presuda od 30. januara 2001. stavovi 57-66.

223 *Dombo Beheer BV v the Netherlands*, presuda od 27. oktobra 1993. stav 32.

224 *Albert and Le Compte v Belgium*, presuda od 10. februara 1983. stav 35.

225 *Deweere v Belgium*, presuda od 27. februara 1980. stav 46.

226 *B v Austria*, presuda od 28. marta 1990. stav 48.

227 *Eckle v Germany*, presuda od 15. jula 1982. stavovi 73-75.

dokaza;²²⁸ ili drugim zvaničnim mjerama koje implicitno navode postojanje krivične odgovornosti i koje slično „materijalno“ utiče na situaciju osumnjičenog“.

Drugo pitanje je da li je postupak „krivični“ čak i ako može biti okarakterizovan kao „disciplinski“ ili „upravni“ u domaćem zakonu. Domaća klasifikacija nije odlučujuća osim ako priroda klasifikacije krivičnog djela u domaćem zakonu nije „krivična“; ako je tako, onda se primjenjuje član 6. Suština a ne forma je u suštini odnosa prema „administrativnim“ krivičnim djelima; tako, od velikog značaja je težina kazne koja bi mogla biti izrečena nakon utvrđivanja krivice. Kao opće pravilo, ukoliko kazna može da se poveže sa gubitkom slobode, treba se smatrati da će djelo dovesti do „krivične“ optužbe. Međutim, može biti značajno i to da li se djelo smatra „krivičnim“ u ostalim evropskim državama.

■ U *Öztürk protiv Njemačke*, aplikant je udario parkirano vozilo i kasnije mu je dostavljeno obavještenje u kome su mu bili izrečeni kazna i troškovi. Nakon neuspješne žalbe protiv ovog obavještenja, naloženo mu je da plati dodatne troškove i naknade uključujući honorar za prevodioca. U svojoj aplikaciji ukazao je na povredu prava na besplatne usluge prevodioca u skladu sa članom 6.(3)(e), ali je druga strana tvrdila da slučaj nije povezan sa optužbom za krivično djelo. Sud je prvo ukazao da opseg krivičnog prava normalno obuhvata „djela koja čine počinioca odgovornim za kazne, između ostalog, čija je namjera da budu odvratajuće i obično se sastoje od novčanih kazni i mjera koje osobu lišavaju slobode“. Također, vrstu predmetnog saobraćajnog prekršaja je ogromna većina evropskih pravnih sistema klasifikovala kao krivični, nasuprot administrativnog, i to je zakonski propis koji je bio usmjeren „ne prema datoj grupi koja ima specijalan status – način ... disciplinskog prava – već ka svim građanima u njihovom svojstvu korisnika puteva“ a sankcija za kršenje ovog zakonskog propisa se izvršava kao kaznena. Shodno tome, izricanje administrativne kazne (čak iako je relativno laka) predstavlja utvrđivanje optužbe za krivično djelo.²²⁹

Istraga krivičnih djela – angažovanje policijskih službenika u tajnim operacijama, itd.:

Član 6., Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava

U odnosu na član 6., postoji ključna razlika između istrage kriminalnog ponašanja i njegovog podsticanja. Iako prepoznaje potrebu korištenja tajnih agenata, doušnika i tajnih operacija u borbi protiv organizovanog kriminala

228 *O'Halloran and Francis v the United Kingdom*, presuda od 29. juna 2007. stav 35 (zahtjev u skladu sa zakonom o kopnenom saobraćaju radi dostavljanja detalja o osobi koja vozi vozilo).

229 *Öztürk v Germany*, presuda od 21. februara 1984 stavovi 53-54.

i korupcije (uključujući korupciju u sferi pravosuđa), Sud u Strasbourgu naglašava da rizik od policijskog podsticanja koje obuhvata takve tehnike zahtijeva da se njihova upotreba mora držati u jasnim granicama. Svakako, „Konvencija ne sprečava oslanjanje, u preliminarnoj istražnoj fazi i kada priroda krivičnog djela to možda zahtijeva, na izvore kao što su anonimni doušnici“. Međutim, „kasnija upotreba takvih izvora od strane parničnog suda da kao osnovu za osudu predstavlja različito pitanje i prihvatljiva je samo ako postoje adekvatne i dovoljne mjere zaštite protiv zlostavljanja, naročito jasna i predvidiva procedura za odobravanje, implementiranje, i nadzor predmetnih istražnih mjera“. Također, „iako se upotreba tajnih agenata može tolerisati pod uvjetom da je predmet jasnih ograničenja i mjera zaštite, javni interes ne može opravdati korištenje dokaza pribavljenih kao rezultat policijskog podsticanja, zbog toga što bi to izložilo osumnjičenog opasnosti da bude definitivno lišen pravičnog suđenja još od samog početka“.²³⁰

Policijsko podsticanje nastaje „kada se uključeni policijski službenici - bez obzira da li su članovi bezbjednosnih snaga ili lica koja djeluju po njihovim instrukcijama - ne ograniče na istraživanje kriminalnih aktivnosti na u suštini pasivan način, već nameću svoj uticaj na subjekt da bi podstakli vršenje krivičnog djela koje inače ne bi bilo izvršeno, kako bi bili u mogućnosti utvrditi krivično djelo, odnosno da obezbijede dokaze i pokrenu tužbu.“²³¹ Korištenje agenata na tajnom zadatku, prema tome, mora biti ograničeno i praćeno odgovarajućim garancijama.

■ U slučaju *Teixeira de Castro protiv Portugala*, dvojica policijskih službenika obučeni u civilnu odeću koji su bili na tajnom zadatku su prišli aplikantu tokom operacije trgovanja narkoticima i zatražili od njega da ih snabdije heroinom. Ime aplikanta je bilo dato policijskim službenicima i on je bio uhapšen u trenutku kada je davao kesice sa drogom. Oslanjajući se na član 6., on se žalio da nije dobio fer suđenje zbog činjenice da je bio podstaknut da izvrši krivično djelo od strane policijskih službenika u civilu kao *agenta provokatora* i bez sudskog nadzora. Za Sud, ponašanje policijskih službenika je prekoračilo ono što se smatra prihvatljivim za agente na tajnom zadatku „zato što su oni podstakli krivično djelo a ne postoji ništa što bi ukazalo da bi djelo bilo izvršeno bez njihove intervencije“, pa prema tome „od samog početka aplikant je definitivno bio lišen fer suđenja.“ Iako prihvata da porast organiziranog kriminala zahtijeva odgovarajuće mjere,

230 *Ramanauskas v Lithuania*, presuda od 5. februara 2008. godine, stavovi 53.-54.

231 *Ramanauskas v Lithuania*, presuda od 5. februara 2008. godine, stavovi 54.-55.

pravično sprovođenje pravde ne smije biti „žrtvovano zbog ekspeditivnosti“ zato što se javni interes ne može koristiti da se opravda prihvatanje dokaza dobijenih kroz policijsko podsticanje.²³²

■ U slučaju *Ramanauskas protiv Litvanije*, tužilac je bio optužen za primanje mita zato što se složio da osigura oslobađajuću presudu za treću stranu u zamjenu za novac, nakon što mu se nekoliko puta obratila osoba za koju se kasnije doznalo da je bio službenik specijalne policijske jedinice za borbu protiv korupcije. Veliko veće je smatralo da postoji kršenje prava na pravično suđenje zato što nisu postojale indikacije da bi krivično djelo bilo izvršeno bez takve intervencije, napominjući također da domaći sudovi nisu preduzeli korake da propisno ispituju navode aplikanta o podsticanju.²³³

■ U slučaju *Miliniēnē protiv Litvanije*, nije utvrđeno kršenje. U ovom slučaju, optužena za korupciju je bila sutkinja nakon razgovora između nje i privatnog lica koje je tajno snimalo razgovor. Lice je zatim pristupilo policiji. Iako se napominje da je policija „uticala“ na događaje (kroz odobrenje da se ponudi finansijski podsticaj i obezbjeđivanjem tehničke opreme kojom se snimao razgovor), smatralo se da uloga policije „ne predstavlja zloupotrebu, s obzirom na njihovu obavezu da provjere pritužbe na kriminal i važnost sputavanja korozivnih efekata sudske korupcije na vladavinu prava u demokratskom društvu“. Štaviše, odlučujući faktor je bilo ponašanje lica i sudije, i kao balans, „može se kazati da se policija prije 'priključila' kriminalnoj aktivnosti nego što ju je podstakla“.²³⁴

Ispitivanje osumnjičenih: prava pritvorenih lica dok su u policijskom pritvoru

Ispitivanje osumnjičenih je ključni dio policijskog djelovanja. Međutim, ono se mora odvijati uz prihvatanje prava osumnjičenih. Javljuju se dva posebna pitanja: prvo, poštovanje prava na šutnju i prava na zaštitu od samooptuživanja; i drugo, prava pritvorenih lica dok su u policijskom pritvoru (a naročito, pravo na advokata).

232 *Teixeira de Castro v Portugal*, presuda od 9. juna 1998. godine, stavovi 34.-39.

233 *Ramanauskas v Lithuania*, presuda od 5. februara 2008. godine stavovi 62.-74. (i stav 50, u kom se navodi da Krivično-pravna konvencija o korupciji Vijeća Evrope (ETS 173(1999)), član 23. zahtijeva da države usvoje mjere koje će dozvoliti primjenu specijalnih istražnih tehnika).

234 *Miliniēnē v Lithuania*, presuda od 24. juna 2008. godine, stavovi 35.-41.

Pravo na šutnju i pravo na zaštitu od samooptuživanja: Član 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava

Obrazloženje prava na šutnju i prava na zaštitu od samooptuživanja podrazumijeva zaštitu optuženika od primjene nepropisne prisile kako bi se smanjio rizik od pogrešne presude. Je li došlo do rizika od pogrešne presude ovisi o svim činjenicama. I dok tekst članka 6. posebno ne spominje ni pravo na šutnju prilikom policijskog ispitivanja niti povlasticu zaštite od samooptuživanja, to su „općenito priznati međunarodni standardi koji su u srži pojma poštenog postupka prema članku 6.“.²³⁵ Pretpostavka je da tužilaštvo dokazuje svoj slučaj bez pribjegavanja metodama koje uključuju prisilu ili ugnjetavanje. Posebno, pravo na zaštitu od samooptuživanja usko je povezano s pretpostavkom nevinosti i tiče se poštovanja „volje optužene osobe da šuti“ (umjesto upotrebe obaveznih ovlaštenja za pribavljanje stvarnih dokaza, kao što su dokumenti, dah, uzorci krvi i urina te tjelesnog tkiva u svrhu DNK testiranja).²³⁶

■ U *Aleksandr Zaichenkov protiv Rusije*, podnositelj zahtjeva bio je informisan o svom pravu na šutnju tek nakon što je već dao samookrivljavajuću izjavu premda je dužnost policije bila da obavijesti podnositelja zahtjeva o povlastici zaštite od samooptuživanja, te njegova prava na šutnju. U tom slučaju, Sud je smatrao da šteta kojoj je podnositelj zahtjeva bio izložen nije bila ispravljena u sudskom postupku, te je presudio da je član 6.(1) prekršen.²³⁷

■ U *Heaney i McGuinness protiv Irske i Quinn protiv Irske*, nametanjem sankcija zato što nije odgovarano na pitanja, prekršen je član 6. Podnositelji zahtjeva uhapšeni su zbog sumnje na teška kaznena djela, te su prema zakonu dotične zemlje morali odgovarati na postavljena im pitanja. Njihovo odbijanje dovelo je do toga da je svaki od njih osuđen, te mu je dosuđena kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci. Sud je odbio argument Države da je dotično pravo zemlje srazmjerno odgovorilo na prijetnju javnom redu koju predstavlja terorizam, uzimajući u obzir da takva razmišljanja „ne mogu opravdati odredbu koja poništava samu bit prava podnositelja zahtjeva na šutnju i na zaštitu od samooptuživanja“.²³⁸

235 *John Murray protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 8. februara 1996., odlomak 45.

236 *Saunders protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 17. decembra 1996., odlomak 69.

237 *Aleksandr Zaichenko protiv Rusije*, presuda od 18. februara 2010., odlomci 55-60.

238 *Heaney i McGuinness protiv Irske i Quinn protiv Irske*, presude od 21. decembra 2000., odlomci 58. odnosno 59.

Upotreba izjava koje su dobijene prevarom itd., također može dovesti do pitanja mogu li se tako dobijeni dokazi prihvatiti kod svakog eventualnog narednog suđenja.

— U *Allan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, podnositelj zahtjeva, koji je osumnjičen za učešće u ubistvu počinjenom tokom pljačke, tužio se da smještaj policijskog informanta u njegovu ćeliju, posebno u svrhu dobivanja informacija od njega koje ga povezuju s kaznenim djelima za koja je osumnjičen, krši član 6. Kad je presudio da je bilo kršenja garancija za pošteno saslušanje, Sud je ponovo naveo da pravo na šutnju „u načelu služi zaštiti slobode osumnjičene osobe da odabere hoće li prilikom policijskog ispitivanja govoriti ili šutjeti“. Stoga „takva se sloboda izbora učinkovito potkopava u slučaju u kojem, s obzirom da je osumnjičeni odabrao šutjeti tokom ispitivanja, vlasti koriste prevaru kako bi došle do priznanja od osumnjičenika ili do drugih izjava inkriminirajuće prirode, a koje nisu mogle dobiti tokom ispitivanja, te su priznanja ili izjave koje su dobijene na taj način navedene u sklopu dokaza na suđenju“. U tom slučaju Sud je posebno bio pod uticajem činjenice da je informant imao upute policije, te da je instruiran „da sazna što god može“, te se zato informant mogao smatrati jedino kao agent Države koji je *de facto* bio zadužen za ispitivanje podnositelja zahtjeva.²³⁹

Pristup advokatu

Drugo osnovno pitanje u ispitivanju osumnjičenika koji su u policijskom pritvoru prema članku 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava je pristup advokatu. Kratak pregled CPT očekivanja pomaže u objašnjavanju nedavnog razvoja sudske prakse Suda u Strasbourgu, posebno u tumačenju članka 6.(3)(c) Konvencije.

CPT Standardi

Zaštita osoba koje je policija pritvorila pod sumnjom da su počinili kaznena djela od posebne je važnosti za Evropski komitet za sprečavanje mučenja (CPT). On je usredotočen na sprečavanje zlostavljanja; s tom svrhom, insistira da od početka pritvora, pojedinac mora imati pravo da o činjenicama o pritvoru obavijesti treću stranu; također mu mora biti ponuđen pristup advokatu; a mora imati i pravo na pristup ljekaru. Ta prava moraju biti garantovana svakom pojedincu koji mora ostati u pritvoru,

239 *Allan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 5. novembra 2002., odlomci 45-53.

bez obzira na njihov pravni status.²⁴⁰ Osim što „odvraća one koji imaju namjeru zlostavljanja“,²⁴¹ ta su prava i učinkoviti načini za prenos izjava i ostalih informacija o mučenju ili drugim oblicima zlostavljanja kao i potencijalno važne mjere za prikupljanje dokaza o zlostavljanju, te o njihovom prenošenju relevantnim vlastima. Doista, kao što je sam Sud u Strasbourgu primijetio: “navode o mučenju u policijskom pritvoru za žrtvu je izuzetno teško potkrijepiti ako je on ili ona bila izolirana od vanjskog svijeta, bez pristupa liječnicima, pravnicima, porodici i prijateljima koji bi mogli pružiti podršku te prikupiti potrebne dokaze...”.²⁴² Budući da bi ta prava bila od male vrijednosti kad pojedinci ne bi bili svjesni njihova postojanja, postoji posljedično pravo da ih se o tim pravima izričito informiše „bez odgode i na jeziku koji razumiju“; kako bi se osiguralo da se takva obavijest izvrši, „na samom početku pritvora, osobe koje su u policijskom pritvoru trebaju sistematski dobiti formular koji navodi ta prava na lako razumljiv način. Nadalje, dotične osobe potrebno je zatražiti da potpišu izjavu kojom se potvrđuje da su obaviještene o svojim pravima.“²⁴³

Međutim, CPT je prihvatio da je u posebnim slučajevima možda nužno odgoditi pristup advokatu kojeg je odabrao osumnjičenik ili pak odgoditi davanje obavijesti o činjenici pritvora trećoj strani kako bi se zaštitili zakonski interesi policijske istrage. No, CPT u isto vrijeme naglašava da je takve izuzetke potrebno jasno definisati i da one moraju biti podložne strogim ograničenjima, te popraćene daljnjim adekvatnim garancijama (na primjer, svako kašnjenje mora biti zabilježeno u pisanom obliku s razlozima kašnjenja, a do toga smije doći samo uz odobrenje višeg policijskog službenika koji nije povezan sa slučajem, tužitelja ili sudije). Ipak, mjere zaštite potrebno je primijeniti tako da one nepotrebno ne otežavaju rad policije u obavljanju dužnosti:

”„advokat može poduzeti potrebne mjere ako doista dođe do zlostavljanja. CPT prihvata da kako bi se zaštitili zakonski interesi policijske istrage, može posebno biti potrebno na određeno vrijeme odgoditi pristup pritvorenika advokatu kojega je sam odabrao. Međutim, to ne smije rezultirati time da se u potpunosti uskrati pravo na pristup advokatu tokom dotičnog razdoblja. U tim slučajevima, potrebno je dogovoriti pristup nekom drugom nezavisnom advokatu.“²⁴⁴ “Naravno, CPT shvata da korištenje ovog prava može biti podložno izvjesnim izuzecima kako bi se zaštitili legitimni interesi

240 12. Opće izvješće o aktivnostima CPT-a, CPT/Inf (2002.) 15., odlomak 41.

241 6. Opće izvješće o aktivnostima CPT-a, CPT/Inf (96) 21., odlomak 15.

242 *Mammadov (Jalaloglu) protiv Azerbajdžana*, presuda od 11. januara 2007., odlomak 74.

243 12. Opće izvješće o aktivnostima CPT-a, CPT/Inf (2002.) 15., odlomak 44.

244 12. Opće izvješće o aktivnostima CPT-a, CPT/Inf (2002.) 15., odlomak 41.

policijske istrage. Međutim, takvi izuzeci moraju biti jasno definisani i vremenski strogo ograničeni; njihova primjena mora biti popraćena adekvatnim sigurnosnim mjerama (npr. svako kašnjenje obavijesti o pritvoru mora biti zabilježeno u pisanom obliku s razlozima koji su do njega doveli, a potrebno je i odobrenje višeg policijskog službenika koji nije povezan sa slučajem ili tužiteljem).²⁴⁵

Za CPT, pristup advokatu mora uključivati pravo na savjetovanje nasamo, prisutnost zakonskog zastupnika kod ispitivanja, te dostupnost pravne pomoći za osobe koje nisu u stanju te usluge platiti.²⁴⁶ Ipak, potrebno je ponovo naglasiti da to ne smije ometati zakonske interese policijskih istraga: „to ne smije policiju sprečavati u ispitivanju pritvorene osobe o hitnim pitanjima, čak i u odsutnosti advokata (koji možda nije neposredno dostupan), niti pak isključiti zamjenu advokata koji sprečava pravilno vođenje ispitivanja.“²⁴⁷

CPT je također izvijestio da očekuje da je kodeks ponašanja tokom ispitivanja osumnjičenika potrebno lokalno zakonski regulisati u obliku pravilnika ili smjernica. To je potrebno kako bi se pomoglo osigurati da se ispitivači pridržavaju „tačnog cilja“ ispitivanja, te da zaštite pritvorenike od opasnosti zlostavljanja. Posebne odredbe morale bi regulisati ispitivanje ranjivih pojedinaca kao što su mladi ili mentalno hendikepirane osobe, te osobe pod uticajem droga ili alkohola ili koje su u stanju šoka. Posebno, od maloljetnika se nikada ne smije tražiti da potpišu bilo kakav dokument bez prisutnosti zakonskog zastupnika ili odrasle osobe od povjerenja.²⁴⁸ Praksa povezivanja očiju pritvorenika u policijskom pritvoru trebala bi biti izričito zabranjena kao oblik grubog ponašanja koje se često može smatrati psihičkim mučenjem čak i tamo gdje nije došlo ni do kakvog stvarnog fizičkog zlostavljanja (Komitetu je jasno da se ta praksa redovno koristi kako bi se spriječilo da pritvorenici mogu vidjeti i identifikovati policijske službenike koji su počinitelji zlostavljanja, unatoč suprotstavljenim ili čak kontradiktornim opravdanjima policijskih službenika o suprotnom).²⁴⁹ Relevantne informacije koje se tiču fizičke dobrobiti pritvorenika, te savjetodavna i zakonska prava moraju biti unijeti u pritvorenikov zapisnik o pritvoru, te

245 Ibid. odlomak 43.

246 Napominjemo da je gledište CPT-a da to mora biti primjenjivo na osobe od kojih se traži da ostanu u policiji bez obzira na njihov status. 12. Opće izvješće o aktivnostima CPT-a, CPT/Inf (2002.) 15., odlomak 41.

247 Ibid.

248 Vidi primjer CPT/Inf (2004.) 16 (Turska), odlomak 27.

249 12. Opće izvješće, CPT/Inf (2002.) 15, odlomak 38.

moraju biti dostupna njegovom advokatu.²⁵⁰ Osim toga, Komitet preporučuje elektronsko snimanje razgovora: ono pritvorenicima pruža zaštitu od stvarnog zlostavljanja ili prijetnje da do njega dođe, a štiti i policijske ispitivače od neosnovanih navoda da su vršili nepropisan fizički ili psihički pritisak.²⁵¹ Nadalje, što se tiče procjene dokaza na suđenju, „snimanje također može smanjiti priliku da optuženici kasnije krivo poriču da su nešto priznali“.²⁵²

Prikladan smještaj za razgovor s osumnjičenima, te regulisanje toka ispitivanja također su ključni. Kao prvo, policijski prostor ne smije se činiti zastrašujućim. Sobe koje se koriste za ispitivanje moraju biti u skladu s određenim osnovnim standardima. Smještaj mora biti adekvatno osvijetljen, zagrijan i prozračan. Svi učesnici u procesu ispitivanja moraju sjediti na stolicama sličnog stila i standarda udobnosti, te posebno, službenik koji vodi ispitivanje ne smije biti na udaljenom ili dominirajućem položaju s obzirom na osumnjičenika. Potrebno je usvojiti neutralne boje: katkad se saznaje za situaciju u kojoj je soba za ispitivanje obojena u crno, a opremljena je reflektorom koji je usmjeren na stolicu koja se koristi za ispitivanu osobu, što se jasno mora osuditi.²⁵³ Kao drugo, policijski prostor mora biti bez ikakvih „sumnjivih predmeta“, kao što ih Komitet naziva, a to mogu biti drveni štapovi, drške metle, bejzbolske palice, metalne šipke, komadi debelog strujnog kabla, imitacije vatrenog oružja ili noževa, čija prisutnost uvjerljivo upućuje na to da se pritvorenicima u toj prostoriji ili prijetilo ili da su udarani tim predmetima (uobičajeno opravdanje za takve „sumnjive predmete“ je da su zaplijenjeni od osumnjičenika; no, ako su takvi predmeti doista stvarni dokazi, potrebno ih je pravilno označiti i zadržati u za to namijenjenoj skladišnoj prostoriji).²⁵⁴

Pristup zakonskom zastupanju: Član 6.(3)(c), Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava

CPT stavlja naglasak na pristup advokatu, a to se u biti tiče pružanja pomoći u procesu prenošenja svih navoda o zlostavljanju ili informacija od pritvorenika prema svome advokatu, više nego pružanja pomoći u procesu osiguranja da su dokazi dobijeni ispitivanjem dobijeni na pošten način.

250 2. *Opće izvješće*, CPT/Inf (92.) 3., odlomak 40.

251 Ibid. odlomak 39.; te 12. *Opće izvješće*, CPT/Inf (2002.) 15., odlomak 36.

252 2. *Opće izvješće*, CPT/Inf (92.) 3., odlomak 36. Vidi dalje Evans, M. i Morgan, R., *Sprečavanje mučenja (Preventing Torture)*, Clarendon Press, Oxford, 1998., pp. 267.-274. i 288.-291.

253 12. *Opće izvješće*, CPT/Inf (2002.) 15., odlomak 37.

254 Ibid. odlomak 39.

Naglasak članka 6. je osigurati pošten postupak. Član 6.(3)(c) optuženiku daje tri međusobno povezana prava: pravo da „sam sebe brani“; da se brani „uz pravnu pomoć koju je sam odabrao“; a „ako nema dovoljno sredstava da plati svoju pravnu pomoć, da mu ona bude dostupna besplatno kada interesi pravde to zahtijevaju“. Pitanje za policijske službenike je pristup pravnom zastupanju tokom policijskog ispitivanja. Pristup pravnom savjetniku tokom pritvora u policiji sada se općenito traži za vrijeme ispitivanja kako bi se spriječila mogućnost „nepovratne predrasude“ prema okrivljeniku.²⁵⁵ Ako neka osoba odluči da neće koristiti to pravo, ta se odluka mora zasnivati na slobodnoj volji pritvorenika i ne može biti podložna nepravilnom uticaju policije. Mogućnost takve predrasude očita je tamo gdje se mogu izvući zaključci na osnovu šutnje pojedinca ili odbijanja da odgovori na pitanja. Međutim, sada je jasno da pristup zakonskom zastupniku mora biti dostupan na početku *svakog* ispitivanja osumnjičenika.

— U *Averill protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Sud je smatrao da onemogućavanje pristupa advokatu tokom prva 24 sata pritvora nije bilo u skladu sa zahtjevima podstava kada se uzme zajedno s stavom (1). Podnositelj zahtjeva držan je i ispitivan iz opreza i sumnje da je bio uključen u ubojstva povezana s terorizmom u Sjevernoj Irskoj. Propust da mu se omogući pristup pravnoj pomoći tokom ovog razdoblja ugrozio je njegova prava na račun „osnovne dileme“ s kojom je pritvorenik u takvim okolnostima suočen: odluka da šuti mogla bi dovesti do zaključaka protiv njega na suđenju, no odgovaranje na pitanja također bi moglo uticati na njegovu odbranu a da rizik takvog uticaja ne bude uklonjen na svim instancama. Kao pitanje poštenja, mogućnost nepovratne predrasude s obzirom na prava okrivljenika na osnovu postojanja te dileme znači da je podnositelju zahtjeva trebao biti garantovan pristup advokatu prije negoli je ispitivanje započelo.²⁵⁶

— U *Salduz protiv Turske*, osuda maloljetnika za pomaganje i podržavanje ilegalne organizacije uveliko se zasnivala na izjavama danima tokom policijskog ispitivanja, a da maloljetnik nije imao pristup advokatu.

Sud u Strasbourgu smatrao je da kako bi se osigurala prava pravičnog saslušanja koja su „praktična i učinkovita“, član 6.(1) zahtijeva da je “u pravilu potrebno osigurati pristup advokatu od prvog policijskog ispitivanja osumnjičenika, osim ako se u svjetlu određenih okolnosti određenog slučaja ne pokaže da postoje uvjerljivi razlozi za ograničavanje tog prava“. Nadalje, „čak i kada

255 *Salduz protiv Turske*, presuda od 27. novembra 2008.

256 *Averill protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 6. juna 2000., odlomak 59.

uvjerljivi razlozi u posebnim okolnostima mogu opravdati negiranje pristupa advokatu, takvo ograničenje – kakvo god njegovo opravdanje bilo – ne smije nepropisno uticati na prava okrivljenika“. U tom slučaju, podnositelj zahtjeva pogođen je ograničenjem pristupa advokatu zato što je njegova izjava policiji predstavljala osnovu za osudu. Niti kasnija pomoć advokata niti suparnička priroda kasnijeg postupka nije mogla, prema mišljenju Suda, popraviti situaciju.²⁵⁷

■ U predmetu *Panovits protiv Cipra*, smatralo se da ispitivanje, prije suđenja, maloljetnika u odsutnosti njegova zaštitnika, bez dovoljne informisanosti o njegovu pravu o pravnom zastupništvu, krši njegova prava odbrane prema članku 6.(3)(c) u vezi s člankom 6.(1). Priznanje je tretirano kao dobrovoljno, te stoga dopušteno kao dokaz. Premda to nije bio jedini dokaz na osnovu kojeg je podnositelj zahtjeva osuđen, ono je predstavljalo značajan element. Za Sud, „pasivan pristup koji su vlasti usvojile u sadašnjim okolnostima jasno nije bio dovoljan za ispunjavanje njihove pozitivne obaveze da podnositelju zahtjeva dostavi potrebne informacije koje bi mu omogućile pristup zakonskom zastupanju“. Premda je prije ispitivanja upozoren, „nije bilo vjerovatno da bi puko upozorenje riječima koje je predviđeno prema lokalnom zakonu bilo dovoljno kako bi mu omogućilo da dovoljno shvati prirodu svojih prava“. Niti su kasniji sudski postupci popravili prirodu štete koju je pretrpio u fazi prije suđenja. Zaključak je bio da je došlo do kršenja članka 6.(3)(c) u vezi s člankom 6.(1), dok je naknadna upotreba priznanja podnositelja zahtjeva u fazi suđenja također smatrana povodom za naknadno kršenje članka 6.(1).

■ Za razliku od toga, u predmetu *Aleksand Zaichenko protiv Rusije*, nedostatak zakonskog zastupanja u vrijeme kada je podnositelj zahtjeva naveo samooptužujuće izjave nakon provjere svog automobila uz cestu otkrilo je „da nema nikakvog značajnog umanjenja slobode djelovanja podnositelja zahtjeva, koje bi bilo dovoljno za aktiviranje zahtjeva za pravnom pomoći već u toj fazi sudskog postupka“. Nije bio ni službeno uhapšen niti ispitivan dok je bio u policijskom pritvoru, no izjave je dao u vrijeme kontrole vozila i u javnosti pred dva svjedoka.²⁵⁹

257 *Salduz protiv Turske*, presuda od 27. novembra 2008., odlomci 50.-63.

258 *Panovits protiv Cipra*, presuda od 11. decembra 2008., odlomci 64.-77. i 84.-86.

259 *Aleksandr Zaichenko protiv Rusije*, presuda od 18. februara 2010., odlomci 46.-51.

Dopuštenost nepravilno pribavljenih dokaza u kasnijem kaznenom postupku

Treba li nepravilno dobijen dokaz biti dopušten u kasnijem kaznenom postupku općenito je pitanje za domaće sudove. Stoga čak i tamo gdje se pokaže da su policijski službenici dokaze dobili kršenjem domaćeg zakona ili čak i tamo gdje je to dovelo do kršenja prema Konvenciji, a dokaz je korišten u kaznenom postupku, to samo po sebi neće kazneni postupak učiniti nepoštenim ako su druge garancije omogućile poštovanje prava odbrane (kao npr. je li podnositelju zahtjeva dana prilika propitivanja autentičnosti dokaza i protivljenja njegovoj upotrebi, je li podnositelj zahtjeva priznanje dao dobrovoljno, te izazivaju li okolnosti u kojima su dokazi dobijeni sumnju u pogledu njihove pouzdanosti ili tačnosti).²⁶⁰

— U predmetu *Schenk protiv Švicarske*, podnositelj zahtjeva osuđen je za poticanje na ubistvo svoje supruge djelimično na osnovu snimke razgovora s njim, no snimka je napravljena bez njegova znanja ili pristanka. On se žalio da upotreba nezakonito dobijenog dokaza njegov sudski postupak čini nepoštenim. Sud nije „isključio da taj nezakonito stečen dokaz kao stvar načela te apstraktno... može biti dopušten“, no njegov se zadatak usredotočio na procjenu poštenosti suđenja. U tom slučaju, prava odbrane nisu zanemarena: podnositelj zahtjeva bez uspjeha je nastojao poljuljati autentičnost snimke kao i njezinu upotrebu kao dokaz; nadalje, osuda se nije zasnivala samo na snimci. U tim okolnostima, Sud je smatrao da suđenje nije bilo nepošteno.²⁶¹

— U predmetu *Khan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, podnositelj zahtjeva bio je jedan od više posjetilaca u kući osobe koja je ispitivana zbog krijumčarenja droge u koju je policija ugradila uređaj za prisluškivanje. U jednom trenutku tokom snimanog razgovora, podnositelj zahtjeva priznao je da se bavi drogama. Tokom njegova suđenja, podnositelj zahtjeva nastojao je poljuljati dopuštenost dokaza dobijenog prisluškivanjem, no nakon što je sudija razmotrio pitanje dopuštenosti i odbio iskoristiti svoje pravo da ga isključi, podnositelj zahtjeva priznao je krivicu s obzirom na jednu drugu optužbu. Premda je Sud prihvatio da je bilo kršenja prava podnositelja zahtjeva iz članka 8., nije utvrdio da je bilo nepoštenog suđenja s obzirom na značenje članka 6. S obzirom na tu tačku, Sud

260 *Khan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 12. maja 2000., odlomci 36.-37.

261 *Schenk protiv Švicarske*, presuda od 12. jula 1988., odlomci 46.-47.

je veliku važnost pridao činjenici da kad bi dopuštanje dokaza vodilo do bitne nepoštenosti, domaći sudovi bi imali diskrecijsko pravo da ga isključe.²⁶²

— U predmetu *Allan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, podnositelj zahtjeva žalio se da je osuđen na osnovu dokaza koji je dobijen iz prislušnih audio i video uređaja koji su stavljeni u policijsku ćeliju i u prostoriju za posjete u policijskoj postaji, te na osnovu svjedočenja policijskog informanta koji je stavljen u njegovu ćeliju samo u svrhu dobivanja informacija o navodnom zločinu. Oslanjajući se na načela navedena u *Khan*, Sud je smatrao da upotreba dokaza dobijenih na osnovu video i audio snimki nije u sukobu sa zahtjevima za poštenošću koji su zagaranтовани člankom 6.: izjave koje je podnositelj zahtjeva dao nisu se mogle smatrati nedobrovoljnima, te je podnositelju zahtjeva u svakoj fazi sudskog postupka dana prilika da dovede u sumnju pouzdanost dokaza. S druge strane, upotreba dokaza dobijenih od informanta koji je stavljen u zatvorsku ćeliju „u posebnu svrhu izvlačenja od podnositelja zahtjeva informacija koje ga upliću u kaznena djela za koja je bio osumnjičen“ nije bila sukladna pravu na pošteno suđenje. Za razliku od slučaja *Khan*, priznanja koja su navodno dana informantu nisu bile spontane i nepotpomognute izjave koje je podnositelj zahtjeva dobrovoljno dao, već su bile potaknute kontinuiranim ispitivanjem“ informanta.²⁶³

S druge strane, da je dokaz dobijen zlostavljanjem (tj. kršenjem članka 3.), njegova kasnija upotreba u sudskom postupku općenito bi se smatrala kršenjem prava na pošteno suđenje prema članku 6. Upotreba zlostavljanja od strane policijskih službenika prilikom ispitivanja osumnjičenika s ciljem dobivanja priznanja, na taj način, negira upotrebu zlostavljanja kao sredstva ispitivanja. Nadalje, kao što je razmatrano u 2. poglavlju, zlostavljanje od strane državnih vlasti koje ima određenu svrhu, kao npr. dobiti priznanje ili informacije, tretira se kao teško kršenje članka 3.²⁶⁴ Ukratko, „upotreba takvih dokaza, koji su dobijeni kao rezultat kršenja jednog od ključnih i apsolutnih prava zagaranтованиh Konvencijom, uvijek postavlja ozbiljno pitanje s obzirom na poštenost postupka“.²⁶⁵ Važnost članka 3. kao „jedne od najosnovnijih vrijednosti demokratskih društava“ je takva da „čak i u najtežim okolnostima, kao što je borba protiv terorizma i organizovanog

262 *Khan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 12. maja 2000., odlomci 36.-40.

263 *Allan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 5. novembra 2002., odlomci 46.-48. i 52.-53.

264 Vidi str. 36. gore.

265 *Gäfgen protiv Njemačke*, presuda od 1. juna 2010., odlomak 165.

kriminala, Konvencija apsolutno zabranjuje mučenje i nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, bez obzira na ponašanje žrtve“.²⁶⁶ Utvrđivanje domaćeg suda da je priznanje dano dobrovoljno, a ne pod prisilom, nije uvjerljivo.

■ U predmetu *Harutyunyan protiv Armenije*, podnositelj zahtjeva i dva svjedoka prisiljeni su dati izjave kao rezultat mučenja i zastrašivanja. Prilikom utvrđivanja da se radi o kršenju članka 6., Sud je u obzir uzео da se „okrivljujući dokazi – bilo u obliku priznanja ili stvarnog dokaza – a koji su dobijeni kao rezultat nasilnih djela ili brutalnosti ili pak drugih oblika postupanja koja se mogu okarakterizirati kao mučenje, nikada ne smiju uzimati kao dokaz žrtvine krivice, bez obzira na njihovu dokaznu vrijednost. Svaki drukčiji zaključak služio bi samo za davanje neizravne legitimacije obliku moralno neprihvatljivog vladanja koje su autori članka 3. Konvencije htjeli isključiti ili, drugim riječima, „okrutnosti bi se dao privid zakona“.²⁶⁷

■ U predmetu *Magee protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, podnositelj zahtjeva držan je izolirano u prihvatnom centru Sjeverne Irske, te je ispitan tokom produljenih razdoblja u pet navrata od strane policijskih službenika koji su djelovali jedan za drugim prije nego je podnositelj zahtjeva priznao svoje učestvovanje u planiranju terorističkog napada. Njegov početni zahtjev da dobije pristup advokatu je odbijen. Žalio se da je držan skoro pa u samici, u prisilnom okruženju, te je to dovelo do toga da sam sebe optuži. Domaći je sud utvrdio da podnositelj zahtjeva nije zlostavljan te da je priznanje bilo dobrovoljno, a da su okrivljujuće izjave predstavljale osnovu progona protiv njega. Sud u Strasbourgu zaključio je da je nedopuštanje pristupa advokatu tokom više od 48 sati i u situaciji u kojoj su prava odbrane bila nepovratno pristrasna bilo inkompatibilno s pravima okrivljenika prema odlomcima (1) i (3)(c) članka 6. Za Sud, „surovost uvjeta njegova pritvora te njegovo isključivanje iz kontakta s okolinom imalo je namjeru psihološke prisile, te je vodilo do toga da se u okrivljeniku slomi svaka odlučnost da šuti koju je možda pokazivao na početku pritvora“. U tim okolnostima, podnositelj zahtjeva „u smislu pitanja proceduralne poštenosti, trebao je imati pristup advokatu u početnim fazama ispitivanja

266 *Jalloh protiv Njemačke*, presuda od 11. jula 2006., odlomak 99 (davanje emetika kako bi se dobili dokazi, a koji su se mogli dobiti upotrebom manje nametljivih metoda, podvrgnulo je podnositelja zahtjeva teškom narušavanju njegova fizičkog i mentalnog integriteta protiv njegove volje te je time prekršen i član 3. i član 6.).

267 *Harutyunyan protiv Armenije*, presuda od 28. juna 2007., odlomak 63.; konačan navod dolazi iz presude Vrhovnog suda SAD-a u predmetu *Rochin protiv Kalifornije* (342 US 165 (1952)).

kao protumjeru zastrašujućoj atmosferi koja je posebno smišljena kako bi mu se slomila volja i kako bi se povjerio ispitivačima“.²⁶⁸

■ U predmetu *Gäfgen protiv Njemačke*, policija je od podnositelja zahtjeva dobila dokaze metodama ispitivanja koje su dosegle stupanj zlostavljanja u smislu članka 3. Policija je zlostavljanje smatrala nužnim kako bi pokušala spasiti život djeteta koje je podnositelj zahtjeva već ubio, a da policija to nije znala. Podnositelj zahtjeva nakon toga je policiji djelo priznao, te je službenike odveo na mjesto gdje je sakrio tijelo žrtve. Kasnije je podnositelj zahtjeva ponovio svoje priznanje tužitelju. Pred Sudom u Strasbourgu, nastojao je argumentirati da su osporavani stvarni dokazi bili odlučujući u (a ne samo pomoćni) u njegovoj osudi jer su samooptužujući dokazi dobijeni kao rezultat njegova iznuđenog priznanja bili u cijelosti nužni za osudu za ubistvo. Sud se s time nije složio. Dvije su stvari zahtijevale da ih se pobliže sagleda: prvo, bilo je nužno razmotriti opseg u kojem je podnositelj zahtjeva uživao u mogućnosti da poljulja autentičnost i upotrebu dokaza; a kao drugo, Sud je tražio da se procijeni kvaliteta dokaza i okolnosti u kojima su dokazi dobijeni kako bi se vrednovala njihova pouzdanost ili tačnost, zato što „premda se nužno ne javlja problem poštenosti tamo gdje dobijeni dokaz nije potkrijepljen drugim materijalom, može se uzeti da tamo gdje je dokaz veoma snažan te ako ne postoji opasnost da je dokaz nepouzdan, potreba za potkrepljujućim dokazima odgovarajuće je slabija“. U tom slučaju, Veliko je vijeće smatralo da u svjetlu drugog priznanja, propust domaćih sudova da isključe dokaze dobijene na osnovu zlostavljanja nije imalo uticaja na ukupnu poštenost suđenja.²⁶⁹

Pretpostavka nevinosti: Član 6.(2), Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava

Konačno pitanje prema članku 6. od relevantnosti za policijske službenike proizlazi iz članka 6.(2). On predviđa da se „svako ko je optužen za kazneno djelo ima smatrati nevinim sve dok mu se ne dokaže krivica pred zakonom“, no obaveza poštivanja pretpostavke o nevinosti ne odnosi se samo na suce već i na ostale javne službenike općenito. Posebno, izjave medijima koje daju policijski službenici ne smiju potkopati pretpostavku o nevinosti niti pak postupak učiniti nepoštenim.

268 *Magee protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 6. juna 2000., odlomci 38.-46.

269 *Gäfgen protiv Njemačke*, presuda od 1. juna 2010., odlomci 162.-188.

— U predmetu *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, dva su viša policijska službenika tokom jedne konferencije za novinare spomenula podnositelja zahtjeva koji je upravo uhapšen kao jednog od poticatelja na ubistvo. Priznajući da član 6.(2) ne može spriječiti da javnost bude obaviještena o napretku kaznene istrage, Sud je potvrdio da određena tijela moraju djelovati „sa svom potrebnom diskrecijom i obazrivošću ako se želi poštovati pretpostavka nevinosti“. U ovom je slučaju izjava bila jasno izjašnjenje da je podnositelj zahtjeva kriv. To je i ohrabrilo uvjerenje javnosti da je podnositelj zahtjeva kriv i narušilo je objektivnu procjenu relevantnih činjenica, te je na taj način rezultiralo utvrđivanjem kršenja odlomka (2).²⁷⁰

Zaključak

Gornja je rasprava pokazala važnost svjesnosti određenih aspekata zaštite ljudskih prava u vršenju policijskih odgovornosti s obzirom na istragu kaznenog djela. Štošta od toga pokretano je brigom da se ne utiče na kasniji kazneni progon: pošten odnos prema okrivljeniku počinje od trenutka kada pojedinac postaje svjestan da se nalazi pred navodima o počinjenju kaznenog djela, te kada je njegova situacija time „bitno pogođena“. No tu su i druga pitanja, najvažnije od kojih je kada su aktivnosti pretresa ili nadzora u sukobu s poštovanjem privatnog života, doma i dopisivanja. Prilikom rješavanja tih aspekata policijskog posla, policijski službenici moraju imati osjetljivost za prava pojedinca kako bi se osiguralo da njihov rad ne bude nepopravljivo pristran.

270 *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, presuda od 10. februara 1995., odlomak 38.

Poglavlje 5

Policijsko djelovanje i demokratske slobode

„Sloboda izražavanja predstavlja jedan od ključnih osnova demokratskog društva, te jedan od osnovnih uvjeta za njegov napredak, kao i za samoispunjenje svakog pojedinca.“²⁷¹

Uvod

Jedna od najzahtjevnijih, najsloženijih i najvažnijih uloga policije u demokratskom društvu je nadziranje ostvarivanja demokratskih sloboda. Te slobode uključuju pravo na poštovanje slobode izražavanja, okupljanja i udruživanja, te slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti. Također uključuje pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, doma i dopisivanja.

Demokratske su slobode u samoj osnovi postojanja demokratskog društva, u kojem se stajališta i informacije mogu razmjenjivati. Uloga policije je omogućiti demokratske procese, tako da se omogući da se osobe i udruge koriste svojim pravima slobode izražavanja i udruživanja, u skladu s odredbama Konvencije. To može uključivati teške pravne i operativne odluke policije, koje zahtijevaju ravnotežu suprotstavljenih interesa. U određenim slučajevima, policija se može naći usred sporova i sukoba koji zahtijevaju poduzimanje mjera kako bi se zaštitile demokratske slobode.

271 *Stoll protiv Švicarske*, presuda od 10. decembra 2007., odlomak 101.

Policijske službe mogu se miješati u ostvarivanje demokratskih sloboda samo u ograničenim slučajevima, tamo gdje je to zakonski dopustivo, i to iz dobrog razloga. Svako uplitanje mora biti srazmjerno. U određenim slučajevima, od policije se traži da poduzme korake kako bi zaštitila demokratske slobode. Na primjer, policija mora poduzeti razumne korake kako bi zaštitila okupljanja od napada onih koji im se protive.

U izvršavanju svojih obaveza, ključno je da policijska služba i sami policajci ostanu neutralni. Nije uloga policije odobriti ili ne odobriti politički govor, itd., osim ako takav govor uključuje počinjenje određenog kaznenog djela (na primjer, poticanje na nasilje). To je slučaj čak i kada su osobe uključene u izražavanje stavova koji su uvredljivi ili nisu dobro primljeni.

Važno je naglasiti da je potrebno poštovati propise zemlje, pod uvjetom da su u određenim slučajevima zadovoljena minimalna evropska očekivanja. Mnoge evropske zemlje policiju smatraju odgovornom za odluke hoće li se, i u kojim uvjetima, održati okupljanja. Mogući su i drukčiji dogovori. U Holandiji, na primjer, gradonačelnik općine u kojoj se planira okupljanje mora biti obaviješten o planiranim javnim okupljanjima, te može nametnuti uvjete ili zabrane s njima u vezi.²⁷² U Srbiji, obavijesti je potrebno dati Ministarstvu unutarnjih poslova.²⁷³ Odluke u pogledu nametanja uvjeta, itd., ili donose isključivo tijela koja prime obavijest ili pak zajedno s općinskim ili drugim tijelima. Postoji značajna sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava, koja jasno daje do znanja da se svaka odluka za ograničavanje prava slobode okupljanja može donijeti samo zbog zakonitog cilja i na osnovu zakonitih ovlasti i iz razloga koji su u demokratskom društvu neophodni.²⁷⁴ Čak i tamo gdje je neki protest dobio prethodno odobrenje, mogu se javiti pitanja vezana za održavanje javnog reda.

Ovo se poglavlje usredotočuje na objašnjavanje praktičnog uticaja demokratskih sloboda na policijske mjere. Evropski sud za ljudska prava, tokom mnogih je godina razvio značajnu količinu sudske prakse koja se bavi izazovima koje nameću ta pitanja. Slijedi rasprava o ključnim implikacijama za policijske službenike.

272 Zakon o javnom okupljanju (20. aprila 1988.), Dio 5.

273 Zakon o javnom okupljanju (1992.), član 6.

274 Npr. *Djavit An protiv Turske*, presuda od 20. februara 2003. i *Barankevich protiv Rusije*, presuda od 26. jula 2007.

Opća pitanja: povezanost s članovima 8.–11., Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava

Članovi 8., 9., 10. i 11. Konvencije pojedincima daju određena kvalifikovana prava:

- ▶ pravo poštovanja privatnog i porodičnog života, doma i dopisivanja;
- ▶ pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti;
- ▶ pravo na slobodu izražavanja; i
- ▶ pravo na slobodu okupljanja i udruživanja.

Ta se prava razlikuju od prava na život (član 2.) te prava na slobodu od mučenja i nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja (član 3.), u tome što u pogledu članka 8.-11., postoje jasno definisane situacije u kojima ona mogu biti predmet uticaja državnih tijela. Međutim, svako *uticanje* na ta prava mora biti u skladu s nizom uvjeta da bi ga se moglo opravdati prema Konvenciji. Ti su uvjeti: (i) uticaj mora biti u skladu sa zakonom; (ii) mora imati za cilj neku zakonitu svrhu; te (iii) to mora biti nužan u demokratskom društvu. Ako Država ne može udovoljiti nekom od tih uvjeta, utvrdiće se *kršenje* određene odredbe. Prvo je potrebno ispitati opseg zaštite koji je dostupan prema svakoj garanciji.

Poštovanje privatnog i porodičnog života, doma i dopisivanja: Član 8., Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava

Član 8. Konvencije štiti pravo poštivanja privatnog i porodičnog života, doma i dopisivanja. Može biti relevantan u vezi s nizom situacija koje se tiču policijskog djelovanja, te je razmatran u prethodnom poglavlju u pogledu sprečavanja i istrage kaznenih djela.²⁷⁵

Sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti: Član 9., Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava

Član 9. štiti pravo pridržavanja religijskih i nereligijskih vjerovanja, promjene tih vjerovanja i njihova pokazivanja, bilo sam ili s drugima, u javnosti ili privatno. I pojedinci i vjerska udruženja uživaju prava

275 Vidi str. 67-75.

prema članu 9. Član 9. pokriva širok spektar vjerovanja, uključujući pacifizam i veganstvo, kao i tradicionalna vjerovanja. Sve glavne vjerske denominacije pokrivene su članom 9., kao i one koje su manje poznate. Osim toga, određene organizacije koje su povezane s kontroverznim vjerovanjima (npr. scijentološka crkva) Sud u Strasbourgu prihvatio je kao da spadaju u opseg zaštite koji se daje člankom 9.

U pridržavanju nekog vjerovanja Država se ne može ni u kojim okolnostima miješati. Nikakva se policijska mjera ne može poduzeti protiv bilo koga samo zbog njegovog vjerovanja. Međutim, na *pokazivanje* takvih vjerovanja u određenim se okolnostima može umiješati. Ako se umiješanost zasniva na zakonskoj odredbi koja se može identifikovati, u ostvarivanju zakonitog cilja i ako je potrebna u demokratskom društvu, to je u skladu s člankom 9.

Hapšenje i osuda članova vjerskih skupina za prozelitizam Sud u Strasbourgu već je razmatrao. U dva slučaja koja su se ticala Grčke, Sud je smatrao da je potrebno pokazati da je učinjen pokušaj da se osobu koja se treba uključiti u dotičnu vjeru stavi pod nepriličan pritisak. To je češće slučaj tamo gdje su oni koji prozelitiziraju u poziciji vlasti prema onima koje nastoje konvertirati. To je zato što oni koje se nastoji konvertirati mogu strahovati od negativnih posljedica ako ne dopuste da ih se indoktrinira.²⁷⁶

Osim što ga je potrebno poštovati, član 9. također od Države može zahtijevati da u određenim slučajevima poduzme pozitivne mjere.

■ U predmetu *Članovi Gldani kongregacije Jehovinih svjedoka protiv Gruzije*, podnositelji zahtjeva (članovi vjerske manjine) navodili su pritužbe zbog zlostavljanja od članova vjerske većine, te zato što vlasti nisu reagirale. Sud je smatrao da su „zbog njihove neaktivnosti, relevantne vlasti propustile svoju dužnost da poduzmu potrebne mjere kako bi osigurale da skupina ortodoksnih ekstremista ... tolerira postojanje vjerske zajednice podnositelja zahtjeva, te da im omogućiti da slobodno uživaju svoja prava na slobodu vjeroispovijesti.“²⁷⁷

Član 9. također ima određene implikacije za vođenje policijske službe. Ako je većinsko stanovništvo u nekoj zemlji ili na nekom području jedne religije, to se može

276 *Kokkinakis protiv Grčke*, presuda od 25. maja 1993. i *Larissis i ostali protiv Grčke*, presuda od 24. februara 1998.

277 *Članovi Gldani kongregacije Jehovinih svjedoka protiv Gruzije*, presuda od 3. maja 2007. odlomak 134.

odražavati u sastavu policijske službe. To samo po sebi nije problematično. Međutim, potrebno je pobrinuti se da se osigura da se kultura i etos policije ne počne povezivati isključivo s tom religijom. Osim toga, može biti neophodno poduzeti korake kako bi se spriječio prozelitizam službenika unutar policijske službe. To je zato što se to u discipliniranom okruženju, kao što je ono u policiji i vojsci, može smatrati oblikom zlostavljanja ili zloupotrebljavaju moći.²⁷⁸

Sloboda izražavanja: Član 10., Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava

Član 10. štiti pravo na slobodu izražavanja koje Sud u Strasbourgu opisuje kao „jedan od ključnih temelja demokratskog društva, jedan od osnovnih uvjeta za napredak, te za samoostvarenje svakog pojedinca.“²⁷⁹ Ono se ne odnosi samo na ideje koje se dobro prihvataju, nego i na one ideje koje mogu šokirati ili uvrijediti određene dijelove stanovništva.²⁸⁰

Član 10. pokriva širok raspon oblika izražavanja. Ne postoji konačna lista, no Evropski sud za ljudska prava smatrao je da su pokriveni sljedeći mediji: knjige,²⁸¹ animirani filmovi,²⁸² Internet,²⁸³ radio,²⁸⁴ te umjetnička djela.²⁸⁵ Širok spektar mišljenja, također, spada u okvir člana 10., na primjer kritika političkih likova²⁸⁶ i izazova s obzirom na religijska vjerovanja.²⁸⁷ Često postoji usko preklapanje s drugim pravima. Kada se osoba služi svojim pravom na slobodu izražavanja, to može (i) uključivati uživanje drugih prava i (ii) imati implikacije za druge. Na primjer, osoba koja izražava vjerska stajališta u javnosti, može se služiti svojim pravima prema članovima 9. i 10. istodobno. Član 11. koji jamči slobodu okupljanja također može biti relevantan, no u slučaju protiv Mađarske, Sud je naveo „da puka činjenica da je došlo do izražavanja u javnom prostoru takav događaj nužno ne pretvara u okupljanje.“²⁸⁸

278 *Larissis protiv Grčke*, presuda od 24. februara 1998., odlomak 51.

279 *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 7. decembra 1976.

280 Ibid.

281 Ibid.

282 *Leroy protiv Francuske*, presuda od 2. oktobra 2008.

283 *Perrin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, sudska presuda od 18. oktobra 2005.

284 *Barthold protiv Njemačke*, presuda od 23. marta 1985.

285 *Muller protiv Švicarske*, presuda od 24. maja 1988.

286 *Oberschlick protiv Austrije*, presuda od 23. maja 1991.

287 *Otto-Preminger Institute protiv Austrije*, presuda od 20. septembra 1994.

288 *Faber protiv Mađarske*, presuda od 24. jula 2012., odlomak 38.

— U predmetu *Chorherr protiv Austrije*, podnositelj zahtjeva na javnom je okupljanju nosio plakat s političkom porukom. Dakle, izražavao je političko mišljenje, koje ga je dovelo u opseg članka 10. Njegov je plakat zasmetao određenim članovima okupljene grupe, i zbog njegove poruke i zato što im je blokirao pogled. Odbio je poslušati zahtjev policije da prestane sa svojom demonstracijom zato što to ometa javni red. Zatim je bio uhapšen i kažnjen. Sud u Strasbourgu nije utvrdio nikakvo kršenje članka 10., zato što su i njegovo hapšenje i njegova osuda bili u skladu sa zakonima Austrije i imali su namjeru spriječiti nered na okupljanju.²⁸⁹

Okupljanje i udruživanje: Član 11., Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava

Član 11. jamči pravo mirnog okupljanja i udruživanja s drugima. Ono se proteže na mirna okupljanja, uključujući marševe, procesije, parade, privatne i javne sastanke, proteste i protuproteste (kontra-demonstracije). Prava koja daje član 11. podložna su određenim ograničenjima, a postoji i posebna odredba koja omogućuje nametanje ograničenja na slobodu udruživanja određenih skupina, uključujući policiju.

Zadatak osiguranja slobode okupljanja stavlja velike zahtjeve pred policiju, i u smislu operativnih zahtjeva i u smislu osiguranja sukladnosti s domaćim i međunarodnim pravom. Osim zahtjeva suzdržavanja od neopravdanih uplitanja, također mogu postojati situacije kada policija ima pozitivnu obavezu zaštititi slobodu udruživanja od napada drugih, uključujući i privatne osobe.

— U predmetu *Oya Ataman protiv Turske*, Sud je naveo da „tamo gdje demonstranti ne sudjeluju u nasilju, važno je da javne vlasti pokažu određeni stupanj tolerancije prema mirnim okupljanjima ako se ne želi slobodu okupljanja zagarantovano člankom 11. Konvencije sasvim lišiti njezine biti.“²⁹⁰

Član 11. ne štiti nasilna okupljanja. Ako neki elementi okupljanja sudjeluju u nasilju, policijska intervencija mora se usredotočiti na te elemente.²⁹¹ No okupljanje mora imati barem minimalan sastavni element. Skup malog broja ljudi ne može predstavljati okupljanje u smislu Konvencije.

289 *Chorherr protiv Austrije*, presuda od 25. augusta 1993., odlomak 33.

290 *Oya Ataman protiv Turske*, presuda od 5. decembra 2006., odlomci 41 i 42.

291 *Ziliberg protiv Moldavije*, presuda od 1. februara 2005.

■ U predmetu *Tatar i Faber protiv Mađarske*, dvoje je ljudi otišlo u mađarski Parlament te je na ogradu oko zgrade stavilo prljavo rublje u trajanju od trinaest minuta. To je trebalo izraziti komentar o političkoj situaciji u zemlji. Bili su uvjereni da se radi o nenajavljenom okupljanju. Sud je smatrao da mjere podnositelja zahtjeva nisu predstavljale okupljanje, zato što „nije bilo namjernog okupljanja učesnika.“²⁹²

Sud u Strasbourgu kaže da je demokracija jedini politički model koji se u Konvenciji razmatra i jedini koji je s njom kompatibilan²⁹³ te da „jamstvo prava na slobodu okupljanja ne može biti prepušteno nahođenju vlasti i njihovoj percepciji što zaslužuje pristanak, a što ne“.²⁹⁴ Osim toga, drži da sve „mjere koje su suprotstavljene slobodi izražavanja, osim u slučajevima poticanja na nasilje ili odbijanja demokratskih načela – koliko god se određeni pogledi i riječi mogu činiti šokantnima i neprihvatljivima vlastima – čine medvjedu uslugu demokraciji i često je čak i ugrožavaju.“²⁹⁵

Ako policijske mjere imaju namjeru potkopati pravo na slobodu udruživanja, vjerovatno će se smatrati da krše tu garanciju. U nekoliko slučajeva kod kojih je odluku donio Sud u Strasbourgu, mirni demonstranti uhapšeni su iz sumnjivih razloga.

■ U predmetu *Hyde Park i ostali protiv Moldavije (br. 5 i 6)*, na primjer, određeni broj demonstranata prilikom zakonitih protesta bio je uhapšen zbog navodnih nepravilnosti dokumentacije ili su pak odvedeni na daljnje ispitivanje njihovih identifikacijskih isprava. Također su bili osuđeni za kršenje domaćeg Zakona o okupljanju. Sud u Strasbourgu smatrao je da su te mjere predstavljale kršenje prava na slobodu okupljanja.²⁹⁶

Sud u Strasbourgu posebno strogo gleda na pokušaje ograničavanja demonstracija koje uključuju zakonite aktivnosti neke političke stranke.

■ U predmetu *Kršćanska demokratska narodna stranka protiv Moldavije*, politička stranka koja je podnositelj zahtjeva organizovala je demonstracije protiv prijedloga moldavske vlade da se učenje ruskog jezika učini obaveznim za školsku djecu stariju od 7 godina. Kada su vlasti primile obavijest o demonstracijama, promijenile su predloženo mjesto bez ikakvih konsultacija s organizatorima.

292 *Tatar i Faber protiv Mađarske*, presuda od 12. juna 2012., odlomak 39.

293 *Kršćanska demokratska narodna stranka protiv Moldavije*, presuda od 14. februara 2006., odlomak 63.

294 *Hyde Park i ostali protiv Moldavije*, presuda od 31. marta 2009., odlomak 30.

295 *Faber protiv Mađarske*, presuda od 24. jula 2012., odlomak 37.

296 *Hyde Park i ostali protiv Moldavije (br. 5 i 6)*, presuda od 14. septembra 2010.

Organizatori su ipak nastavili i održali su demonstracije na mjestu o kojem su prvobitno obavijestili. Zauzvrat su vlasti obustavile aktivnosti Kršćanske demokratske narodne stranke u trajanju od jednog mjeseca. Video demonstracija pokazao je da su one u biti bile mirne. Sud je u utvrđivanju kršenja članka 11. naveo da „samo veoma ozbiljna kršenja kao što su ona koja ugrožavaju politički pluralizam ili temeljna politička načela mogu opravdati zabranu aktivnosti neke političke stranke.“²⁹⁷

Pozitivne obaveze

Član 10. ne ograničava samo situacije u kojima se može uticati na slobodu izražavanja. S obzirom na važnost tog prava u demokratskom društvu, postoje situacije u kojima je Država dužna poduzeti sve moguće mjere kako bi zaštitila uživanje te slobode.

— U predmetu *Ozgur Gundem protiv Turske*, jedne novine, povezane s Kurdskom radničkom partijom (PKK) i njezinim osobljem, bile su podložne dugoj kampanji zastrašivanja i nasilja, što je rezultiralo s nekoliko smrtnih ishoda. Vlasti, unatoč tome što su novine to zatražile, nisu poduzele nikakve mjere zaštite. To je predstavljalo kršenje članka 10.²⁹⁸

U slučaju da postoje razumni razlozi da se vjeruje da bi neka osoba ili organizacija mogla biti napadnuta zbog korištenja slobode izražavanja (kolikogod nepopularna), može biti nužno da policija poduzme korake kako bi ih nastojala zaštititi. Važno je imati na umu da to nije obaveza rezultata. Od policije se ne može očekivati da osigura da nijedna osoba u njezinoj jurisdikciji ne pretrpi nikakvu štetu. Preciznu prirodu takvih koraka nije moguće apstraktno definisati. Profesionalne policijske odluke, koje se zasnivaju na relevantnim nacionalnim zakonima i policijskoj praksi, vjerovatno će se smatrati dovoljnim.

Opravdanja za uplitanje u član 8.-11., Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava

Kao što je gore navedeno, prava sadržana u članovima 8. do 11. mogu biti ograničena u određenim definisanim okolnostima i prema određenim uvjetima. Kao prvo, svako uplitanje mora imati za cilj „zakonitu svrhu“. Kao drugo, uplitanje mora biti „u skladu sa zakonom“. Kao treće, uplitanje ne smije

297 *Kršćanska demokratska narodna stranka protiv Moldavije*, presuda od 14. februara 2006., odlomak 76.

298 *Ozgur Gundem protiv Turske*, presuda od 16. marta 2000., odlomak 44.

biti veće nego što je u demokratskom društvu potrebno“. Ta su pitanja neka od najtežih u tumačenju Konvencije, te također mogu biti veoma teška za policijske službenike kada se od njih zatraži da opravdaju neku svoju radnju.

„U skladu sa zakonom“

Član 8. Konvencije zahtijeva da svako uplitanje u prava koja Konvencija štiti mora biti „u skladu sa zakonom“. Članovi 9. do 11. zahtijevaju da svako uplitanje bude „propisano zakonom“. Ti uvjeti imaju isto značenje. Njihova je namjera osigurati da neka osoba može, uz razuman stupanj sigurnosti, predvidjeti sva ograničenja dotičnog prava. To je ključna garancija koja za cilj ima spriječiti proizvoljne mjere vlasti. Predvidljivost zahtijeva da: (i) mora postojati pravna osnova u domaćem zakonodavstvu; (ii) zakon mora biti pristupačan; i (iii) zakon mora omogućiti osobi da procijeni vjerovatne posljedice svojih postupaka.

Što se toga tiče, (i) pravna osnova može biti u statutu ili nekoj drugoj pravnoj normi koja je predviđena domaćim pravnim sistemom. Sudska praksa može predstavljati „pravo“. ²⁹⁹ Kako bi se kvalifikovalo kao „pravo“ u pojmovima Konvencije, mjera mora navesti opseg svake proizvoljne odluke koja je dodijeljena vlastima koja donose odluke uz razuman stupanj preciznosti ³⁰⁰. Kako bi se osiguralo da sve odluke koje donese policija budu branjive, zahtijeva se strogo poštivanje relevantnih zakona i svih primjenjivih smjernica. Bilježenje odluka i razloga na osnovu kojih su donijete također je važno.

„S ciljem zakonite svrhe“

Članovi 8. do 11. navode niz legitimnih ciljeva za kojima mogu ići uplitanja u zaštićena prava. Oni su slični kod svih tih različitih članova, no ipak postoje važne razlike. Na primjer, članovi 8., 10. i 11. uključuju nacionalnu sigurnost kao zakonit cilj. Međutim, član 9. (sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti) ne uključuje to kao legitiman cilj. U smislu policije, najrelevantniji ciljevi vjerovatno su sprečavanje nereda ili kriminala, zaštita javnog reda i zaštita prava i sloboda drugih. Mora postojati veza između radnje na koju se žali i cilja za kojim se ide. U praksi, utvrđivanje ove veze nije prekomjerno teško. Na primjer, odluke koje su donijete kako bi se ograničila ili zabranila okupljanja često će biti usmjerene na sprečavanje nereda.

299 *Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 26. aprila 1979.

300 *Malone protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 2. augusta 1984.

„Nužno u demokratskom društvu“

Kako bi neka policijska mjera bila „nužna u demokratskom društvu“, ona mora: (i) odgovarati gorućoj društvenoj potrebi; (ii) biti srazmjerna s ciljem koji se nastoji postići; te (iii) moraju postojati relevantni i dovoljni razlozi za dotičnu mjeru.

U smislu procjene proporcionalnosti, relevantna su tri glavna pitanja:

- ▶ stupanj uplitanja;
- ▶ je li postojalo manje nametljivo sredstvo;
- ▶ dostupne proceduralne zaštitne mjere.

Teško je zasebno procijeniti razmjere neke mjere. Važna su pitanja kao što je postojanje alternativnih načina djelovanja, važnost zakonitog cilja za kojim se ide, itd. Policijske službenike često se poziva da opravdaju svoje mjere u ograničenju prava zaštićenih članovima 8. do 11. Posebno, objašnjenje policijskih mjera može biti potrebno kao dio istrage koja se provodi mehanizmima odgovornosti, kao što je policijski Ombudsman. Osim toga, ono može pomoći u objašnjavanju složenosti policijskih odluka i mjera u javnosti, medijima i civilnom društvu.

Proporcionalnost

Dolje razmatrana pitanja imaju namjeru pomoći policajcima u procjeni jesu li određene mjere srazmjerne. Ona mogu biti od koristi i pomoći da se usredotoči na donošenje odluka, te da se pokaže da su svi relevantni faktori uzeti u obzir. Oni su također važni u osiguranju da odluke budu transparentne, nediskriminirajuće i odgovorne. U mnogim situacijama, ne postoji tačan i netačan odgovor. Kao što je Evropski sud za ljudska prava potvrdio, „teškoće u obavljanju policijskog posla u suvremenim društvima, nepredvidivost ljudskog ponašanja i operativni izbor koji se vrši u smislu prioriteta i resursa“³⁰¹ znači da je policijskim vlastima potrebno dati određeni stupanj širine u tome kako postupaju u određenoj situaciji.

U svakoj situaciji, pred policijom i drugim relevantnim vlastima nalazi se cijeli niz različitih mjera i odluka. Rješavanjem dolje navedenih pitanja, policijski službenici imat će dobru poziciju da pokažu kako je njihov proces donošenja odluka bio srazmjeran:

1. Razlozi za poduzetu mjeru.
2. Je li bilo moguće upotrijebiti druga, manje nametljiva sredstva za postizanje istoga cilja.

301 *Kontrova protiv Slovačke*, presuda od 31. maja 2007., odlomak 50.

3. Pojediniosti o relevantnim pravnim i administrativnim odredbama i kako ih se poštovalo.
4. Nužnost za poduzimanje mjere i predvidive posljedice.
5. Koliko je vjerovatno da će mjera uticati na druge.
6. Potvrda, uključujući razloge koji su specifični za dotične odluke, da se radnja poduzima iz zakonitih razloga i da ne diskriminiše.
7. Je li odluka donijeta na osnovu svih relevantnih informacija.

Odgovori na ta pitanja mogu biti od pomoći u odbrani vaših mjera tokom bilo koje naknadne istrage ili drugih oblika kontrole ili analize.

Pozitivne obaveze

Prava dana prema članovima 8. do 11. Konvencije također obavezuju državne vlasti (uključujući policiju) da poduzmu određene mjere kako bi omogućili ostvarivanje prava pojedinaca prema tim članovima. Sud je rekao da su ta prava više od puke obaveze Države da se ne upliće u upotrebu prava. Na primjer, u predmetu *Ozgur Gundem protiv Turske*, utvrđeno je da Turska ima pozitivnu obavezu da provede istražne i zaštitne mjere, nakon kampanje nasilja i zastrašivanja kurdskih novina.³⁰²

U situacijama u kojima se očekuje da će planirano okupljanje završiti neredima, policija ili nadležne vlasti mogu se pozvati na domaće zakone koji omogućuju zabranu okupljanja. Međutim, prijetnja nasiljem nije dovoljan razlog da se neko okupljanje zabrani. Da je puka prijetnja neredima dovoljan razlog da se neko okupljanje zabrani, to bi se jednostavno moglo koristiti kao izgovor za zabranu okupljanja iz neprikladnih razloga. Shodno tome, ako se organizuje protuprotest, od Države se zahtijeva da poduzme potrebne mjere koje su u njezinoj moći kako bi se okupljanje omogućilo uz prisutnost policije, itd.³⁰³ U predmetu protiv Austrije koji je uključivao okupljanje ljekara protiv pobačaja i kontra-demonstracije, Sud je smatrao da su potrebne određene mjere (npr. policijska prisutnost) kako bi se osiguralo pravo na slobodu okupljanja.³⁰⁴ Međutim, Sud je također naveo da premda je „dužnost ugovornih strana da

302 *Ozgur Gundem protiv Turske*, presuda od 16. marta 2000.

303 *Plattform „Liječnici za život“ protiv Austrije*, presuda od 21. juna 1988.

304 *Ibid.*

poduzmu potrebne i adekvatne mjere koje će omogućiti da se zakonite demonstracije održe u miru, one ne mogu to apsolutno zagarantovati i imaju široku diskreciju u odabiru sredstava koja će se koristiti.³⁰⁵

— U predmetu *Faber protiv Mađarske*, podnositelj zahtjeva bio je kažnjen zato što je odbio prestati prikazivati zakonitu zastavu s kontroverznim historijskim konotacijama. Izvjesio ju je u blizini skupštine, a opravdanje za policijsku mjeru bilo je da su se bojali nereda. Sud je veoma pažljivo ispitao to opravdanje i utvrdio je da „puko postojanje opasnosti nije dovoljno za zabranu događaja: u svojim procjenama, vlasti moraju dati konkretne procjene potencijalnih razmjera nemira kako bi vrednovala resurse koji su potrebni za neutraliziranje opasnosti od nasilnih sukoba.“³⁰⁶

Svaka odluka da se zabrani okupljanje teško je zadiranje u prava zagarantovana člankom 11. Također zahtijeva veoma snažno opravdanje i mora biti u skladu sa zahtjevima stava 2. ovog članka.³⁰⁷

Međutim, Sud je prepoznao da policija i druga tijela vlasti najbolje mogu procijeniti mogućnost izlaženja na kraj s očekivanim neredima. U slučaju *Faber*, Sud smatra da su „domaće vlasti ... u najboljem položaju da vrednuju sigurnosne rizike i nemire, kao i prikladne mjere koje diktiraju pretpostavljeni rizici.“³⁰⁸

Javna okupljanja – pitanja vezana za djelovanje policije

Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava navodi da djelovanje policije na javnim okupljanjima predstavlja širok spektar značajnih problema za policijsku službu i ostala tijela vlasti diljem Evrope. Slučajevi u kojima je Sud u Strasbourgu donio presudu razmatrao je pitanja kao što je opetovano odbijanje dozvole da se održi okupljanje³⁰⁹, nesrazmjerno zadiranje u pravo da se okupljanja održe³¹⁰ i propust da se zaštite okupljanja od napada privatnih pojedinaca.³¹¹

Puka raznolikost situacija do kojih može doći u vezi s uživanjem demokratskih sloboda znači da je policijsko djelovanje u tim slučajevima izuzetno zahtjevno.³¹²

305 *Faber protiv Mađarske*, presuda od 24. jula 2012., odlomak 39.

306 Ibid. odlomak 40.

307 Vidi str. 100.-103. gore

308 *Faber protiv Mađarske*, presuda od 24. jula 2012., odlomak 42.

309 *Alekseyev protiv Rusije*, presuda od 21. oktobra 2010.

310 *Oellinger protiv Austrije*, presuda od 29. juna 2006.

311 *Gldani protiv Gruzije*, presuda od 3. maja 2007.

312 Vidi primjer *Giuliani i Gaggio protiv Italije*, presuda od 25. augusta 2009., odlomak 238.

On zahtijeva detaljno planiranje, dobro educirano osoblje, prikladnu opremu i dovoljnu fleksibilnost kako bi se moglo odgovoriti na nove situacije kada se one javljaju, često bez prethodnog upozorenja. Te su poteškoće još i veće zbog činjenice da se od policije ne traži samo da odgovori na događaje; od njih se traži da osiguraju zaštitu mirnog okupljanja. To može zahtijevati proaktivne korake kako bi se zaštitilo uživanje tih prava.

Svi policijski službenici moraju biti educirani u vezi s relevantnim standardima ljudskih prava. Ta obuka mora biti usredotočena na potrebu da se osigura da rad policije bude planiran i kontrolisan tako da minimizira vjerovatnost posezanja za ubojitom silom³¹³, kako bi se osiguralo da svaka upotrijebljena sila bude zakonita i minimalno potrebna u danim okolnostima, te kako bi se osiguralo da pravo na mirno okupljanje i povezana prava budu ostvarena. Policijski službenici koji su odgovorni za upravljanje mjerama zaštite javnog reda moraju biti adekvatno obučeni i imati iskustvo.³¹⁴ Policijski službenici koji upravljaju mjerama zaštite javnog reda moraju u obzir uzeti implikacije eventualne upotrebe sile, te uvijek moraju osigurati da sve policijske odluke budu donijete na osnovu zahtjeva da se upotreba sile svede na najmanju moguću mjeru.

Odnosi s javnošću

Uspješno policijsko djelovanje u očuvanju javnog reda može se provesti samo uz podršku i saradnju, u najvećoj mogućoj mjeri, zajednice. Policija mora poduzeti sve mjere kako bi osigurala i zadržala tu podršku. Veze sa zajednicom od neprocjenjive su važnosti u pružanju informacija u pogledu napetosti i potencijalnih problema, kao i u spuštanju eventualno postojećih tenzija i rješavanju teških situacija. Angažman s javnošću ne smije se javljati samo u vrijeme napetosti ili nereda, već to mora biti kontinuirani proces. Na taj način, uspostavljaju se trajni odnosi sa zajednicom, koji mogu pomoći u teškim vremenima. Policija mora komunicirati sa svim osobama na koje utiču mjere osiguranja javnog reda i mira. Komuniciranje tokom događaja može smanjiti mogućnost nesporazuma i neprijateljstava prema ostalima i policiji. Moraju biti dostupna tehnička sredstva koja to omogućavaju.

Policijsko djelovanje u očuvanju javnog reda i mira, i policijsko djelovanje u zajednici, usko su povezani. Patrole lokalnih policijskih službenika, koji do u detalje poznaju specifičnu prirodu nekog područja, moraju se provoditi cijelo vrijeme. To su službenici koji moraju djelovati policijski na područjima nakon što je došlo do nereda. Oni također mogu biti veoma učinkoviti

313 *McCann i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 27. septembra 1995.

314 *Andronicou i Constantinou protiv Cipra*, presuda od 9. oktobra 1997.

sistem „ranog upozoravanja“ kod eventualno postojećih napetosti. Redovno policijsko djelovanje u zajednici trebalo bi biti svakodnevna realnost, a policijsko djelovanje u očuvanju javnog reda treba ga podržavati, a ne potkopavati. To je potrebno uzeti u obzir prilikom odlučivanja o intervenciji u nekoj situaciji u kojoj je narušen javni red.

Policijske mjere tokom situacija u kojima je narušen javni red moraju biti zakonite i primjerene.³¹⁵ Prekomjerna sila može naštetiti odnosima sa zajednicom i dugoročno otežati rad policije. Ona nagrizi odnos između policije i javnosti i može dovesti do nestanka povjerenja i prekida komunikacije.

Policija tokom mjera na održavanju javnog reda mora biti pristupačna i dostupna, ovisno o sigurnosnoj situaciji. Policija mora moći stupiti u dijalog i pregovore sa učesnicima javnih okupljanja i onima na koje takva okupljanja utiču. Policija mora obavijestiti javnost, koliko je to moguće, o svojim planovima tako da se smanji mogućnost krivog razumijevanja policijskih mjera. Potrebno je poduzeti mjere kako bi se uspostavile veze s onima na koje utiču situacije u kojima je došlo do kršenja javnog reda, kao što su učesnici i stanovnici tog područja. Komunikacija s javnošću mora se voditi jednostavnim jezikom i biti planirana i koordinirana, kako bi se izbjegla pomutnja i nesporazumi.

Policijske ovlasti (npr. upotreba sile, hapšenje, kaznena istraga)

Svako vršenje policijskih ovlasti, u vezi s bilo kojim aspektom njihove uključenosti u operacije vezane uz održavanje javnog reda, mora se provoditi na prikladan i srazmjeran način. Ovlasti za intervenisanje potrebno je smatrati fakultativnima, a ne obaveznima. Ako dođe do situacije u kojoj policija ima ovlasti za interveniranje, te ovlasti ne bi trebalo automatski koristiti. Upotreba ovlasti za intervencije često može zapaliti situacije i na taj način dovesti do većih razina napetosti i povećanog opsega nasilja. Razine povjerenja u policiju također se mogu smanjiti.

Ako tokom okupljanja policija primijeti kršenja zakona, potrebno je razmotriti je li određene mjere potrebno poduzeti odmah ili se pak mjere mogu poduzeti nakon što je okupljanje završeno. Policija mora osigurati da, u slučaju da je potrebno poduzeti mjere s obzirom na javno okupljanje, one budu usmjerene na odgovorne osobe, te da oni koji nisu učestvovali ne budu obuhvaćeni, u mjeri u kojoj je to moguće. Upotreba nasilja od strane manjine u okviru većeg, mirnog okupljanja ne opravdava

315 *P.F i E.F protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, odluka od 23. novembra 2010.

rastjerivanje okupljanja. Srazmjerna i zakonita sila može se, ako je potrebno, koristiti protiv onih koji su odgovorni za nasilje.³¹⁶

Planiranje policijskih radnji

Planiranje vezano za događaje koji mogu uticati na javni red mora se zasnivati na objektivnim informacijama. Slični takvi događaji u prošlosti mogu se uzeti u obzir u određivanju policijskog odgovora, razina resursa, potencijalne taktike, itd. Policijski službenici koji rukovode operacijama kojima se osigurava održavanje javnog reda i mira moraju uzeti u obzir je li potrebno zatražiti savjet stručnjaka, npr. pravnih savjetnika, tehničkih stručnjaka, itd. Resursi koji su dostupni policiji trebali bi, koliko je to moguće, biti adekvatni s obzirom na težinu dotične operacije. Potrebno je uspostaviti mehanizme koordinacije s ostalim uslugama (hitna pomoć, bolnice i vatrogasci) koji eventualno mogu biti potrebni.

Prihvatljivo je da policija ili neko drugo javno tijelo napravi video snimku nekog okupljanja jer to može povećati sigurnost javnosti i pomoći u istrazi bilo kakvih kaznenih djela. Vidljivo snimanje također može odvratiti određene ljude od počinjenja kaznenih djela. Međutim, ako se to ne napravi s mjerom, to može dovesti do zastrašivanja učesnika. Mora postojati javno dostupna politika kako se vrši i čuva video snimka. Snimljeni materijal može se koristiti samo u svrhu kaznene istrage i ne smije se čuvati dulje nego što je potrebno. Ako se snimka zadrži dulje nego je potrebno, te ako je se spremi tako da se prema njoj mogu identifikovati određeni pojedinci, to može završiti kršenjem prava na poštovanje privatnog života (kao što je garantovano člankom 8. Konvencije).³¹⁷

Potrebno je održati prijateljske odnose s medijima, te im je potrebno dati potpuni pristup područjima na kojima traju policijske radnje, a sve u skladu sa sigurnosnim mjerama. Potrebno je odrediti kontakt osobe kako bi se mogle dati informacije i intervjui. Službenicima treba reći kada i u kojim okolnostima mogu govoriti za medije. Pružanje informacija potrebno je osigurati prije događaja kako bi javnost bila obaviještena i kako bi se ljudima omogućilo da izbjegavaju to područje.

Psihologija mase

Kako bi policija mogla učinkovito izaći na kraj s okupljanjima, potrebno je da u određenoj mjeri razumije psihologiju mase.

316 *Oellinger protiv Austrije*, presuda od 29. juna 2006.

317 Vidi str. 68. i 95. gore.

Od ključne je važnosti da se policijske radnje ne zasnivaju na pretpostavkama da će masa biti nasilna ili da će doći do nereda. Potrebno je prikupiti i analizirati što više informacija kako bi se procijenio potencijal za nemire. To će olakšati donošenje policijskih odluka na osnovu informacija i stručne prosudbe, umjesto na osnovu unaprijed stvorenog mišljenja i predrasuda.

Policijske radnje koje se zasnivaju na pretpostavci da će doći do nereda u stvari mogu izazvati nered. To je zbog vrste opreme koja se koristi, povezano sa stavom policijskih službenika, što može ostaviti dojam agresivnosti, što pak može dovesti do toga da osobe u masi odgovore na agresivan način. Policijska taktika trebala bi, u mjeri u kojoj je to moguće, nastojati promovirati pozitivno ponašanje mase. Informisanje službenika koji su raspoređeni tokom okupljanja također je ključno. Ako je policajcima rečeno da se očekuju problemi, oni će vjerovatno reagirati brže i s većom silom na incidente, koliko god mali oni bili, do kojih može doći. Međutim, ako se daju prikladne informacije, policijski će službenici vjerovatno odgovoriti na događaje na prikladniji način. Pregovori i dijalog često uspijevaju smiriti napete situacije.

Ako članovi skupine budu svjedoci prekomjerne upotrebe policijske sile, može se poljuljati njihova vjera u legitimnost policijskih mjera, te se stoga neće pridržavati normalnih pravila ponašanja. To može dovesti do povećane upotrebe agresije ili nasilja protiv policije i drugih. U svakoj gomili, vjerovatno će biti više elemenata. Većina ljudi općenito će poštovati policiju, te će je podržavati. Manji dio može imati namjeru konfrontacije i nasilja. Ostali elementi mogu odgovarati na događaje kako se oni budu javljali. Uvijek postoji prostor za neprikladne policijske mjere koji će te mjere učiniti nezakonitima u očima učesnika mase. To može dovesti do toga da masa osjeća kako je prihvatljivo koristiti nasilje prema policiji i ostalima. Važno je da policija razlikuje između različitih elemenata gomile. Svaka policijska radnja mora biti usmjerena protiv onih koji su izvor bilo kakvog nereda, itd., umjesto protiv gomile kao cjeline.

Ključna metoda osiguranja da gomila ne izgubi povjerenje u policiju je održavanje dijaloga. Pružajući informacije gomili, policija može raspršiti glasine te pokazati zašto se određene mjere koriste. To može potkopati one u gomili koji žele iskoristiti situaciju.

Posredovanje je također koristan alat u osiguranju učinkovite komunikacije između policije i učesnika. U slučaju da je potrebno nametnuti ograničenja na okupljanje i njegove učesnike, uvijek bi bilo dobro od predstavnika okupljanja zatražiti prethodno odobrenje za takva ograničenja. U određenim situacijama,

npr. tamo gdje postoji visok stupanj nepovjerenja prema policiji, najbolje je pregovore voditi putem posrednika, na primjer putem članova zajednice kojima se vjeruje. Policija mora nastojati omogućiti funkcionisanje skupine koliko god je to moguće, unutar zakonskih ograničenja i poštujući prava drugih. Dijalog je potrebno započeti u najranijoj mogućoj fazi, tako da se tokom vremena mogu razviti odnosi. Potrebno je uključiti i ostale relevantne zainteresovane strane, na primjer predstavnike lokalne javne uprave.

Zloupotreba prava: Član 17., Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava

Član 17. Konvencije glasi:

” Ništa se u ovoj Konvenciji ne može tumačiti kao da podrazumijeva da bilo koja država, skupina ili osoba ima pravo baviti se bilo kojom aktivnošću ili izvesti bilo koje djelo s ciljem uništenja bilo kojih ovdje navedenih prava i sloboda ili njihova ograničenja u većem opsegu nego što je predviđeno Konvencijom.

Ključna funkcija člana 17. je „zaštiti prava sadržana u Konvenciji čuvajući slobodno funkcionisanje demokratskih institucija“.³¹⁸ Koristi se primarno u slučajevima koji uključuju ekstremističke skupine ili osobe koje su nastojale potkopati funkcionisanje demokratskih institucija u nekoj zemlji ili prava drugih.³¹⁹

318 *KPD protiv Njemačke*, odluka o dopustivosti od 20. jula 1957.

319 *Npr. Refah Partisi (The Welfare Party) i ostali protiv Turske*, presuda od 13. februara 2003., odlomak 96.

Poglavlje 6

Vođenje profesionalne policijske službe

Kodeks policijske etike Vijeća Evrope

Policijska služba časna je profesija, no ona od policijskih službenika zahtijeva velike fizičke i psihičke napore. Policajci imaju teške odgovornosti koje često moraju obavljati u veoma teškim i opasnim uvjetima. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava od izravne je važnosti za policijske službenike koji obavljaju svoje dužnosti i obaveze; međutim, policijski su službenici u isto vrijeme i primarno čuvari ljudskih prava. Pravilno obavljanje dužnosti ne samo da će zaštititi prava pojedinaca nego će stvoriti i uvjete za društveni i ekonomski razvoj.

Kodeks policijske etike Vijeća Evrope usvojen je 2001. godine. To je Preporuka Komiteta ministara Vijeća Evrope³²⁰ i predviđa (u prilogu Preporuke) niz neobavezujućih načela osmišljenih tako da izvrše uticaj na domaćoj razini. Mnoga od načela koja se mogu naći u sudskoj praksi Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava odražavaju se također u Kodeksu policijske etike. Na primjer, prepoznatljiva ideja vodilja koja prožima raspravu o sudskoj praksi Suda u Strasbourgu do danas jest važnost srazmjernosti u primjeni ovlasti dopuštenih zakonom koje ima policija; druga je pozitivna obaveza zaštititi pojedince od nezakonitih radnji trećih strana; dok treća odražava važnost očuvanja demokratskih sloboda, kao što je protest. Sve one dolaze do izražaja i u Kodeksu.³²¹

320 Rec (2001.) 10. o Evropskom kodeksu policijske etike.

321 Vidi Prilog B, dolje.

Kodeks naglašava osnovne ciljeve policijske službe u demokraciji: očuvati javni red i mir, te vladavinu prava; zaštititi i poštovati osnovna prava i slobode pojedinaca; spriječiti i suzbijati kriminal; otkrivati kriminal; te pružiti pomoć i uslužne funkcije javnosti. Zbog toga, policijske operacije moraju zadovoljiti osnovna očekivanja pravne države: to znači da ih se provodi u skladu s domaćim pravom i međunarodnim standardima (domaće pravo i propisi dostupni su javnosti, te su u svojoj prirodi dovoljno jasni i precizni).

Organizacijska struktura policije „kao profesionalni nositelji zakona i pružatelji usluga javnosti“ trebala bi osnažiti ideju dobivanja i očuvanja poštovanja javnosti.³²² Organizacijska struktura također mora promovirati dobre odnose s javnošću i učinkovitu saradnju s drugim relevantnim tijelima, lokalnom zajednicom, nevladinim udrugama i ostalim predstavničkim skupinama uključujući skupine etničkih manjina. Potrebna je dovoljna operativna nezavisnost od ostalih državnih tijela; nadalje, potrebna je jasna distinkcija između uloge policije i tužilaštva, sudstva i zatvorskog sistema, a policija ne smije imati nikakve funkcije kontrole nad tim drugim tijelima, te također mora strogo poštovati neovisnost i nepristranost sudstva. S druge strane, očekuje se funkcijska i adekvatna saradnja između policije i državnog tužilaštva (tamo gdje domaće zakonodavstvo policiju podređuje državnom tužilaštvu ili istražnom sucu, policiji moraju biti dane jasne upute s obzirom na prioritete kojima se rukovodi politika krivične istrage te napredak krivične istrage u pojedinačnim slučajevima). Uloga advokata odbrane u kaznenom postupku mora se poštovati, a policijski službenici moraju pomoći osigurati da pravo pristupa pravnoj pomoći bude učinkovito, posebno kada je neki pojedinac lišen slobode.

Naglašava se osiguranje profesionalizma (uključujući suzbijanje korupcije). Na taj način, odabir kadrova mora se zasnivati na objektivnim i nediskriminatorskim temeljima, te na adekvatnim ličnim kvalifikacijama i iskustvu kako bi se policijskom osoblju omogućilo da pokažu zdravu prosudbu, otvoren stav, zrelost, fer odnos, komunikacijske vještine, a tamo gdje je to prikladno, očekuju se vještine vođenja i upravljanja, kao i dobro poznavanje društvenih i kulturnih pitanja dotične zajednice.³²³ Edukacija (i početna i redovna tokom službe) mora se zasnivati na osnovnim vrijednostima demokracije, pravne države i zaštite

322 Kodeks policijske etike, odlomak 12.

323 Ibid. odlomak 23.

Ljudskih prava (te posebno, treba uključivati praktičnu edukaciju u upotrebi sile i ograničenjima s obzirom na uspostavljena načela ljudskih prava, te voditi računa o potrebi propitivanja i suzbijanja rasizma i ksenofobije). Kodeks također uključuje i smjernice za policijsko djelovanje ili intervenciju, kako u općim tako i u posebnim situacijama koje se zasnivaju na općim načelima sadržanim u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava. Na primjer, „policijsko osoblje mora djelovati s integritetom i poštovanjem prema javnosti, te s posebnom pažnjom u odnosu na situaciju pojedinaca koji spadaju u posebno ranjive skupine“,³²⁴ dok svako lišavanje slobode „mora biti što je više moguće ograničeno, te izvršeno s pažnjom prema dostojanstvu, ranjivosti i ličnim potrebama svakog pritvorenika“.³²⁵

Prava policijskih službenika

Odgovornosti policijskih službenika naglašene su u dosadašnjoj raspravi. To je u potpunosti razumljivo, no također je potrebno priznati da i policijski službenici imaju svoja *prava*. Kodeks policijske etike Vijeća Evrope također sadrži niz odredbi koje se tiču prava policijskog osoblja, uključujući:

- ▶ Jasnu izjavu da policijski službenici „imaju ista građanska i politička prava kao i ostali građani. Ta se prava mogu ograničiti samo kada je to potrebno za obavljanje funkcija policije u demokratskom društvu, u skladu sa zakonom, te u skladu s Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava.“³²⁶
- ▶ Izjavu da policijski službenici trebaju u punom mogućem opsegu uživati socijalna i ekonomska prava, uključujući osnivanje predstavničkih organizacija, te primanje adekvatne naknade i socijalne zaštite.
- ▶ Pravo na reviziju svih disciplinskih mjera na nezavisnom sudu.
- ▶ Pravo na zaštitu od loše zasnovanih navoda.

Te bi odredbe trebalo ugraditi u domaći pravni sistem kako bi se osigurala adekvatna zaštita policijskih službenika. Slijedi kratka rasprava odnosa između Kodeksa i sudske prakse Suda u Strasbourgu.

324 Ibid. odlomak 44.

325 Ibid. odlomak 54.

326 Preporuka (Rec. (2001.)10.) Vijeća ministara usvojena 19. septembra 2001., odlomak 31.

Policijski službenici i sloboda udruživanja

Važno je načelo da policijski službenici uživaju ista građanska i politička prava kao i svaka druga osoba. Jedno od tih prava je sloboda udruživanja. To uključuje pravo na osnivanje i pristupanje sindikatima i ostalim predstavničkim udruženjima. Svako uplitanje u ta prava mora imati posebno opravdanje, koje mora biti u skladu sa zakonom i mora biti povezano s posebnom prirodom policijske službe u dotičnoj zemlji. Nije dovoljno dati opće opravdanje za bilo koje ograničenje.

Evropski sud za ljudska prava naveo je da policijski službenici duguju posebnu lojalnost, suzdržanosti i diskreciju.³²⁷ U skladu s time, može se uticati na izražavanje političkih mišljenja policijskih službenika i udruženja koja predstavljaju policijske službenike ako „je njihov cilj osigurati da se poštuje zahtjev da policijski službenici prilikom izražavanja svojih stajališta djeluju na nepristran način tako da se u očima javnosti održi njihova pouzdanost i vjerodostojnost ...“³²⁸

Mnoge evropske zemlje sprečavaju policijske službenike u aktivnom učestvovanju u politici. Razlog za to jest osigurati da se na policiju gleda kao na politički neutralnu, prepoznajući činjenicu da su oni u službi Države.³²⁹ To je još jače opravdanje u zemljama s poviješću totalitarizma u kojima je policija održavala takve režime.

U predmetu *Rekvenyi protiv Mađarske*, Sud je naveo da je „želja da se osigura da ključna uloga policije u društvu ne bude kompromitirana narušavanjem političke neutralnosti svojih službenika u skladu s demokratskim načelima.“³³⁰

Policijski službenici i navodi prestupa

Još jedna stalna tema cijelog ovog priručnika je potreba za nezavisnom i učinkovitom istragom vjerodostojnih navoda o prestupima policijskih službenika u više slučajeva. Na primjer, pozitivna obaveza Države da provede učinkovitu istragu proizlazi gdje god postoji vjerodostojna tvrdnja ili neki drugi navod da je pojedinac bio podvrgnut zlostavljanju koje je u okviru članka 3. To je tzv.

327 *Sindikat policije u Republici Slovačkoj i ostali protiv Slovačke*, presuda od 25. septembra 2012., odlomci 57. i 69.

328 *Ibid.* odlomak 70.

329 *Rekvenyi protiv Mađarske*, presuda od 20. maja 1999., odlomak 41.

330 *Ibid.*

„proceduralni aspekt“ ili „proceduralni dio“ članka 3., no obaveza se može javiti i u sklopu ostalih odredbi Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava. Rezultat je da je moguće utvrditi kršenje garancija Konvencije ako se bilo koja potonja državna istraga vjerodostojnog navoda da je došlo do zlostavljanja smatra neprikladnom. Proceduralni „dio“ garancija na taj način nastoji garancije učiniti efikasnijim u praksi. U tu svrhu, istraga mora biti dovoljno temeljita kako bi se mogle utvrditi činjenice, te također kako bi se mogla izvršiti identifikacija i provesti kažnjavanje odgovornih. Međutim, važno je napomenuti, da „obaveza istrage „nije obaveza rezultata, već sredstva“: ne mora svaka istraga nužno biti uspješna ili doći do zaključka koji se podudara s opisom događaja od strane tužitelja; međutim, ona u načelu mora moći dovesti do uspostave činjenica u slučaju te, ako se navodi utvrde istinitima, do identifikacije i kazne odgovornih“.³³¹

Taj zahtjev za odgovornošću znači da se policijski službenici mogu naći pod istragom, zbog nekog disciplinskog ili kaznenog pitanja. Biti predmetom istrage izuzetno je stresno, bez obzira na profesionalnost istrage i bez obzira na vlastito ponašanje. U većini okolnosti, vjerovatno je da će policijski službenici imati ista prava kao i svaka druga osoba pod istragom ako se u istrazi radi o kaznenom djelu. U slučaju da disciplinski postupak rezultira ishodom koji ima posljedice po građanska prava (npr. otkaz), mogu se primijeniti i garancije članka 6. , osim ako domaće pravo jasno isključi takav postupak, a isključenje je „opravdano objektivnim razlozima u interesu Države“.³³² Ako disciplinski postupak doista uključuje član 6. Konvencije (koja zahtijeva da svakoj osobi podvrgnutoj kaznenom postupku bude dan detaljan niz proceduralnih prava kako bi se osiguralo da postupak bude pošten), potrebno je dati dodatne garancije koje se traže s obzirom na član 6. Ona uključuju:

- pravo poznavanja detalja optužbe;
- pravo na pozivanje i unakrsno ispitivanje svjedoka;
- pravo na suđenje u razumnom roku; i
- pravo na adekvatno vrijeme i sredstva za pripremu odbrane.³³³

331 *Barabanshchikov protiv Rusije*, presuda od 8. januara 2009., odlomak 54.

332 *Vilho Eskelinen i ostali protiv Finske*, presuda od 19. aprila 2007., odlomak 62.

333 Vidi str. 75.-77. gore. Daljnje informacije u pogledu članka 6. Konvencije mogu se pronaći na sljedećoj poveznici: <http://echr.coe.int/NR/rdonlyres/687924D0-A8FF-4EE7-99C81707A6FCF466/0/DG2ENHRHAND032006.pdf>

Nadalje, sve osobe koje su podvrgnute kaznenom postupku zadržavaju svoje pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života. To pravo je ograničeno pravo, pa ga se u određenim situacijama može ograničiti. U slučaju kaznenog postupka koji uključuje policijske službenike, mediji i javnost mogu biti zainteresovani za pojedinosti slučaja. Osim toga, postoji interes javnosti da se zna da postoji nezavisan i učinkovit mehanizam u istrazi optužbi protiv policijskih službenika. Međutim, pitanja sigurnosti mogu biti vezana uz policijske službenike ili njihove porodice čiji je identitet poznat. Osim toga, interes javnosti vezan za poznavanje identiteta nekog policijskog službenika manji je nego znati da je policijski službenik podložan disciplinskom ili kaznenom postupku. Stoga, premda je opće značenje prema članku 6. da postupak mora biti javan, mogu postojati situacije u kojima, na osnovu utvrđenog rizika, te u skladu s relevantnim odredbama domaćeg prava koje omogućuju Sudu da spriječi izvještavanje o identitetu branjenika, identitet policijskog službenika ne bi trebalo otkriti.

Zaštita policijskog službenika tokom kaznenog postupka

Sud u Strasbourgu prihvatio je da određeni slučajevi mogu trebati posebne uvjete kako bi se zaštitili ranjivi svjedoci, na primjer neotkrivanjem njihova identiteta ili tako da se identitet prekrije dok svjedoče na sudu. To se može općenito primijeniti, no može biti posebno relevantno za određene policijske službenike. Međutim, ne može se dopustiti da takve mjere koje se poduzimaju iz razloga svrsishodnosti budu u sukobu s osnovnim pravom okrivljenika na pošteno suđenje. Na ovo se pitanje općenito gleda u smislu pravičnosti u dopuštanju dokaza. Tokom vremena, Sud je razradio svoj pristup. Pravna nauka Suda također naglašava važnost koja se stavlja na ocjene domaćih sudova u vezi s potrebom da svjedoci ostanu anonimni. Odluka da se zaštiti anonimnost svjedoka mora biti opravdana razlozima koji su bili i relevantni i dovoljni u svakom slučaju kako bi se osiguralo da interesi svjedoka u pravilu imaju prednost pred onima okrivljenika.

— U predmetu *Lüdi protiv Švicarske*, izjavu je dao policijski službenik, čiji stvarni identitet nije bio poznat podnosiocu zahtjeva no kojega je sreo u pet navrata. Država je nastojala tvrditi da je potreba da se zaštiti anonimnost tajnog agenta ključna kako bi se nastavilo s infiltracijom trgovaca droge, no Sud je smatrao da je legitiman interes u zaštiti identiteta policijskog službenika koji je bio uključen u istragu mogao biti zadovoljen na način koji je također dosljedan s obzirom na interes odbrane. Ovdje, ni istražni sudija niti

sudovi nisu bili voljni saslušati službenika kao svjedoka ili pak napraviti sučeljavanje kako bi se omogućilo da njegove izjave budu stavljene nasuprot navoda podnositelja zahtjeva, niti je odbrana imala priliku ispitati službenika kako bi pokušala izazvati sumnju u njegov kredibilitet, te je stoga došlo do kršenja jamstva.³³⁴

— U predmetu *Van Mechelen i ostali protiv Holandije*, Sud je smatrao da je došlo do kršenja članka 6. zato što odbrana ne samo da nije poznavala identitet policijskih službenika već je bila i spriječena u promatranju njihova ponašanja tokom izravnog ispitivanja, te stoga nije bilo dopušteno da se testira njihova pouzdanost. Država nije bila u mogućnosti dovoljno Sudu objasniti zašto su bila potrebna takva ekstremna ograničenja prava okrivljenika, te je došlo do propusta u protuteži hendikepa pod kojima je radila odbrana u prezentaciji svojeg predmeta. Nadalje, Sud je smatrao da je položaj policijskog službenika u takvim situacijama „u određenoj mjeri različit od položaja nezainteresovanih svjedoka ili žrtve zbog njegove uske povezanosti s optužbom te bi, posljedično, upotrebi anonimnog policijskog svjedoka „trebalo pribjeći samo u izvanrednim okolnostima“.³³⁵

Pravo na pristojne uvjete rada

Policijski službenici, kao svi javni dužnosnici, imaju pravo na pristojne uvjete rada. Osim toga, imaju pravo da im se „osiguraju posebne zdravstvene i sigurnosne mjere, uzimajući u obzir poseban karakter policijskog rada.“³³⁶ To je važno kako bi se osiguralo da policijska struka bude prepoznata kao važna za društvo, kadra privući visok kalibar kandidata. Osim toga, kada su policijski službenici adekvatno plaćeni, manje je vjerovatno da će biti na iskušenju da podlegnu korupciji.

334 *Lüdi protiv Švicarske*, presuda od 15. juna 1992., odlomci 44.-50.

335 *Van Mechelen i ostali protiv Holandije*, presuda od 23. aprila 1997., odlomci 56.-65.

336 Evropski kodeks policijske etike, odlomak 32.

Prilog A: CPT standardi i policija

Kao što je razmatrano gore,³³⁷ rad Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, CPT, od izravne je važnosti za rad policijskih službenika. Sljedeći izvaci iz najnovije kompilacije CPT standarda³³⁸ od posebne su važnosti:

- a. Pritvor od strane službenika za provedbu zakona
- b. Pristup advokatu kao sredstvo sprečavanja zlostavljanja
- c. Maloljetnici lišeni slobode
- d. Žene lišene slobode
- e. Oružje s električnim pražnjenjem
- f. Suzbijanje nekažnjivosti

a. Pritvor kod službenika za provedbu zakona

Izvod iz 2. Općeg izvješća [CPT/Inf (92) 3]

36. CPT pridaje posebnu važnost trima pravima koja se odnose na osobe koje su u policijskom pritvoru: pravo dotične osobe da se o činjenici njezina pritvora obavijesti treću stranu njezina izbora (člana porodice, prijatelja, konzulat), pravo na pristup advokatu, te pravo da se zatraži liječnički pregled ljekara po izboru osobe (uz eventualni liječnički pregled koji je izvršio ljekar koji su pozvale policijske vlasti).³³⁹ Prema mišljenju CPT-a, postoje tri osnovne sigurnosne mjere protiv zlostavljanja pritvorenih osoba koje se moraju primijeniti od samog početka lišavanja slobode, bez obzira kako će se to u dotičnom pravnom sistemu opisati (hapšenje, lišavanje slobode, itd.).

337 Vidi str. 20., 42. i 83.

338 Izvađeno iz CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2011.

339 Ovo je pravo u biti preformulirano kako slijedi: pravo pristupa ljekaru, uključujući pravo na pregled ljekara po vlastitom izboru ako pritvorena osoba to želi (uz sve medicinske preglede koje provodi ljekar kojeg pozovu policijske vlasti).

37. Osobe koje je policija pritvorila moraju biti izričito i bez odlaganja obaviještene o svim svojim pravima, uključujući prava koja se odnose na odlomak 36. Nadalje, sve mogućnosti koje se nude vlastima da se kasni s jednim ili drugim od potonjih prava kako bi se zaštitili interesi pravde potrebno je jasno definisati, a njihova primjena mora biti vremenski strogo ograničena. Podrobnije, što se tiče prava pristupa advokatu, te prava zahtijevanja ljekarskog pregleda koji nije ljekar policije, sistemi u kojima, posebno, advokati i ljekari mogu biti odabrani s prethodno napravljenih popisa koji su sastavljeni u dogovoru s relevantnim stručnim organizacijama, eventualna potreba da se korištenje tih prava odgodi na taj je način uklonjena.

38. Pristup advokatu za osobe u policijskom pritvoru mora uključivati pravo na kontakt i na posjet advokata (u oba slučaja u uvjetima koji jamče povjerljivost njihova razgovora) kao i, u načelu, pravo dotične osobe da njezin advokat bude prisutan tokom ispitivanja.

Što se tiče zdravstvenog pregleda osoba koje se nalaze u policijskom pritvoru, sva takva ispitivanja moraju se provoditi izvan slušnog dometa, te po mogućnosti bez prisutnosti policijskih službenika. Nadalje, rezultati svakog pregleda kao i relevantne izjave pritvorenika, kao i zaključci ljekara moraju biti formalno zabilježeni od strane ljekara i biti dostupni pritvoreniku i njegovom advokatu.

39. U vezi s postupkom ispitivanja, CPT smatra da moraju postojati jasna pravila ili smjernice o načinu na koji se vode policijski razgovori. Oni, između ostalog, moraju uključivati sljedeća pitanja: obavijest pritvoreniku o identitetu (ime i/ili broj) onih koji su prisutni na razgovoru; dopuštena duljina razgovora; razdoblja odmora između razgovora i pauze tokom razgovora; mjesta na kojima se razgovori mogu voditi; da li se od pritvorenika može tražiti da stoji dok ga se ispituje; intervjuisanje osoba koje su pod uticajem droga, alkohola, itd. Također je nužno da se vodi sistematski zapis o vremenu kada je razgovor započeo i kada je završio, o svakom zahtjevu pritvorenika tokom razgovora, te o osobama koje su bile prisutne na svakom razgovoru.

CPT bi dodao da je elektronsko snimanje policijskih razgovora još jedna korisna sigurnosna mjera protiv zlostavljanja pritvorenika (kao i značajna prednost za policiju).

40. CPT smatra da bi osnovne sigurnosne mjere koje se daju osobama u policijskom pritvoru bile tim bolje (a rad policije bi vjerovatno bio lakši) kad bi postojao jedan i sveobuhvatan spis

za svakog pritvorenika, u kojem bi bili zabilježeni svi aspekti njegova pritvora te mjere koje su s tim u vezi poduzete (kada je lišen slobode i razlozi za tu mjeru; kada je obaviješten o svojim pravima; znakovi ozljeda, mentalne bolesti, itd.; kada ga je kontaktirala i posjetila rodbina / konzulat i advokat; kada mu je ponuđena hrana; kada je ispitan; kada je prebačen na neko drugo mjesto ili otpušten, itd.). Iz više razloga (na primjer, predmeti u posjedu osobe, činjenica da je obaviješten o svojim pravima i da ih je iskoristio ili ih se odrekao), potrebno je dobiti potpis pritvorenika te, ako je potrebno, objasniti ako i zašto nema potpisa. Nadalje, advokat pritvorenika mora imati pristup takvom spisu pritvorenika.

41. Nadalje, postojanje nezavisnog mehanizma za ispitivanje pritužbi na tretman tokom policijskog pritvora ključna je sigurnosna mjera.

42. Policijski pritvor u načelu relativno kratko traje. Posljedično, ne može se očekivati da fizički uvjeti pritvora budu dobri kao što je slučaj u policijskim ustanovama i drugim mjestima pritvora gdje osobe mogu biti držane tokom duljeg razdoblja. Međutim, određeni elementarni materijalni zahtjevi moraju biti zadovoljeni.

Sve policijske ćelije moraju biti prikladne veličine za broj osoba koje su u njima smještene, te imati adekvatno osvjetljenje (tj. dovoljno za čitanje, isključujući vrijeme spavanja), te ventilaciju; po mogućnosti, ćelije bi trebale imati prirodno svjetlo. Nadalje, ćelije bi morale biti opremljene sredstvom za odmor (na primjer, fiksnom stolicom ili klupom), a osobe koje moraju ostati u pritvoru preko noći moraju imati čist madrac i deke.

Osobama u pritvoru potrebno je omogućiti da mogu vršiti svoje prirodne potrebe kada im je to potrebno u čistim i pristojnim uvjetima, te im mora biti ponuđeno prikladno mjesto za pranje. U prikladno vrijeme mora im biti ponuđena hrana, uključujući barem jedan kompletan obrok (tj. nešto konkretnije od sendviča) svaki dan.³⁴⁰

43. Pitanje što je razumna veličina policijske ćelije (ili bilo koje druge vrste smještaja pritvorenika/zatvorenika) jest teško pitanje. Kad se donosi takva procjena, u obzir je potrebno uzeti mnogo čimbenika. Međutim, delegacije CPT-a osjećale su potrebu za grubim smjernicama s time u vezi. Trenutno se koristi sljedeći kriterij (smatran poželjnom razinom umjesto minimalnog standarda) kada se procjenjuju policijske ćelije namijenjene za jednog pritvorenika tokom boravka duljeg od nekoliko sati: reda veličine 7 m², 2 metra ili više između zidova, 2,5 metara između poda i plafona.

340 CPT također zagovara da se osobama koje su u policijskom pritvoru tokom 24 sata ili više mora ponuditi, ukoliko je to moguće, svakodnevnu tjelovježbu na otvorenom.

Izvod iz 6. Općeg izvješća [CPT/Inf (96) 21]

14. CPT pozdravlja podršku svojem radu koja je izražena u Preporuci Parlamentarne skupštine 1257 (1995.), o uvjetima pritvora u zemljama članicama Vijeća Evrope. Također je s velikim zadovoljstvom primio na znanje, iz odgovora na Preporuku 1257, da je Komitet ministara pozvalo vlasti zemalja članica da poštuju smjernice o policijskom pritvoru koje su iznijete u 2. Općem izvješću CPT-a (usp. CPT/Inf(92)3, odlomci 36 do 43).

S time u vezi, potrebno je napomenuti da neke Strane Konvencije nisu voljne u cijelosti provesti određene preporuke CPT-a u pogledu sigurnosnih mjera protiv zlostavljanja osoba u policijskom pritvoru, te posebno preporuku da se takvim osobama dodijeli pravo pristupa advokatu od samog početka njihova pritvora.

15. CPT želi naglasiti da je, prema njegovom iskustvu, razdoblje koje slijedi neposredno nakon lišavanja slobode razdoblje kada je rizik zastrašivanja i fizičkog zlostavljanja najveći. Posljedično, mogućnost da osobe koje su u policijskom pritvoru imaju pristup advokatu tokom tog razdoblja osnovna je sigurnosna mjera protiv zlostavljanja. Postojanje te mogućnosti imat će učinak odvraćanja na one kojima je na umu zlostavljati pritvorenike; nadalje, advokat će poduzeti prikladne mjere ako doista dođe do zlostavljanja.

CPT prepoznaje da kako bi se zaštitili interesi pravde, može posebno biti nužno odgovoditi na određeno vrijeme pristup pritvorenika određenom advokatu kojega on odabere. Međutim, to ne bi smjelo rezultirati time da se pravo na pristup advokatu u cijelosti oduzme tokom dotičnog razdoblja. U tim slučajevima, potrebno je organizovati pristup nekom drugom nezavisnom advokatu kojem se može vjerovati da neće ugroziti zakonite interese policijske istrage.

16. CPT je također u 2. Općem izvješću naglasio važnost osoba u policijskom pritvoru da budu izričito i bez odlaganja obaviještene o svim svojim pravima.

Kako bi se osiguralo da se tako postupi, CPT smatra da je na samom početku pritvora osobama koje je policija pritvorila potrebno sistemski dati ta prava navedena na obrascu na jednostavan način. Nadalje, od dotičnih je osoba potrebno zatražiti da potpišu izjavu kojom potvrđuju da su obaviještene o svojim pravima.

Gore navedene mjere jednostavno je provesti, nisku skupe i učinkovite su.

Izvod iz 12. Općeg izvješća [CPT/Inf (2002) 15]

33. Za dobro funkcionisanje društva ključno je da policija ima ovlasti uhapsiti, privremeno zatvoriti i ispitati osumnjičene za krivična djela i ostale kategorije osoba. Međutim, ta prava sa sobom inherentno nose rizik zastrašivanja i fizičkog zlostavljanja. Bit rada CPT-a je pronaći načine smanjenja tog rizika na apsolutni minimum bez nepotrebnog sprečavanja policije u propisnom obavljanju dužnosti. U više je zemalja zamijećen ohrabrujući razvoj na području policijskog pritvora; međutim, nalazi CPT-a također prečesto naglašavaju potrebu za trajnom budnošću.

34. **Ispitivanje osumnjičenih za krivična djela** poseban je zadatak koji zahtijeva posebnu obuku ako ga se želi provesti na zadovoljavajući način. Prije svega, *precizan cilj takvog ispitivanja* mora biti kristalno jasan: taj je cilj dobiti tačne i pouzdane informacije kako bi se otkrila istina o pitanjima koja su pod istragom, a ne da se dobije priznanje od nekog za koga se već pretpostavlja, u očima službenika koji vode razgovor, da je kriv. Osim odredbe o adekvatnoj obuci, osiguranje da će se službenici za provedbu zakona pridržavati gore navedenog cilja uveliko će biti omogućeno sastavljanjem kodeksa ponašanja prilikom ispitivanja osumnjičenih za krivična djela.

35. Tokom godina, delegacije CPT-a razgovarale su sa značajnim brojem pritvorenih osoba u raznim zemljama, koje su dale uvjerljive tvrdnje da su bile fizički zlostavljane ili da su na neki drugi način zastrašivane ili da im se prijetilo, od strane policijskih službenika koji su tokom ispitivanja nastojali dobiti priznanje. Očito je samo po sebi da sistem kaznenog pravosuđa koji naglasak stavlja na *dokaze priznanja* potiče službenike uključene u istragu kriminala – često pod pritiskom da postignu rezultate – da koriste fizičku ili psihičku prisilu. U kontekstu sprečavanja mučenja i ostalih oblika zlostavljanja, od ključne je važnosti razviti metode kaznene istrage koje su u stanju smanjiti oslanjanje na priznanja, te ostale dokaze i informacije dobijene putem ispitivanja, u svrhu osiguranja osuda.

36. **Elektronsko (tj. audio i/ili video) snimanje policijskih razgovora** predstavlja važnu sigurnosnu mjeru protiv zlostavljanja pritvorenika. CPT sa zadovoljstvom primjećuje da se uvođenje takvih sistema razmatra u sve većem broju zemalja. Takvo snimanje može pružiti potpunu i autentičnu snimku tijeka razgovora, time uveliko olakšavajući istragu eventualnih navoda o zlostavljanju. To je

i u interesu osoba koje je policija zlostavljala i policijskih službenika koji su suočeni s neosnovanim navodima da su fizički zlostavljali ili vršili psihički pritisak na pritvorenike. Elektronske snimke policijskih razgovora također smanjuju priliku branjenika da kasnije lažno negiraju da su izvršili određena priznanja.

37. CPT je u više od jednog navrata, u više od jedne zemlje, otkrio **sobe za ispitivanja** koje su bile posebno zastrašujuće prirode: na primjer, sobe koje su bile potpuno crne i opremljene reflektorima usmjerenima na sjedalo koje se koristi za ispitivanu osobu. Oprema te vrste nema mjesta u policijskoj službi.

Osim što moraju biti prikladno osvijetljene, grijane i zračene, sobe za razgovore omogućuju svim učesnicima razgovora da sjede na stolicama sličnog stila i standarda udobnosti. Službenik koji vodi razgovor ne smije sjediti na dominirajućem (npr. uzdignutom) ili udaljenom mjestu u odnosu na osumnjičenika. Nadalje, boje trebaju biti neutralne.

38. U određenim zemljama, CPT je naišao na praksu **povezivanja očiju** osoba u policijskom pritvoru, posebno tokom razdoblja ispitivanja. Delegacije CPT-a primile su razna – i često suprotstavljena – objašnjenja policijskih službenika u pogledu svrhe takve prakse. Iz informacija koje su tokom godina prikupljene, CPT-u je jasno da se u mnogim, ako ne u većini slučajeva, osobama povezuju oči kako bi ih se spriječilo da mogu identifikovati službenike koji provode zakon, a koji su ih zlostavljali. Čak i u slučajevima kada nema fizičkog zlostavljanja, povezivanje očiju osobe u pritvoru – te posebno nekog tko prolazi ispitivanje – predstavlja oblik surovog ponašanja, čiji će učinak na dotičnu osobu često biti jednak psihičkom zlostavljanju. CPT preporučuje da povezivanje očiju osoba koje su u policijskom pritvoru bude izričito zabranjeno.

39. Nije neuobičajeno da CPT pronađe **sumnjive predmete** u policijskim prostorijama, kao što su drveni štapovi, drške metle, bejzbolske palice, metalne šipke, komadi debelog električnog kabla, imitacije oružja ili noževi. Prisutnost takvih predmeta u više je nego jednom slučaju potkrijepilo navode, koje su primile delegacije CPT-a, da su osobe koje su držane u dotičnim institucijama bile pod prijetnjom i/ili da su udarane takvim predmetima.

Često objašnjenje koje policijski službenici daju u pogledu takvih predmeta je da su oni zaplijenjeni od osumnjičenika i da će ih se koristiti kao dokaz. Činjenica da ti predmeti nisu označeni, te da ih se često može pronaći rasute po prostoriji (katkad se nalaze iza zastora

ili ormara), samo izaziva sumnju u pogledu takvog objašnjenja. Kako bi se raspršile sumnje o nepropisnom ponašanju policijskih službenika i uklonili potencijalni izvori opasnosti za osoblje i za pritvorenike, predmeti koji se zaplijene u svrhu dokaza uvijek moraju biti pravilno označeni, zabilježeni i držani u za to namijenjenom skladištu predmeta. Svi ostali predmeti te vrste, kao što je gore spomenuto, moraju biti uklonjeni iz policijskih prostorija.

40. Od početka svoje aktivnosti, CPT zagovara trojakost prava policijskih pritvorenika: **pravo pristupa advokatu i ljekaru i pravo da se o činjenici pritvora obavijesti rodbinu ili neku treću stranu po izboru pritvorenika**. U mnogim su državama poduzeti koraci kako bi se ta prava uvela i provela, u svjetlu preporuka CPT-a. Još specifičnije, pravo pristupa advokatu tokom policijskog pritvora sada je naširoko priznato u zemljama koje je CPT posjetio; u onih nekoliko zemalja u kojima to pravo još ne postoji, planovi su u toku da se uvede.

41. Međutim, u nekoliko zemalja, postoji znatan otpor prema poštovanju preporuka CPT-a da pravo **pristupa advokatu**³⁴¹ bude garantovano od samog početka pritvora. U nekim zemljama, policijski pritvorenici to pravo uživaju samo nakon određenog vremenskog razdoblja provedenog u pritvoru; u drugima, pravo stupa na snagu tek kada je pritvorena osoba formalno proglašena „osumnjčenikom“.

CPT je stalno naglašavao da, prema njegovu iskustvu, razdoblje koje slijedi neposredno nakon lišavanja slobode jest ono kada je rizik od zastrašivanja i fizičkog zlostavljanja najveći. Posljedično, mogućnost da osobe koje su dovedene u policijski pritvor imaju pristup advokatu tokom tog razdoblja osnovna je sigurnosna mjera za zaštitu od zlostavljanja. Postojanje te mogućnosti odvratit će one koji imaju namjeru zlostavljati pritvorenike. Nadalje, advokat je taj koji može poduzeti prikladne mjere ako do zlostavljanja ipak dođe. CPT prepoznaje da, kako bi se zaštitili legitimni interesi policijske istrage, posebno može biti nužno na određeno vrijeme odgoditi pristup pritvorenika advokatu njegova izbora. Međutim, to ne smije rezultirati time da pravo na pristup advokatu bude sasvim uskraćeno tokom dotičnog razdoblja. U tim slučajevima, potrebno je dogovoriti pristup nekom drugom nezavisnom advokatu.

341 CPT je naknadno objavio detaljniji dio o „pristupu advokatu kao sredstvu sprečavanja zlostavljanja“; vidi odlomke 18.-25. 21. Općeg izvješća (CPT/Inf (2011) 28).

Pravo pristupanja advokatu mora uključivati pravo da se s njim razgovara nasamo. Dotična osoba, u načelu, također mora imati pravo da njegov advokat bude prisutan tokom bilo kakvog ispitivanja koje provodi policija. Naravno, to policiju ne smije spriječiti da ispita pritvorenu osobu o hitnim stvarima, čak i u odsutnosti advokata (koji ne mora biti odmah dostupan), niti isključiti zamjenu advokata koji ometa propisno provođenje ispitivanja.

CPT je također naglasio da pravo na pristup advokatu trebaju imati ne samo osobe osumnjičene za kaznena djela nego i svako ko ima zakonsku obavezu učestvovati – te ostati – u policijskoj ustanovi, npr. kao „svjedok“.

Nadalje, kako bi pravo pristupa advokatu bilo u praksi sasvim provedivo, potrebno je pobrinuti se za osobe koje nisu u situaciji platiti advokata.

42. Osobe koje su u policijskom pritvoru moraju imati formalno priznato pravo **pristupa ljekaru**. Drugim riječima, uvijek je bez odgode potrebno pozvati ljekara ako osoba zatraži liječnički pregled; policijski službenici ne smiju nastojati filtrirati takve zahtjeve. Nadalje, pravo pristupa ljekaru mora uključivati pravo osobe u pritvoru da je pregleda, ako dotična osoba to želi, ljekar njegova/njezina izbora (uz eventualne liječničke preglede koje vrši ljekar kojeg je pozvala policija).

Svi liječnički pregledi osoba u policijskom pritvoru moraju biti provedeni tako da ih ne čuju policijski službenici te, osim ako dotični ljekar u određenom slučaju ne zatraži drukčije, tako da policijski službenici pregled ne mogu vidjeti.

Također je važno da osobe koje su otpuštene iz policijskog pritvora, a da nisu bile dovedene pred sudiju, imaju pravo izravno zatražiti liječnički pregled / potvrdu priznatog forenzičkog ljekara.

43. **Pravo pritvorenika da se o činjenici njegova/njezina pritvaranja obavijesti treću stranu** u načelu mora biti garantovano od samog početka policijskog pritvora. Naravno, CPT razumije da korištenje ovoga prava možda mora biti podvrgnuto određenim izuzecima, kako bi se zaštitili zakoniti interesi policijske istrage. Međutim, takve je izuzetke potrebno jasno definisati i strogo vremenski ograničiti, te im se može pribjeći samo ako su popraćene prikladnim sigurnosnim mjerama (npr. svako kažnjenje obavijesti o pritvoru mora biti zabilježeno pisanim putem uz navođenje razloga, te je potrebno zatražiti odobrenje višeg policijskog službenika koji nije povezan sa slučajem ili državnog advokata).

44. Prava osoba koje su lišene slobode od male su vrijednosti ako dotične osobe nisu svjesne da ta prava postoje. Posljedično, osobe koje su dovedene u policijski pritvor **moraju izričito biti obaviještene o svojim pravima** bez ikakve odgode i na jeziku koji razumiju. Kako bi se osiguralo da je tako postupljeno, obrazac koji navodi ta prava na jednostavan način mora se sistemski dati osobama koje policija pritvori i to na samom početku njihova pritvora. Nadalje, dotične je osobe potrebno zatražiti da potpišu izjavu kojom potvrđuju da su obaviještene o svojim pravima.

45. CPT je u nekoliko navrata naglasio **ulogu sudskih vlasti i tužilaštva** u pogledu borbe protiv policijskog zlostavljanja.

Na primjer, svaka osoba koju je policija pritvorila, a koju je predložila zadržati u zatvoru, mora biti fizički dovedena pred sudiju koji o tome odlučuje; još uvijek postoje neke zemlje, koje je CPT posjetio, u kojima to nije slučaj. Dovođenje osobe pred sudiju daje pravodobnu priliku da osumnjičeni za kriminalno djelo koji je bio zlostavljan uloži žalbu. Nadalje, čak i u odsutnosti izričite žalbe, sudija će moći pravodobno poduzeti mjere ako postoje druge naznake zlostavljanja (npr. vidljive ozljede; opći izgled ili ponašanje osobe).

Naravno, sudija mora poduzeti prikladne mjere kada postoje navodi da je možda policija osobu zlostavljala. U tom pogledu, kad god osumnjičeni za kriminalna djela, koji su na kraju policijskog pritvora dovedeni pred sudiju, navedu zlostavljanje, sudija navode mora zabilježiti, odmah narediti forenzički liječnički pregled i poduzeti potrebne mjere kako bi se osiguralo da se navode pravilno ispita. Takav je pristup potrebno imati bilo da dotična osoba ima li nema vidljive vanjske ozljede. Nadalje, čak i u odsutnosti izričitih navoda o zlostavljanju, sudija mora zatražiti forenzički liječnički pregled kad god postoje drugi razlozi da se vjeruje da je osoba koja je dovedena pred sudiju možda bila žrtva zlostavljanja.

Potreban pregled sudskih i ostalih relevantnih vlasti o pritužbama na zlostavljanje od strane policijskih službenika te, tamo gdje je to prikladno, nametanje adekvatne kazne, imat će snažan učinak da se tako ne postupa. Obrnuto, ako te vlasti ne poduzmu učinkovite mjere na pritužbe koje su im upućene, policijski službenici koji su skloni zlostavljati osobe u njihovu pritvoru brzo će se uvjeriti da to mogu činiti, te da neće biti kažnjeni.

46. **Dodatno ispitivanje osoba zadržanih u zatvoru od strane policije** katkada može biti neophodno. CPT je mišljenja da bi sa stajališta

prevencije zlostavljanja, bilo poželjnije da se takvo ispitivanje izvrši unutar dotične zatvorske ustanove, a ne u prostorima policije. Vraćanje zadržanih zatvorenika u policijski pritvor na daljnje ispitivanje može se zatražiti i odobriti samo kada je to apsolutno neizbježno. Također je neophodno da u tim posebnim okolnostima, u kojima je zadržani zatvorenik vraćen u policijski pritvor, on/ona ima tri prava koja su se navodila u odlomcima 40 do 43.

47. Policijski pritvor je (ili bi barem morao biti) relativno kratkog trajanja. Ipak, **uvjeti pritvaranja u policijskoj ćeliji** moraju udovoljiti određenim *osnovnim zahtjevima*.

Sve policijske ćelije moraju biti čiste i razumne veličine³⁴² za broj osoba koje se u njima smještaju, te moraju imati adekvatno osvjetljenje (tj. dovoljno za čitanje, izuzev razdoblja spavanja); po mogućnosti, ćelije bi trebale imati prirodno svjetlo. Nadalje, ćelije moraju biti opremljene sredstvom za odmor (npr. fiksnom stolicom ili klupom), a osobe koje moraju ostati u pritvoru preko noći moraju imati čist madrac i čiste deke. Osobe u policijskom pritvoru moraju imati pristup adekvatnom toaletu u pristojnom stanju, te im mora biti ponuđeno prikladno mjesto za pranje. Osobe moraju imati pristup pitkoj vodi, a u određeno vrijeme mora im biti ponuđena hrana, uključujući barem jedan puni obrok (tj. nešto konkretnije od sendviča) svakoga dana. Osobe koje se drži u policijskom pritvoru tokom 24 sata ili više trebale bi, ukoliko je to moguće, imati mogućnost svakodnevnog vježbanja na otvorenom.

Mnoge prostorije za policijski pritvor koje su posjetile delegacije CPT-a nisu u skladu s tim minimalnim standardima. To je posebno štetno za osobe koje se naknadno pojave pred sudskom vlašću; prečesto se osobe dovodi pred suca nakon što su provele jedan ili više dana u prljavim ćelijama ispod svakog standarda, a da im nije omogućen adekvatan odmor i hrana kao ni prilika da se operu.

48. Dužnost skrbi koju policija duguje osobama koje su u njezinu pritvoru uključuje odgovornost da se osigura njihova *sigurnost i fizički integritet*. Iz toga slijedi da je propisno motrenje prostorija pritvora sastavni dio dužnosti i skrbi koju policija ima. Potrebno je poduzeti prikladne mjere kako bi se osiguralo da osobe u policijskom pritvoru uvijek budu u situaciji da spremno stupe u kontakt sa zatvorskim osobljem.

342 Što se tiče veličine policijskih ćelija, vidi također odlomak 43. 2. Općeg izvješća (CPT/Inf (92)3).

U nekoliko su navrata CPT delegacije utvrdile da su policijske ćelije daleko od ureda i stolova za kojima su obično prisutni policijski službenici, te također nisu imale nikakvo sredstvo (npr. sistem poziva) koji pritvorenim osobama omogućuje da pozovu policijskog službenika. U takvim uvjetima, postoji znatan rizik da se na razne incidente (nasilje među pritvorenicima; pokušaji samoubojstva; požari, itd.) ne odgovori pravodobno.

49. CPT je također izrazio bojazan u pogledu prakse koja je primijećena u određenim zemljama svakog operativnog odjela (droge, organizovani kriminal, borba protiv terorizma) policijske uprave koja ima svoj vlastiti pritvor u kojem rade policajci tog odjela. Odbor smatra da bi takav pristup trebalo odbaciti u korist *centralne jedinice za pritvor*, u kojoj rade posebne jedinice policajaca koji su posebno obučeni za takve funkcije čuvara. To bi se gotovo sigurno pokazalo korisnim sa stajališta sprečavanja zlostavljanja. Nadalje, oslobađanje pojedinih operativnih odjela dužnosti čuvanja moglo bi se pokazati prednošću iz perspektive upravljanja i logistike.

50. I na kraju, **inspekcija policijske uprave od nekog nezavisnog tijela** može značajno doprinijeti sprečavanju zlostavljanja osoba koje je policija pritvorila te, općenitije, pomoći osigurati zadovoljavajuće uvjete pritvora. Kako bi bili sasvim učinkoviti, posjeti takvog tijela moraju biti i redovni i nenajavljeni, a dotično tijelo mora imati ovlasti nasamo razgovarati s pritvorenim osobama. Nadalje, ono mora ispitati sva pitanja koja su vezana uz postupanje prema osobama u pritvoru: bilježenje pritvora; informacije koje se daju pritvorenim osobama u pogledu njihovih prava te stvarno korištenje tih prava (posebno tri prava koja se navode u odlomcima 40 do 43); poštovanje pravila koja regulišu ispitivanje osumnjičenih za kriminalna djela; te materijalni uvjeti pritvora.

Nalazi gore navedenog tijela moraju se proslijediti ne samo policiji već i nekom drugom tijelu koje je nezavisno od policije.

b. Pristup advokatu kao sredstvo sprečavanja zlostavljanja

Izvod iz 21. Općeg izvješća [CPT/Inf (2011) 28]

18. Mogućnost da osobe koje se nalaze u policijskom pritvoru imaju pristup advokatu, osnovna je garancija protiv zlostavljanja. Postojanje te mogućnosti odvratit će osobe koje žele zlostavljati pritvorenike. Nadalje, advokat će poduzeti prikladne mjere ako do zlostavljanja ipak dođe.

19. Kako bi bilo sasvim učinkovito, pravo pristupa advokatu mora biti garantovano od samog početka lišavanja neke osobe slobode³⁴³. Doista, CPT je opetovano utvrdio da je razdoblje koje slijedi neposredno nakon lišavanja slobode, razdoblje kada je rizik od zastrašivanja i fizičkog zlostavljanja najveći. Nadalje, pravo pristupa advokatu mora se primjenjivati od trenutka lišavanja slobode, bez obzira na precizan pravni status dotične osobe; štoviše, uživanje tog prava ne smije ovisiti o tome je li osoba formalno proglašena „osumnjčenikom“. Na primjer, u mnogim pravnim sistemima Evrope, osobe mogu biti dužne prisustvovati – i ostati u – policijskoj ustanovi tokom određenog vremena u svojstvu „svjedoka“ ili za „informativne razgovore“; CPT iz iskustva zna da takve osobe mogu doista biti izložene zlostavljanju.

20. Pravo pristupa advokatu mora imati svako ko je lišen slobode, bez obzira na „neznatnost“ prestupa za koji ga se sumnjiči. U brojnim zemljama koje je CPT posjetio, osobe mogu biti lišene slobode tokom nekoliko tjedana za tzv. „administrativne“ presteupe. Komitet ne vidi nikakvo opravdanje za lišavanje tih osoba prava pristupa advokatu. Nadalje, Komitet je često naišao na praksu da osobe koje su u stvarnosti osumnjičene za krivično djelo budu formalno pritvorene s obzirom na administrativni prestup, kako bi se izbjegla primjena sigurnosnih mjera koje se primjenjuju na osumnjičene za kriminalna djela; isključivanje određenih prestupa iz opsega prava pristupa advokatu neumitno sa sobom nosi rizik od rupa u takvom razvoju događaja.

21. Slično tome, mora se primijeniti pravo pristupa advokatu, bez obzira na to koliko je „ozbiljno“ kazneno djelo na koje se pritvorena osoba sumnjiči. Doista, osobe koje su osumnjičene za posebno teške presteupe mogu biti među onima koje su najviše izložene riziku od zlostavljanja, te je njima stoga pristup advokatu najviše potreban. Posljedično, CPT se opire mjerama koje na određeno vrijeme služe sistemskom lišavanju pristupa advokatu za pritvorenike koji se sumnjiče za određene kategorije prestupa (npr. prestupi prema zakonu o borbi protiv terorizma). Pitanje jesu li ograničenja prava pristupa advokatu opravdana, potrebno je razmotriti za svaki slučaj pojedinačno, a ne utvrditi za kategoriju takvog prestupa.³⁴⁴

343 Naravno, ovisno o okolnostima dotičnog slučaja, pravo na pristup advokatu može postati djelotvorno čak i u ranijoj fazi.

344 Ovdje se može pozvati na presudu Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Salduz protiv Turske* (presuda od 27. novembra 2008.), u kojoj je Sud utvrdio da „...“

22. CPT u potpunosti prihvata da može biti posebno nužno odgoditi na određeno vrijeme pristup pritvorenika advokatu njegova izbora. Međutim, to ne smije rezultirati time da pravo pristupa advokatu bude sasvim uskraćeno tokom dotičnog razdoblja. U tim slučajevima, potrebno je organizovati pristup drugom nezavisnom advokatu kojem se može vjerovati da neće ugroziti zakonite interese istrage. Savršeno je moguće zadovoljavajuće i unaprijed urediti takvu vrstu situacije, u dogovoru s lokalnom Advokatskom komorom ili Udruženjem pravnika.

23. Pravo pristupa advokatu tokom policijskog pritvora mora uključivati pravo da ga se susretne, i to nasamo. Gledano kao garancija protiv zlostavljanja (za razliku od sredstava koja osiguravaju pošteno suđenje), jasno je da je za advokata ključno da bude izravno fizički prisutan pred pritvorenom osobom. To je jedini način za tačnu procjenu fizičkog i psihičkog stanja dotične osobe. Isto tako, ako susret s advokatom nije nasamo, pritvorena osoba možda se neće osjećati slobodnom otkriti na koji se način s njome postupa. Jednom kada je prihvaćeno da određeni advokat posebno ne može biti advokat koji je odabrala pritvorena osoba već se odabire zamjenski advokat prema unaprijed dogovorenoj proceduri, CPT ne vidi nikakvu potrebu za umanjnjem povjerljivosti sastanaka između advokata i dotične osobe.

24. Pravo pristupa advokatu također mora uključivati pravo da advokat bude prisutan tokom ispitivanja koje provodi policija, a advokat mora tokom ispitivanja imati pravo intervenirati. Naravno, to ne smije policiju spriječiti da odmah započne ispitivati pritvorenu osobu koja je iskoristila svoje pravo pristupa advokatu, čak i prije nego što advokat dođe, ako je to dopušteno s obzirom na izuzetnu hitnost određenog pitanja; niti to smije isključiti zamjenu advokata koji ometa pravilno provođenje ispitivanja. Ipak, ako do takvih situacija dođe, policija zatim mora biti odgovorna za svoje postupke.

25. I na kraju, kako bi pravo pristupa advokatu tokom policijskog pritvora bilo u cijelosti primjenjivo u praksi, potrebno je osigurati određena sredstva već u toj ranoj fazi kaznenog postupka za osobe koje nisu u stanju platiti advokata.

član 6.§1. [Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava] zahtijeva da, u pravilu, mora biti osiguran pristup advokatu ... osim ako se u svjetlu određenih okolnosti u svakom predmetu ne pokaže da postoje uvjerljivi razlozi da se to pravo ograniči.“ (odlomak 55.).

c. Maloljetnici lišeni slobode

Izvod iz 9. Općeg izvješća [CPT/Inf (99) 12]

Uvodne primjedbe

20. U nekim od svojih prethodnih Općih izvješća, CPT je naveo kriterije kojima se njegov posao rukovodi na više mjesta pritvaranja, uključujući policijske postaje, zatvore, centre za pritvor za pritvorenike imigrante i psihijatrijske ustanove.

Komiteta primjenjuje gore navedene kriterije u opsegu u kojem su oni prikladni za maloljetnike (tj. osobe mlađe od 18 godina) koje su lišene slobode. Međutim – bez obzira na razlog zbog kojeg su lišene slobode – maloljetnici su sami po sebi ranjiviji od odraslih osoba. Posljedično, potrebna je posebna budnost kako bi se osiguralo da njihovo fizičko i mentalno blagostanje bude adekvatno zaštićeno. Kako bi naglasio važnost koju pridaje sprečavanju zlostavljanja maloljetnika lišenih slobode, CPT je odabrao posvetiti ovo poglavlje svojeg 9. Općeg izvješća opisu nekih od posebnih pitanja iz tog područja.

U narednim odlomcima, Odbor utvrđuje niz sigurnosnih mjera protiv zlostavljanja za koje smatra da moraju biti ponuđene svim maloljetnicima lišenima slobode, prije nego se usredotoči na uvjete koji moraju biti postignuti u centrima za pritvor koji su posebno namijenjeni za maloljetnike. Odbor se nada na taj način domaćim vlastima jasno navesti koja su njegova stajališta u pogledu načina na koji je potrebno postupati s takvim osobama. Kao i prethodnih godina, **CPT bi komentare o ovom važnom dijelu svog Općeg izvješća smatrao dobrodošlima.**

21. Odbor želi na samom početku naglasiti da je na sve standarde koje on razvija na tom području potrebno gledati kao na standarde koji nadopunjuju one koji su navedeni u cijeloj paleti drugih međunarodnih instrumenata, uključujući Konvenciju o pravima djeteta Ujedinjenih naroda iz 1989. godine; Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za primjenu sudskih postupaka prema maloljetnicima iz 1985. godine (*Pekinška pravila*); Pravila Ujedinjenih naroda za zaštitu maloljetnika lišenih slobode iz 1990. godine, te Smjernice Ujedinjenih naroda za sprečavanje maloljetničke delinkvencije iz 1990. godine (*Rijadske smjernice*).

Komiteta također želi izraziti svoje odobrenje jednog od ključnih načela koja su obuhvaćena u gore navedenim instrumentima, naime da maloljetnici

smiju biti lišeni slobode tek ako je to posljednje utočište te na najkraće moguće vrijeme (usporedi član 37. b. Konvencije o pravima djeteta i Pravila 13 i 19 *Pekinških pravila*).

Garancije protiv zlostavljanja maloljetnika

22. S obzirom na njegov mandat, CPT-ov je prvi prioritet tokom svojih posjeta mjestima na kojima su maloljetnici lišeni slobode tražiti da se uspostavi jesu li podvrgnuti namjernom zlostavljanju. Nalazi Komiteta do danas upućuju na to da je to, u većini mjesta koja je posjetio, relativno rijetka pojava.

23. Međutim, kao što je slučaj i kod odraslih, čini se da su maloljetnici izloženi većem riziku od namjernog zlostavljanja u policijskim ustanovama nego u drugim mjestima pritvora. Doista, više nego jedanput, CPT delegacije prikupile su uvjerljive dokaze da je bilo i maloljetnika među osobama koje su policijski službenici mučili ili na neki drugi način zlostavljali.

U tom kontekstu, CPT je naglasio da je u vrijeme koje slijedi neposredno nakon lišavanja slobode, rizik mučenja i zlostavljanja najveći. Slijedi da je ključno da sve osobe koje su lišene slobode (uključujući maloljetnike) uživaju, od trenutka kada su dužne ostati s policijom, pravo da obavijeste rodbinu ili neku treću stranu o činjenici njihova pritvora, pravo pristupa advokatu, te pravo pristupa ljekaru.

Preko i iznad tih sigurnosnih mjera, određene jurisdikcije uviđaju da inherentna ranjivost maloljetnika zahtijeva poduzimanje dodatnih mjera. Te mjere uključuju stavljanje policijskih službenika pod formalnu obavezu da osiguraju da adekvatna osoba bude obaviještena o činjenici da je pritvoren maloljetnik (bez obzira na to da li maloljetnik zahtijeva da se tako postupi). Također može biti slučaj da policijski službenici nemaju pravo intervjuisati maloljetnika ako takva prikladna osoba i/ili advokat nije prisutan. CPT pozdravlja takav pristup.

24. U određenom broju drugih posjećenih ustanova, CPT delegacijama je rečeno da nije neuobičajeno da osoblje maloljetnike koji se loše ponašaju povremeno „pedagoški pljusne“. Odbor smatra da, u interesu sprečavanja zlostavljanja, svi oblici fizičkog kažnjavanja moraju biti i formalno zabranjeni i izbjegavani u praksi. Zatvorenici koji se loše ponašaju moraju biti tretirani samo u skladu s propisanim disciplinskim mjerama.

25. Iskustvo Komiteta također upućuje na to da kada do zlostavljanja maloljetnika ipak dođe, ono je češće rezultat propusta da se dotične osobe adekvatno zaštiti od zlostavljanja nego od namjernog nanošenja patnje. Važan element u svakoj strategiji da se spriječi takvo zlostavljanje je poštovanje načela da maloljetnici u pritvoru u pravilu moraju biti smješteni zasebno od odraslih.

Primjeri gdje se propustilo poštovati to načelo, a koje je CPT primijetio, uključivali su: odrasli muški zatvorenici stavljani su u ćelije muških maloljetnika, često s namjerom da oni održavaju kontrolu u takvim ćelijama; maloljetnice smještene zajedno s odraslim zatvorenicama; maloljetni psihijatrijski pacijenti dijele smještaj s kronično bolesnim odraslim pacijentima.

Komitec prihvata da može doći do posebnih situacija (npr. djeca i roditelji držani kao pritvorenici imigranti) u kojima je jednostavno u najboljem interesu maloljetnika da ih se ne odvaja od određenih odraslih osoba. Međutim, smještaj maloljetnika zajedno s odraslim osobama koje s njima nisu u nikakvoj vezi neumitno sa sobom nosi mogućnost dominacije i eksploatacije.

26. Osoblje miješanog pola još je jedna sigurnosna mjera za sprečavanje zlostavljanja u pritvoru, posebno tamo gdje se to tiče maloljetnika. Prisutnost i muškog i ženskog osoblja može imati blagotvoran učinak i u smislu zatvorske etike i osiguranja određenog stupnja normaliteta u pritvoru.

Osoblje miješanog pola također omogućuje adekvatno raspoređivanje osoblja kada se provode zadaci koji su spolno osjetljivi, kao što su pretresi. U tom pogledu, CPT želi naglasiti da, bez obzira na dob, osobe lišene slobode smije pretresati samo osoblje istoga pola, te da svaki pretres koji zahtijeva da se zatvorenik skine mora biti provedeno tako da zatvorsko osoblje suprotnog pola to ne vidi; ta načela primjenjuju se *a fortiori* u pogledu maloljetnika.

27. I na kraju, u određenom broju posjećenih ustanova, CPT delegacije primijetile su zatvorsko osoblje koje dolazi u izravan kontakt s maloljetnicima kako otvoreno nosi pendreke. Takva praksa ne pomaže uspostavi pozitivnih odnosa između osoblja i zatvorenika. Po mogućnosti, zatvorsko osoblje uopće ne smije nositi pendreke. Ipak, ako se to svejedno smatra neophodnim, CPT preporučuje da pendreci ne budu vidljivi.

d. Žene lišene slobode

Izvod iz 10. Općeg izvješća [CPT/Inf (2000) 13]

Uvodne primjedbe

22. U samom je početku potrebno naglasiti da je CPT zabrinut u pogledu pitanja kojima se bavi ovo poglavlje bez obzira na prirodu mjesta pritvora. Ipak, prema iskustvu CPT-a, rizici za fizički i/ili psihički integritet žena lišenih slobode mogu biti veći tokom razdoblja koje slijedi neposredno nakon hapšenja. Posljedično, posebnu je pažnju potrebno posvetiti osiguranju da kriteriji koji su navedeni u sljedećim odlomcima budu poštovani tokom te faze.

Komitet želi naglasiti da je na sve standarde koje on razvija na tom području potrebno gledati kao na standarde koji upotpunjuju one koji su navedeni u ostalim međunarodnim instrumentima, uključujući Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava, Konvenciju o pravima djeteta Ujedinjenih naroda, Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena Ujedinjenih naroda, te Načela Ujedinjenih naroda za zaštitu svih osoba u bilo kakvom obliku pritvora ili zatvora.

...

Zaseban smještaj za žene lišene slobode

24. Dužnost brige koju država duguje osobama lišenim slobode uključuje dužnost da ih se zaštiti od ostalih koji im žele naškoditi. CPT je povremeno naišao na navode o zlostavljanju žena od neke druge žene. Međutim, navodi o zlostavljanju žena u pritvoru od strane muškaraca (te, posebno, polno zlostavljanje, uključujući verbalno zlostavljanje sa seksualnim konotacijama) su češći, posebno kada država ne osigura zaseban smještaj za žene lišene slobode s većinskim ženskim osobljem koje nadzire takav smještaj.

Stvar je načela da žene lišene slobode moraju biti u smještaju koji je fizički odvojen od smještaja muškaraca koji se nalaze u istoj ustanovi. S druge strane, neke su države započele organizovati da parovi (a oboje je lišeno slobode) budu smješteni zajedno, i/ili u nekom stupnju društva miješanog spola u zatvorima. CPT pozdravlja takve napredne mjere, pod uvjetom da su dotični zatvorenici suglasni i da žele učestvovati, te da su pažljivo odabrani i adekvatno nadzirani.

e. Oružje s električnim pražnjenjem

Izvod iz 20. Općeg izvješća [CPT/Inf (2010) 28]

Uvodne primjedbe

65. U zemljama koje posjećuje CPT postaje sve uobičajenije da policijski službenici i ostali službenici koji provode zakon imaju oružje s električnim pražnjenjem (EDW), a Komitet je također primijetio prisutnost takvih uređaja na mjestima pritvora (posebno u zatvorima) u određenim zemljama. Postoji više vrsta oružja s električnim pražnjenjem, koje ide od električnih pendreka i ostalog oružja koje se drži u ruci, a koje zahtijeva izravan kontakt s osobom koja je ciljana meta za takvo oružje koje može izbaciti projektele poput strelica, a koji osobi koja je smještena na određenoj udaljenosti nanese strujni udar.

66. Upotreba oružja s električnim pražnjenjem od strane službenika za provedbu zakona i drugih javnih službenika kontroverzna je tema. Gledišta u vezi sa specifičnim okolnostima u kojima pribjegavanje takvom oružju može biti opravdano, te potencijalno negativni učinci na zdravlje koje oružje uzrokuje su suprotstavljena. Također je činjenica da, po samoj svojoj prirodi, oružje s električnim pražnjenjem može biti zloupotrebjeno. CPT je u nekoliko prilika prikupio uvjerljive dokaze da je takvo oružje korišteno kako bi se teško zlostavljalo osobe lišene slobode, a Komitet je često primao navode da se pritvorenim osobama prijetilo zlostavljanjem upotrebom oružja s električnim pražnjenjem.

67. CPT se već u nekoliko svojih izvještaja nakon posjeta bavio pitanjem oružja s električnim pražnjenjem. U narednim odlomcima, Komitet želi naglasiti položaj koji je do danas usvojio, te navesti neka sporna područja. CPT bi pozdravio komentare tog dijela svojeg Općeg izvješća, koji bi Komitetu pomogli u razvijanju standarda u vezi s tom složenom problematikom.

Opća načela

68. CPT razumije želju domaćih vlasti da službenicima za provedbu zakona da sredstvo koje im omogućuje postepeni odgovor na opasne situacije s kojima su suočeni. Nema sumnje da posjedovanje manje smrtonosnog oružja kao što je oružje s električnim pražnjenjem u nekim slučajevima može omogućiti izbjegavanje da se posegne za vatrenim oružjem. Međutim, oružje s elektronskim pražnjenjem može uzrokovati akutnu bol i, kao što je već navedeno, može se zloupotrijebiti. Posljedično, svaka odluka da se službenicima za provedbu zakona i ostalim javnim dužnosnicima izda oružje s električnim pražnjenjem mora biti rezultat temeljite rasprave

na razini domaće izvršne i zakonodavne vlasti neke zemlje. Nadalje, kriteriji za upotrebu oružja s električnim pražnjenjem moraju biti definisani zakonom i objašnjeni u posebnim propisima.

69. CPT smatra da upotreba oružja s električnim pražnjenjem mora biti podvrgnuta načelima nužnosti, supsidijarnosti, srazmjernosti, upozorenja unaprijed (tamo gdje je to provedivo) i opreza. Ta načela sadrže, između ostalog, da javni službenici kojima se takvo oružje izda moraju biti adekvatno obučeni s obzirom na njihovu upotrebu. Što se detaljnije tiče oružja s električnim pražnjenjem koje može izbacivati projekte, kriteriji kojima se rukovodi njihova upotreba moraju biti izravno nadahnuti onima koji se primjenjuju na vatreno oružje.

70. Stajalište je CPT-a da upotreba oružja s električnim pražnjenjem mora biti ograničena na situacije u kojima postoji stvarna i neposredna prijetnja po život ili rizik od teške tjelesne ozljede. Posezanje za takvim oružjem samo u svrhu postizanja poštovanja nekog naloga nije dopušteno. Nadalje, posezanje za takvim oružjem smije biti dopušteno samo kada su druge manje prinudne metode (pregovori i uvjeravanje, tehnike ručne prisile, itd.) propale ili nisu praktične te gdje je to jedina moguća alternativa za upotrebu u odnosu na metodu koja predstavlja veći rizik od ozljede ili smrti.

Primjena tih načela na određene situacije

71. Primjenjujući ta načela na određene situacije, CPT je, na primjer, izišao jasno sa stavom protiv izdavanja oružja s električnim pražnjenjem članovima jedinica odgovornih za mjere deportacije prema pritvorenicima imigrantima. Isto tako, Komitet je izrazio snažnu rezervu u pogledu upotrebe oružja s električnim pražnjenjem u zatvoru (te *a fortiori* zatvorenim psihijatrijskim) okruženjima. Samo veoma posebne okolnosti (npr. situacije u kojima su uzeti taoci) mogu opravdati posezanje za oružjem s električnim pražnjenjem u tako sigurnom okruženju, a i to je podložno strogoj uvjetu da to oružje koristi samo posebno obučeno osoblje. Nema dvojbe da bilo koji oblik oružja s električnim pražnjenjem ne smije biti standard za osoblje koje radi u izravnom dodiru s osobama koje se drže u zatvorima ili drugim mjestima na kojima su lišene slobode.

72. Oružje s električnim pražnjenjem sve se više koristi prilikom hapšenja, a postoje i dobro dokumentovani primjeri njihove zloupotrebe u tom kontekstu (npr. opetovano izlaganje električnim šokovima osoba koje leže na tlu). Jasno je da pribjegavanje oružju s električnim pražnjenjem u takvim situacijama mora biti strogo ograničeno. Smjernice koje je CPT pronašao u nekim zemljama, koje kaže da se to oružje može koristiti kada su službenici za provedbu zakona suočeni s nasiljem – ili im se prijeti nasiljem – na takvoj razini da bi morali upotrijebiti

silu kako bi zaštitili sebe i ostale, toliko je široko da ostavlja otvorena vrata za nesrazmjeran odgovor. Ako oružje s električnim pražnjenjem postupno postane oružje izbora kad god je netko suočen s neposlušnim stavom za vrijeme hapšenja, to bi moglo imati dubok negativan učinak na to kako javnost percipira službenike za provedbu zakona.

73. S obzirom na ograničenje svog mandata, CPT nije bio voljan usvojiti čvrst stav s obzirom na upotrebu oružja s električnim pražnjenjem u kontekstu radnji za očuvanje ili vraćanje javnog reda i mira (npr. kontrola demonstracija). S druge strane, u svjetlu načela navedenih u odlomku 70. gore, pribjegavanje oružju s električnim pražnjenjem tokom takvih operacija može se smatrati neprikladnim osim ako postoji stvarna i neposredna prijetnja po život ili rizik od teške tjelesne ozljede. Službenici za provedbu zakona koji su uključeni u taj događaj moraju (ili trebaju) imati na raspolaganju i druga sredstva zaštite i mjere koje su posebno prilagođene za zadatak koji im predstoji. Potrebno je napomenuti da su neke policijske snage u Evropi isključile upotrebu oružja s električnim pražnjenjem tokom kontrole javnih demonstracija.

74. Posebno je potrebno pozvati se na pojaseve za omamljivanje i slične naprave. CPT je jasno dao na znanje da se protivi upotrebi opreme te vrste za kontrolu kretanja pritvorenih osoba, bili oni unutra ili izvan mjesta lišavanja slobode. Takva oprema, prema mišljenju Komiteta, prema svojoj prirodi ponižava osobu na koju se primjenjuje, a opseg zloupotrebe posebno je visok. Mogu se i moraju pronaći alternativna sredstva pružanja sigurnosti tokom kretanja pritvorenih osoba.

Upute i obuka

75. Nakon svake odluke da se izda oružje s električnim pražnjenjem, dotične vlasti moraju osigurati da budu dostavljene detaljne upute unutar službe koja će takvo oružje imati na raspolaganju. Nadalje, službenici koji mogu koristiti to oružje moraju biti posebno odabrani – uzimajući u obzir njihovu otpornost na stres i sposobnost razlikovanja – te adekvatno obučeni. Potrebno je napraviti program edukacije za vrijeme službe zajedno s redovnim testiranjem (vidi također odlomak 80.).

Tehnički aspekti

76. Kao i kod svakog oružanog sistema, prije nego se oružje s električnim pražnjenjem učini dostupnim, ono mora biti podvrgnuto postupku tehničke autorizacije. Taj postupak mora, posebno, osigurati da broj, trajanje i intenzitet električnog pražnjenja bude ograničen na sigurnu razinu. CPT zna

za slučajeve u kojima su osobe lišene slobode bile podvrgnute višekratnom električnom pražnjenju, jednom za drugim; takva prekomjerna, nepotrebna upotreba sile sigurno se može okarakterizirati kao zlostavljanje. Osim toga, potrebno je predvidjeti redovno održavanje / servisiranje.

77. Oružje s električnim pražnjenjem mora biti opremljeno uređajima (općenito memorijski čip) koji se može koristiti za snimanje različitih informacija te provođenje provjera o upotrebi oružja (kao što je tačno vrijeme upotrebe; broj, trajanje i intenzitet električnih pražnjenja, itd.). Informacije pohranjene na tim čipovima mora sistemski očitavati kompetentno tijelo u prikladnim intervalima (barem svaka tri mjeseca). Nadalje, oružje mora imati ugrađeno lasersko ciljanje, te uređaje za video snimanje, koje omogućuje sigurno ciljanje i snimanje okolnosti vezanih uz upotrebu.

78. Oružje s električnim pražnjenjem koje se izdaje službenicima za provedbu zakona, obično nudi različite načine upotrebe, posebno način „pucanja“ i „kontakta“ (omamljivanje). Kod prvog, oružje izbacuje projektele koji se prilijepe za ciljanu osobu na malom razmaku jedan od drugog, te se na taj način stvara električno pražnjenje. U velikoj većini slučajeva, to pražnjenje dovodi do opće mišićne kontrakcije koja uključuje privremenu paralizu i uzrokuje da dotična osoba padne na tlo. Za razliku od toga, kada se koristi način „kontakta“, elektrode na kraju oružja proizvode električni luk i kada dođu u kontakt s ciljanom osobom, elektrode uzrokuju veoma intenzivnu, lokaliziranu bol, s mogućnošću opekotina na koži. CPT ima velike rezerve u pogledu tog potonjeg načina upotrebe. Doista, pravilno obučeni službenici za provedbu zakona imaju na raspolaganju mnoge druge tehnike kontrole kada su od osobe koju je potrebno staviti pod kontrolu udaljeni samo toliko da je mogu doirnuti.

Zdravstveni aspekti

79. Potencijalni učinci oružja s električnim pražnjenjem na fizičko i mentalno zdravlje osoba protiv kojih se ono koristi tema je velikih rasprava. Ta je debata djelimično pokretana nizom slučajeva kada su osobe umrle kratko nakon što su bile meta takvog oružja. Premda istraživanje tog pitanja za sada ostaje uglavnom bez zaključka, nesporno je da upotreba oružja s električnim pražnjenjem predstavlja poseban zdravstveni rizik, kao što je mogućnost ozljede prilikom pada nakon što je osoba pogođena projektilima ili opekotina u slučaju produljene upotrebe takvog oružja u „kontaktnom“ načinu rada. U nedostatku detaljnog istraživanja potencijalnih učinaka oružja s električnim pražnjenjem na posebno ranjivim

osobama (npr. starije osobe, trudnice, djeca, osobe s već postojećim oboljenjem srca), CPT smatra da je njihovu upotrebu na takvim osobama u svakom slučaju potrebno izbjegavati. Upotreba oružja s električnim pražnjenjem na ljudima koji su u deliriju ili opijeni je još jedno osjetljivo pitanje; osobe u takvom stanju uma možda ne razumiju značenje prethodnog upozorenja da će se upotrijebiti oružje, te se umjesto toga u takvoj situaciji mogu još više uzrujati. Smrtni slučajevi tokom hapšenja pripisivani su tim zdravstvenim stanjima, posebno kada je upotrijebljeno oružje s električnim pražnjenjem. Stoga je potrebna posebna pozornost, a upotrebu oružja s električnim pražnjenjem potrebno je u takvim slučajevima izbjegavati te, općenito, u situacijama u kojima oružje s električnim pražnjenjem može povećati opasnost od smrti ili ozljede.

80. Obuka službenika kojima se izdaje oružje s električnim pražnjenjem mora uključivati informacije o tome kada je njihova upotreba neprikladna iz zdravstvenih razloga, kao i u pogledu pružanja hitne pomoći (u slučaju pada, opekotina, rana od projektila, srčane smetnje, agitirani delirij, itd.). Nadalje, jednom kada je osoba koja je bila meta oružja s električnim pražnjenjem pod nadzorom, potrebno ju je obavijestiti da oružje ima samo privremeni učinak.

81. CPT smatra da svakog protiv koga je upotrijebljeno oružje s električnim pražnjenjem mora, u svim slučajevima, pregledati ljekar te, tamo gdje je to potrebno, osobu je potrebno odvesti u bolnicu. Liječnici i službe za nesreće/prvu pomoć moraju biti obaviještene o načinu na koji osobe koje su bile meta takvog oružja mogu biti pogođene i o prikladnim oblicima tretmana, sa stajališta fizičkog i psihičkog zdravlja. Nadalje, dotičnim je osobama potrebno izdati zdravstveni certifikat (i/ili njihovom advokatu, na zahtjev).

Postupak nakon incidenta

82. Nakon svake upotrebe oružja s električnim pražnjenjem, službenik za provedbu zakona koji je upotrijebio oružje mora podnijeti izvještaj. Nadalje, incident mora biti predmet detaljnog izvještaja višim vlastima. Taj izvještaj mora navesti precizne okolnosti koje su uzete u obzir kako bi se opravdalo posezanje za oružjem, način njegove upotrebe, kao i ostale relevantne informacije (prisutnost svjedoka, je li drugo oružje bilo dostupno, zdravstvena njega koja je pružena osobi koja je bila meta, itd.). Tehničke informacije koje su zabilježene na memorijskom čipu i video snimka upotrebe oružja s električnim pražnjenjem moraju biti uključeni u izvješće.

83. Taj interni postupak mora biti popraćen vanjskim elementom motrenja. On se može sastojati od sistemskog obavještavanja, u redovnim intervalima, nezavisnog tijela odgovornog za nadzor agencija za provedbu zakona o svim slučajevima u kojima se poseglo za oružjem s električnim pražnjenjem.

84. Kad god se pokaže da upotreba oružja s električnim pražnjenjem nije bila u skladu s relevantnim zakonima ili propisima, potrebno je pokrenuti adekvatnu istragu (disciplinsku i/ili kaznenu).

f. Borba protiv nekažnjavanja

Izvod iz 14. Općeg izvješća [CPT/Inf (2004) 28]

25. Svrha postojanja CPT-a jest „prevencija“ mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja; njegove su oči uprte u budućnost više nego na prošlost. Međutim, procjena učinkovitosti poduzetih mjera kada je došlo do zlostavljanja predstavlja sastavni dio preventivnog mandata Komiteta, s obzirom na implikacije koje takvo postupanje ima na buduće ponašanje.

Vjerodostojnost zabrane mučenja i ostalih oblika zlostavljanja potkopana je svaki put kada službenici koji su odgovorni za takve prestupe ne moraju odgovarati za svoje postupke. Ako pojava informacija koje upućuju na zlostavljanje nije popraćena promptnim i učinkovitim odgovorom, oni koji imaju namjeru zlostavljati osobe lišene slobode brzo će povjerovati – i to s dobrim razlogom – da to mogu činiti nekažnjeno. Svi napori u promociji načela ljudskih prava putem strogih politika odabira kadrova i profesionalne obuke bit će sabotirani. Ako se ne poduzmu učinkovite mjere, dotične osobe – kolege, viši rukovoditelji, istražna tijela – na kraju će doprinijeti narušavanju vrijednosti koje predstavljaju same temelje demokratskog društva.

I obrnuto, kada su službenici koji narede, ovlaste, toleriraju ili vrše mučenje i zlostavljanje dovedeni pred pravdu za svoja nedjela i propuste, šalje se jednoznačna poruka da se takvo ponašanje neće tolerisati. Osim svoje znatne vrijednosti u smislu odvratanja, ta će poruka općoj javnosti dati sigurnost da nitko nije iznad zakona, čak ni oni koji su odgovorni za njegovo održavanje. Činjenica da su oni koji su odgovorni za zlostavljanje dovedeni pred pravdu imaće blagotvoran učinak i za žrtve.

26. Borba s nekažnjavanjem mora početi od sebe samih, tj. unutar dotičnog tijela (policijske ili zatvorske službe, vojnih vlasti, itd.). Prečesto duh zajedništva dovodi do volje da se drži zajedno i da se međusobno pomaže kada dođe do navoda o zlostavljanju, pa čak i do zataškavanja nezakonitih djela kolega. Potrebne su pozitivne mjere, putem obuke i primjerom, kako bi se **promovisala kultura** u kojoj se smatra neprofesionalnim – i nesigurnim sa stajališta napretka u karijeri – raditi i družiti se s kolegama koji su

pribeegli zlostavljanju, a smatra se ispravnim i profesionalno isplativim pripadati timu koji se suzdržava od takvih djela.

Potrebno je stvoriti atmosferu u kojoj je ispravna stvar koju je potrebno učiniti prijava zlostavljanja koje su izvršili kolege; mora postojati jasno razumijevanje da se krivica za zlostavljanje proteže dalje od stvarnih počinitelja na svakoga tko zna ili bi trebao znati da dolazi do zlostavljanja, a propusti djelovati kako bi to spriječio ili prijavio. To podrazumijeva postojanje jasne linije izvještavanja kao i usvajanja zaštitnih mjera za zviždače.

27. U mnogim državama koje je CPT posjetio, mučenje i nedjela kao što je zlostavljanje u vršenju dužnosti, prisila radi dobivanja izjave, zloupotreba ovlasti, itd. predstavljaju specifična kaznena djela koja se pravno gone po službenoj dužnosti. CPT pozdravlja postojanje zakonskih odredbi te vrste.

Ipak, CPT je utvrdio da, u određenim zemljama, tužilaštvo ima znatnu slobodu odlučivanja u pogledu pokretanja preliminarne istrage kada se sazna za informacije vezane uz moguće zlostavljanje osoba lišenih slobode. Prema stajalištu Komiteta, čak i u odsutnosti formalne tužbe, takva tijela moraju imati **zakonsku obavezu poduzeti istragu** kad god prime uvjerljive informacije, iz kojeg god izvora, da je možda došlo do zlostavljanja osoba lišenih slobode. S time u vezi, pravni okvir za odgovornost ojačat će ako se od javnih službenika (policijskih službenika, direktora zatvora, itd.) formalno zatraži da obavijeste relevantna tijela odmah kada saznaju za bilo kakve informacije koje upućuju na zlostavljanje.

28. Postojanje prikladnog zakonskog okvira samo po sebi nije dovoljno kako bi jamčilo da će biti poduzete prikladne mjere s obzirom na slučajeve mogućeg zlostavljanja. Potrebno je posvetiti dužnu pozornost **osvještavanju relevantnih vlasti** s obzirom na važne obaveze koje su njihova odgovornost.

Kada su osobe koje su tijela za provedbu zakona pritvorile dovedene pred tužilaštvo i sudsku vlast, to predstavlja vrijednu priliku da takve osobe navedu jesu li ili nisu bile zlostavljane. Nadalje, čak i u odsutnosti izričite žalbe, te vlasti bit će u situaciji da pravodobno poduzmu potrebne mjere ako postoje druge indicije (npr. vidljive ozljede; opći izgled ili ponašanje osobe) da je možda došlo do zlostavljanja.

Međutim, tokom svojih posjeta, CPT često susreće osobe koje tvrde da su se žalile na zlostavljanje tužiteljima i/ili sucima, no da njihovi sugovornici nisu bili naročito zainteresovani za to pitanje, čak ni kada

su pokazali ozljede na vidljivim dijelovima tijela. Postojanje takvog scenarija katkad je utvrdio nalaz CPT-a. Na primjer, Komitet je nedavno ispitivao spis u sudskom predmetu koji, uz zabilježene navode zlostavljanja, također sadrži bilješke o raznim modricama i nateklinama lica, nogu i leđa dotične osobe. Unatoč činjenici da se moglo reći da informacije koje su zabilježene u spisu govore o dokazu zlostavljanja *prima facie*, relevantne vlasti nisu pokrenule istragu, a nisu ni bile u stanju dati uvjerljivo objašnjenje za svoje nepostupanje.

Nije ni rijetkost da osobe tvrde da su zastrašivane da se ne smiju žaliti na zlostavljanje jer su na ročištu s državnim advokatom ili sucem prisutni isti službenici za provedbu zakona koji su ih ispitivali ili su izravno bili odvrćani da to ne čine zato što „to ne bi bilo u njihovom najboljem interesu“.

Nužno je da tužiteljske i sudske vlasti poduzmu odlučne mjere kad god se pojavi bilo kakva informacija koja upućuje na zlostavljanje. Isto tako, moraju provesti postupak na način da dotične osobe imaju stvarnu priliku da daju izjavu o načinu na koji je s njima postupano.

29. **Adekvatna procjena navoda o zlostavljanju** često će biti sve samo ne jednostavna. Određene vrste zlostavljanja (kao što je gušenje ili elektrošokovi) ne ostavljaju očite tragove ili neće ostaviti tragove ako su izvedene s određenim stupnjem spretnosti. Isto tako, ako se osobe natjera da satima stoje, kleče ili čuču u neudobnom položaju ili ako im se uskrati san, to vjerovatno neće ostaviti jasne i vidljive znakove. Čak i udarci na tijelu mogu ostaviti samo manje fizičke tragove, koje je teško zapaziti i koji brzo blijede. Posljedično, kada o navodima takvih oblika zlostavljanja saznaju tijela državnog tužilaštva ili sudstvo, oni moraju biti posebno pažljivi da ne pridaju nepodesnu važnost odsutnosti fizičkih tragova. Isto se odnosi *a fortiori* kada je navodno zlostavljanje uglavnom psihičke prirode (seksualno ponižavanje, prijetnje smrću ili prijetnje fizičkom integritetu zatočene osobe i/ili njegove porodice, itd.). Pravilna procjena istinitosti navoda o zlostavljanju može također zahtijevati bilježenje dokaza od svih tako obuhvaćenih osoba, te pravodobno organizovanje inspekcija na licu mjesta i/ili stručnih liječničkih pregleda.

Kad god osumnjičeni za krivična djela koji su dovedeni pred tužiteljstvo ili sudske vlasti tvrde da su bili zlostavljani, te je navode potrebno zabilježiti u pisanom obliku, odmah je potrebno narediti forenzički liječnički pregled (uključujući, ako je prikladno, od strane forenzičkog psihijatra),

te je potrebno poduzeti potrebne korake kako bi se osiguralo da se navode pravilno istraži. Takav je pristup potreban bilo da dotična osoba ima ili nema vidljive vanjske ozljede. Čak i u odsutnosti izričitih navoda o zlostavljanju, potrebno je zatražiti forenzički liječnički pregled gdje god postoje ostali razlozi za vjerovanje da je osoba možda bila žrtva zlostavljanja.

30. Također je važno da se ne stave nikakve barijere između osoba koje navode da su bile zlostavljane (koje su možda otpuštene, a da nisu dovedene pred državnog tužioca ili sudiju) i ljekara koji mogu dostaviti forenzičke izvještaje koje tužilaštvo i sudske vlasti priznaju. Na primjer, pristup takvom ljekaru ne smije biti uvjetovan prethodnim dopuštenjem istražnog tijela.

31. CPT je imao priliku, u više svojih izvještaja na osnovu posjeta, procijeniti aktivnosti tijela koja imaju ovlasti provoditi službene istrage, te podići kaznenu ili disciplinsku optužnicu u predmetima koji uključuju navode o zlostavljanju. Čineći tako, Komitet uzima u obzir sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava, kao i standarde koji su sadržani u cijeloj paleti međunarodnih instrumenata. Sada je već dobro uspostavljeno načelo da su **učinkovite istrage**, koje su u stanju dovesti do identifikacije i kažnjavanja onih koji su odgovorni za zlostavljanje, ključne kako bi zabrana mučenja i nečovječno i ponižavajuće postupanje ili kazna dobili praktično značenje.

Poštovanje tog načela podrazumijeva da vlasti koje su odgovorne za istrage imaju sva potrebna sredstva, i ljudska i materijalna. Nadalje, istrage moraju udovoljiti određenim osnovnim kriterijima.

32. Kako bi istraga o mogućem zlostavljanju bila učinkovita, ključno je da osobe koje su odgovorne za izvođenje istrage budu **nezavisne** od onih koji su upleteni u događaje. U određenim jurisdikcijama, sve pritužbe o zlostavljanju protiv policije ili ostalih javnih službenika moraju biti predane tužilaštvu, te je potonji taj – a ne policija – koji određuje je li potrebno pokrenuti preliminarnu istragu tj. tužbu; CPT takav pristup pozdravlja. Međutim, nije neobično za svakodnevne odgovornosti u okviru operativnog provođenja istrage da se pribjegne djelatnim službenicima za provedbu zakona. Uključenost tužitelja tada je ograničena na instruiranje tih službenika da provedu uviđaje, potvrde prijem rezultata, te da odluče je li potrebno pokrenuti kazneni postupak ili ne. Važno je osigurati da dotični službenici nisu iz iste službe kao oni

koji su predmet istrage. U idealnom slučaju, oni kojima je povjereno operativno provođenje istrage moraju biti sasvim nezavisni od uključenog tijela. Nadalje, tijela tužilaštva moraju usko i učinkovito nadzirati operativno provođenje takve istrage o mogućem zlostavljanju od strane javnih službenika. Potrebno im je dati jasne upute s obzirom na način na koji se od njih očekuje da nadziru takve istrage.

33. Istraga mogućeg zlostavljanja od strane javnih službenika mora biti u skladu s kriterijem **temeljitosti**. Mora moći dovesti do utvrđene odluke je li korištena sila ili ostale metode bila opravdana ili ne u danim okolnostima, te do identifikacije i, ako je prikladno, kazne osobe koje su bile uključene u taj događaj. To nije obaveza rezultata, već sredstva. Ona zahtijeva da se poduzmu svi razumni koraci kako bi se osigurali dokazi koji se tiču incidenta, uključujući, između ostalog, identifikaciju i razgovor s navodnim žrtvama, osumnjičenicima i svjedocima (npr. policijski službenici na dužnosti, ostali pritvorenici), kako bi se zaplijenili instrumenti koji su se eventualno koristili tokom zlostavljanja, te kako bi se prikupili forenzički dokazi. Tamo gdje je to primjenjivo, mora se obaviti autopsija koja daje kompletnu i tačnu sliku ozljede te objektivnu analizu kliničkog nalaza, uključujući uzrok smrti.

Istragu je također potrebno provesti na sveobuhvatan način. CPT je naišao na slučajeve kada je, unatoč brojnim navodnim incidentima i činjenicama povezanim uz moguće zlostavljanje, opseg istrage bio nepotrebno ograničen, a značajne epizode koje su okruživale okolnosti koje su upućivale na zlostavljanje bile su zanemarene.

34. U tom kontekstu, CPT želi jasno dati do znanja da veoma strahuje da praksa na koju se naišlo u mnogim zemljama, tj. da službenici za provedbu zakona i zatvorski službenici nose maske ili fantomke kada provode hapšenja, provode ispitivanja ili kada rješavaju zatvorske nemire; to jasno onemogućava identifikaciju potencijalnih osumnjičenika ako i kada dođe do navođenja zlostavljanja. Tu je praksu potrebno strogo kontrolisati i koristiti je samo u posebnim slučajevima koji su doista opravdani; ona je rijetko, ako ikada, opravdana u kontekstu zatvora.

Slično tome, praksa koja je utvrđena u određenim zemljama, tj. povezivanje očiju osoba u policijskom pritvoru, mora biti izričito zabranjena; ona može ozbiljno ometati pokretanje kaznenog postupka protiv onih koji muče ili zlostavljaju, a to i jest bilo tako u nekoliko slučajeva koji su poznati CPT-u.

35. Kako bi bila učinkovita, istraga također mora biti provedena na brz i na relativno ažuran način. CPT je naišao na slučajeve kod kojih su potrebne istražne aktivnosti bile neopravdano odgađane ili kod kojih su tijelima tužilaštva i sudskim vlastima doista nedostajali potrebna volja za upotrebu pravnih sredstava koja su im na raspolaganju da reagiraju na navode i ostale relevantne informacije koje upućuju na zlostavljanje. Dotične istrage bile su suspendirane na neodređeno vrijeme ili obustavljene, a službenici za provedbu zakona koji su bili uključeni u zlostavljanje uspjeli su sasvim izbjeći kaznenu odgovornost. Drugim riječima, odgovor na očite dokaze o teškom kršenju propisa bio je „istraga“ koja nije vrijedna tog imena.

36. Uz gore navedene kriterije za učinkovitu istragu, mora postojati i dovoljan element **javnog nadzora** istrage i njezinih rezultata, kako bi se osigurala odgovornost i u teoriji i u praksi. Potreban stupanj nadzora može se razlikovati od slučaja do slučaja. U posebno teškim slučajevima, može biti prikladna javna istraga. U svim slučajevima, žrtva (ili, ovisno o slučaju, rodbina žrtve) mora biti uključena u postupak u mjeri koja je potrebna kako bi se osigurali njegovi ili njezini legitimni interesi.

37. **Disciplinski postupak** pruža dodatnu vrstu popravka zlostavljanja, te se može voditi paralelno s kaznenim postupkom. Disciplinsku krivicu službenika koji su bili uključeni u događaj potrebno je sistemski ispitati, bez obzira na to je li za dotično loše ponašanje utvrđeno da predstavlja kazneno djelo. CPT preporučuje niz proceduralnih mjera sigurnosti koje je u tom kontekstu potrebno slijediti; na primjer, sudska vijeća za disciplinske policijske postupke moraju uključivati barem jednog nezavisnog člana.

38. Istragu mogućih disciplinskih prestupa od strane javnih službenika može provoditi zaseban odjel za unutarne istrage unutar struktura dotičnog tijela. Ipak, CPT veoma potiče na kreiranje potpunog nezavisnog istražnog tijela. Takvo tijelo mora imati ovlasti naložiti pokretanje disciplinskog postupka.

Bez obzira na formalnu strukturu istražnog tijela, CPT smatra da je njegove funkcije potrebno pravilno objaviti. Pored mogućnosti da osobe ulože žalbe pri određenom tijelu, za javna tijela kao što je policija mora biti obavezno prijaviti sve predstavke koje bi mogle predstavljati žalbu; s tim je ciljem potrebno uvesti formulare za potvrđivanje prijema žalbe kao potvrdu da će stvar biti ispitana.

Ako se, u nekom određenom slučaju, utvrdi da je ponašanje službenika možda bilo kriminalne prirode, istražno tijelo uvijek o tome mora obavijestiti izravno - bez odlaganja – nadležna tijela tužiteljstva.

39. Potrebno je posvetiti dovoljno pažnje kako bi se osiguralo da osobe koje su možda žrtve zlostavljanja od strane javnih službenika ne budu obeshrabrene od predaje tužbe. Na primjer, potencijalne negativne učinke mogućnosti da ti službenici pokrenu postupak za klevetu protiv osobe koja ih je krivo optužila za zlostavljanje potrebno je držati pod nadzorom. Ravnoteža između suprotstavljenih zakonitih interesa mora biti ravnomjerno uspostavljena. U tom je kontekstu potrebno pozvati se na određene tačke koje su već navedene u odlomku 28.

40. Svaki dokaz zlostavljanja od strane javnih službenika do kojeg dođe tokom **građanske parnice** također zavređuje da se pobliže pregleda. Na primjer, u slučajevima u kojima je došlo do uspješne tužbe za odštetu ili za izvansudsku nagodbu na osnovu djela koja su uključivala napade policijskih službenika, CPT preporučuje da se provede nezavisna revizija. Takva revizija treba nastojati utvrditi je li, s obzirom na prirodu i ozbiljnost navoda protiv policijskih službenika koji su bili uključeni u događaj, potrebno razmatrati pitanje kaznenog i/ili disciplinskog postupka.

41. Neoboriva je činjenica da koliko god je neka istraga učinkovita, ona će biti od male koristi ako su **sankcije nametnute za zlostavljanje** neadekvatne. Kada se zlostavljanje dokaže, treba uslijediti nametanje prikladne kazne. To će imati veoma snažan učinak odvraćanja. Obrnuto, nametanje lakih kazni može samo proizvesti klimu nekažnjavanja.

Naravno, sudske su vlasti nezavisne, te su stoga slobodne donijeti, unutar zakonskih parametara, kaznu za svaki pojedini slučaj. Međutim, na osnovu tih parametara, namjera zakonodavca mora biti jasna: sistem kaznenog pravosuđa mora usvojiti čvrst stav s obzirom na mučenje i druge oblike zlostavljanja. Isto tako, kazne nametnute nakon određivanja disciplinske krivice moraju odgovarati ozbiljnosti slučaja.

42. I na kraju, niko ne smije sumnjati u **predanost državnih tijela** suzbijanju nekažnjivosti. To će poduprijeti poduzimanje mjera na svim nivoima. Kada je potrebno, te vlasti ne smiju oklijevati dati, putem formalne izjave na najvišoj političkoj razini, jasnu poruku da postoji „nulta tolerancija“ na mučenje i druge oblike zlostavljanja.

Prilog B: Evropski kodeks policijske etike³⁴⁵

Definicija opsega kodeksa

Ovaj se Kodeks primjenjuje na tradicionalne javne policijske snage ili policijsku službu ili na ostala javno ovlaštena i/ili kontrolisana tijela s primarnim ciljem očuvanja reda i mira u građanskom društvu, te koja imaju ovlasti države da upotrijebe silu i/ili posebne ovlasti u tu svrhu.

I. Ciljevi policije

1. Glavna svrha policije u demokratskom društvu koje se rukovodi pravnom državom jest:

- ▶ očuvati javni red i mir u društvu kao i vladavinu prava;
- ▶ zaštititi i poštovati osnovna prava i slobode pojedinca koja su sadržana, posebno, u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava;
- ▶ spriječiti i suzbijati kriminal;
- ▶ otkrivati kriminal;
- ▶ pružiti pomoć i servisne usluge javnosti.

II. Pravna osnova policije prema vladavini prava

2. Policija je javno tijelo koje je uspostavljeno zakonom.
3. Policijske operacije uvijek se moraju provoditi u skladu s domaćim zakonima i međunarodnim standardima koje je zemlja prihvatila.
4. Zakonodavstvo kojim se policija rukovodi mora biti dostupno javnosti i dovoljno jasno i precizno, te, ako je potrebno, potkrijepljeno jasnim propisima koji su jasno dostupni i jasni javnosti.
5. Policijsko osoblje podložno je istom zakonodavstvu kao i obični građani, a izuzeci su opravdani samo iz razloga pravilnog rada policije u demokratskom društvu.

345 Prilog Preporuci Rec(2001.)10. o Evropskom kodeksu policijske etike.

III. Policija i sistem krivičnog pravosuđa

6. Mora postojati jasna razlika između uloge policije i tužilaštva, sudstva i zatvorskog sistema; policija ne smije imati nikakvu kontrolnu funkciju nad tim tijelima.
7. Policija mora strogo poštovati nezavisnost i nepristranost sudija; posebno, policija ne smije prigovarati zakonitim presudama ili sudskim odlukama, niti spriječiti njihovo izvršavanje.
8. Opće je pravilo da policija nema sudske funkcije. Svako delegiranje sudskih ovlasti na policiju mora biti ograničeno i u skladu sa zakonom. Uvijek mora biti moguće pred sudskim vlastima dovesti u pitanje djelo, odluku ili propust policije koji utiče na prava pojedinca.
9. Mora postojati funkcionalna i adekvatna saradnja između policije i javnog tužilaštva. U zemljama u kojima je policija pod ovlašću javnog tužilaštva ili istražnog suca, policija mora dobiti jasne upute s obzirom na prioritete kojima se rukovodi politika rada prema kojoj se poduzimaju krivične istrage, te napredak krivične istrage u pojedinačnim slučajevima. Policija mora više instance nadležne za praćenje krivične istrage obavještavati o provedbi njihovih uputa, a posebno je potrebno redovno izvještavati o toku krivičnih predmeta.
10. Policija mora poštovati ulogu advokata odbrane u kaznenom postupku te, gdje je to prikladno, pomoći u osiguranju učinkovitog prava pristupa pravnoj pomoći, posebno s obzirom na osobe koje su lišene slobode.
11. Policija ne smije poprimiti ulogu zatvorskog osoblja, osim u hitnim slučajevima.

IV. Organizacijska struktura policije

A. Općenito

12. Policija mora biti organizovana tako da zadobije poštovanje javnosti kao profesionalni čuvar zakona, te kao pružalac usluga javnosti.
13. Policija, kada obavlja policijske dužnosti u građanskom društvu, mora biti odgovorna civilnim vlastima.
14. Policija i njezino osoblje u uniformi u načelu je lako prepoznatljiva.

15. Policija mora imati dovoljnu operativnu nezavisnost od ostalih državnih tijela u provođenju svojih policijskih zadataka za koje mora biti potpuno odgovorna.

16. Policijsko osoblje, na svim razinama, mora biti lično odgovorno i za svoja djela ili propuste ili za naloge podređenima.

17. Policijska organizacija mora imati jasan lanac zapovijedanja unutar policije. Uvijek mora biti moguće utvrditi koja je nadređena osoba doista odgovorna za djela ili propuste policijskog osoblja.

18. Policija mora biti organizovana na način koji promiče dobre odnose između policije i javnosti te, tamo gdje je to prikladno, učinkovitu saradnju s ostalim tijelima, lokalnim zajednicama, nevladinim udrugama i ostalim predstavnicima javnosti, uključujući etničke manjine.

19. Policijske organizacije moraju biti spremne javnosti dati objektivne informacije o svojim aktivnostima, a da pri tom ne otkriju povjerljive informacije. Potrebno je uspostaviti profesionalne smjernice za kontakt s medijima.

20. Policijska organizacija mora sadržavati učinkovite mjere za osiguranje integriteta i pravilnog rada policijskog osoblja, posebno jamčiti poštovanje osnovnih prava i slobode pojedinaca koja su posebno obuhvaćena Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava.

21. Učinkovite mjere za sprečavanje i suzbijanje korupcije policije moraju biti uspostavljene na svim razinama policijske organizacije.

B. Kvalifikacije, selekcija i zadržavanje policijskog osoblja

22. Policijsko osoblje, za bilo koji nivo činovanja, mora se regrutovati na osnovu njihovih ličnih kvalifikacija i iskustva, koje mora biti adekvatno ciljevima policije.

23. Policijsko osoblje mora posjedovati zdrav razum, otvoren stav, zrelost, poštenje, komunikacijske vještine i, tamo gdje je to prikladno, vještine vođenja i rukovođenja. Štoviše, oni moraju dobro razumjeti društvena i kulturna pitanja i pitanja zajednice.

24. Osobe koje su osuđene za teška kaznena djela moraju biti isključene iz rada policije.

25. Postupak regrutovanja mora se zasnivati na objektivnim i nediskriminirajućim osnovama, iza čega slijedi potrebna kontrola kandidata. Osim toga,

mora imati za cilj regrutovanje muškaraca i žena iz raznih dijelova društva, uključujući etničke manjine, s općim ciljem da osoblje policije odražava društvo kojem služi.

C. Edukacija policijskog osoblja

26. Policijska obuka, koja se mora zasnivati na osnovnim demokratskim vrijednostima, vladavini prava i zaštiti ljudskih prava, mora biti razvijena u skladu s ciljevima policije.
27. Opća policijska obuka mora biti što je otvorenija moguće prema društvu.
28. Opća početna edukacija mora po mogućnosti biti popraćena obukom u službi u redovnim intervalima, te specijalističkom obukom u upravljanju i vodstvu kada je to potrebno.
29. Praktična edukacija o upotrebi sile i ograničenjima s obzirom na uspostavljena načela ljudskih prava, posebno Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i njezinu sudsku praksu, mora biti uključena u policijsku obuku na svim razinama.
30. Policijska obuka mora u cijelosti uzeti u obzir potrebu suprotstavljanja i borbe protiv rasizma i ksenofobije.

D. Prava policijskog osoblja

31. Policijsko osoblje u pravilu ima ista građanska i politička prava kao i ostali građani. Ta prava mogu se ograničiti samo kada je to neophodno za izvršavanje funkcija policije u demokratskom društvu, u skladu sa zakonom, te u skladu s Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava.
32. Policijsko osoblje mora uživati socijalna i ekonomska prava, u svojstvu javnih službenika, u najvećem mogućem opsegu. Posebno, osoblje ima pravo organizovati se ili učestvovati u predstavničkim organizacijama, primati adekvatnu plaću i zdravstveno i penziono osiguranje, te imati zagarantovane posebne mjere za zdravlje i sigurnost, uzimajući u obzir poseban karakter policijske službe.
33. Disciplinske mjere protiv policijskog osoblja moraju biti podložne reviziji nezavisnog tijela ili suda.
34. Javna tijela moraju podržati policijsko osoblje koje je podložno neosnovanim okrivljavanjima u vezi sa vršenjem njihove dužnosti.

V. Smjernice za policijsko djelovanje / intervenciju

A. Smjernice za policijske mjere / intervenciju: opća načela

35. Policija i sve policijske operacije moraju poštovati svačije pravo na život.
36. Policija ne smije ni u kojim okolnostima nanositi, poticati ili tolerirati bilo koje djelo mučenja ili nečovječnog ili ponižavajućeg ponašanja ili kažnjavanja.
37. Policija može upotrijebiti silu samo kada je to strogo neophodno i samo u opsegu koji je potreban za postizanje zakonitog cilja.
38. Policija uvijek mora provjeriti zakonitost radnji koje namjerava poduzeti.
39. Policijsko osoblje mora provoditi propisne naloge svojih nadređenih, no dužnost im je ne izvršiti takve naloge ako su oni jasno nezakoniti, te prijaviti takve naloge, bez straha od sankcija.
40. Policija mora provesti svoje zadatke na pošten način i pod vodstvom, posebno, prema načelima nepristranosti i nediskriminacije.
41. Policija može zadirati samo u pravo pojedinca na privatnost kada je to strogo neophodno i samo za postizanje zakonitog cilja.
42. Prikupljanje, spremanje, i upotreba ličnih podataka od strane policije provodi se u skladu s međunarodnim načelima zaštite podataka te, posebno, mora biti ograničeno na opseg koji je potreban za zakonitu, legitimnu i posebnu svrhu.
43. Policija, u poduzimanju svojih radnji, uvijek na umu mora imati osnovna prava svake osobe, kao što su sloboda mišljenja, savjesti, vjeroispovijesti, izražavanja, mirnog okupljanja, kretanja i mirnog uživanja posjeda.
44. Policijsko osoblje mora djelovati s integritetom i poštovanjem prema javnosti, te s posebnom pažnjom za situaciju pojedinaca koji pripadaju posebno ranjivim skupinama.
45. Policijsko osoblje mora, tokom intervencije, normalno biti u situaciji da dokaže svoj policijski status i profesionalan identitet.
46. Policijsko osoblje mora se suprotstaviti svim oblicima korupcije unutar policije. Mora obavijestiti svoje nadređene i ostala relevantna tijela o korupciji u redovima policije.

B. Smjernice za policijsko djelovanje / intervenciju: specifične situacije

1. Policijska istraga

47. Policijske istrage moraju biti zasnovane barem na razumnoj sumnji na stvaran ili mogući prestup ili kazneno djelo.
48. Policija mora slijediti načela da se svako ko je optužen za kazneno djelo ima smatrati nevinim dok mu se ne dokaže krivica na sudu, te da svako ko je optužen za kazneno djelo ima određena prava, posebno pravo na promptno informisanje o optužbi protiv njega/nje i pripremiti svoju odbranu bilo u zatvoru bilo uz pravnu pomoć prema vlastitom izboru.
49. Policijska istraga mora biti objektivna i poštena. Mora biti osjetljiva i prilagodiva posebnim potrebama osoba, kao što su djeca, maloljetnici, žene i manjine, uključujući etničke manjine i ranjive osobe.
50. Moraju postojati smjernice za propisno provođenje i integritet policijskih razgovora, imajući na umu član 48. One, posebno, moraju osigurati pošten razgovor tokom kojeg su intervjuisane osobe svjesne razloga zbog kojeg se razgovor vodi, kao i ostalih relevantnih informacija. Potrebno je voditi sistemsku evidenciju policijskih razgovora.
51. Policija mora biti svjesna posebnih potreba svjedoka, te mora biti rukovođena pravilima zaštite i podrške tokom istrage, posebno gdje postoji rizik zastrašivanja svjedoka.
52. Policija mora žrtvama kriminala, bez razlike, osigurati potrebnu podršku, pomoć i informacije.
53. Policija mora osigurati tumačenje/prevod gdje je to potrebno tokom policijske istrage.

2. Hapšenje /lišavanje slobode od strane policije

54. Lišavanje slobode neke osobe mora biti što je moguće više ograničeno, te provedeno poštujući dostojanstvo, ranjivosti i lične potrebe svakog pritvorenika. Za svakog je pritvorenika potrebno voditi pritvorenički spis.
55. Policija mora, u opsegu u kojem je to moguće prema domaćem zakonodavstvu, osobe lišene slobode promptno obavijestiti o razlozima zašto su lišene slobode, te o eventualnim optužbama protiv njih, te također bez odgode mora obavijestiti osobe lišene slobode o postupku koji se primjenjuje na njihov slučaj.

56. Policija mora brinuti za sigurnost, zdravlje, higijenu i adekvatnu prehranu osoba tokom njihova pritvora. Policijske ćelije moraju biti razumne veličine, adekvatno osvijetljene i zračene te biti opremljene prikladnim sredstvom za odmor.

57. Osobe koje je policija lišila slobode imaju pravo da o lišavanju slobode obavijeste treću stranu prema njihovu izboru, pravo na pristup pravnoj pomoći, te pravo na pregled ljekara po vlastitom izboru kad god je to moguće.

58. Policija mora, u opsegu u kojem je to moguće, odvojiti osobe lišene slobode, a koje su pod sumnjom da su počinile kazneno djelo, od onih koje su lišene slobode zbog drugih razloga. Obično se razdvaja između muškaraca i žena, kao i između odraslih i maloljetnika.

VI. Odgovornost i kontrola policije

59. Policija je odgovorna prema državi, građanima i njihovim predstavnicima. Podložna je učinkovitoj vanjskoj kontroli.

60. Državna kontrola policije dijeli se između zakonodavne, izvršne i sudske vlasti.

61. Javna tijela moraju osigurati učinkovit i nepristran postupak za žalbe na policiju.

62. Potrebno je promovisati mehanizme odgovornosti, koji se zasnivaju na komunikaciji i međusobnom razumijevanju između javnosti i policije.

63. Etički kodeks policije, koji se zasniva na načelima navedenim u ovoj preporuci, razvija se u zemljama članicama, a nadziru ga relevantna tijela.

VII. Istraživanje i međunarodna saradnja

64. Zemlje članice moraju promovisati i poticati istraživanje policije, i od strane same policije i od vanjskih institucija.

65. Potrebno je podržati međunarodnu saradnju sa stajališta policijske etike i ljudskih prava policije.

66. Vijeće Evrope mora pažljivo razmotriti sredstva promovisanja načela ove preporuke i njihovu provedbu.

Ovaj priručnik je alat za policiju i ostala državna tijela u sprečavanju i borbi protiv nepravilnog ponašanja policije ili njihove nekažnjivosti i kao podrška ljudskim pravima. Sastavljen je imajući na umu Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava, u svjetlu relevantne sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava, kao i standarda Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT), te ostalih relevantnih standarda uspostavljenih unutar okvira Vijeća Evrope.

BOS/HRV/SRP

Vijeće Evrope je glavna organizacija za zaštitu ljudskih prava na kontinentu. Od njegovih 47 država članica, 28 su istovremeno i članice Evropske unije. Sve države članice Vijeća Evrope su potpisale Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum koji ima za cilj da zaštititi prava čovjeka, demokratiju i pravnu državu. Evropski sud za ljudska prava kontroliše implementaciju Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

Evropska unija je jedinstveno ekonomsko i političko partnerstvo između 28 demokratskih evropskih država. Ciljevi Evropske unije su mir, prosperitet i sloboda za svih 500 miliona građana – u pravednijem, sigurnijem svijetu. Da bi se to ostvarilo, zemlje EU su uspostavile tijela koja vode EU i usvajaju njeno zakonodavstvo. Najznačajnija tijela EU su Evropski parlament (koji predstavlja građane Evrope), Vijeće Evropske unije (koje predstavlja nacionalne vlade) i Evropska komisija (koja zastupa zajedničke interese EU).

<http://europa.eu>



EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE



CONSEIL DE L'EUROPE